

Жамоатчилик кенгаши раиси:
Абдулла ОРИПОВ

Жамоатчилик кенгаши:
Нажмиддин ЖИЯНОВ
Азамат УМАРОВ
Минҳожиддин МИРЗО
Феруза МУҲАММАДЖОНОВА
Аҳмад ОТАБОЕВ
Шухрат СИРОЖИДДИНОВ
Аҳмад УСМОНОВ

Бош муҳаррир:
Собир ЎНАР

Бош муҳаррир ўринбосари:
Луқмон БЎРИХОН

Масъул котиб:
Акбарали МАМАСОЛИЕВ

Таҳрир хайъати:
Муҳаммад АЛИ
Иқбол МИРЗО
Абдусайд КЎЧИМОВ
Сирождин САЙИД
Алишер НАЗАР
Ўрозбой АБДУРАҲМОНОВ

Саҳифаловчи: Фиёсиддин ОМОН ўғли

Ушбу сон "Ёшлик" журнали таҳририятнинг
компьютер марказида саҳифаланди.

Манзилмиз:

Тошкент. ш.
Ўзбекистон шоҳ кўчаси, 16-а" уй.

E-mail: yoshlik-xatlar@rambler.ru

Tel/fax: (8371) 227-0-227,
245-5-793, 245-0-552

© "Ёшлик" № 7-8 (268) 2013 й.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси,
"Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракати муассислигидаги
ёшларнинг адабий-ижтимоий журнали
1982 йилдан чиқа бошлаган.

МУНДАРИЖА

БУГУННИНГ ГАПИ

Отабек САФАРОВ. Ўзгараётган эл. 2

АДИБ ХОНАДОНИДА

Носир ФОЗИЛОВ. Адабиёт ясалмайди, яратилади. 10

НАСР

Холиёр САФАРОВ. Қир устидаги аёл. Роман. 9

НАЗМ

Фарҳод АРЗИЕВ. Ўз қалбимга ўзим чексиз малолман. 7

Зикрилла НЕЪМАТ. Шунчалар муқаддас бу азиз тупроқ. 20

Турсун АЛИ. Қуёшдайин сочдим қайноқ меҳримни. 30

Зухра ОЧИЛОВА. Асотирлар қайтар ой ёғдусида. 49

Муҳаммад ИСМОИЛ. Кўкда қолар бизларнинг севги. 40

МУШОҲАДА

Муҳайё ИСМОИЛОВА. Эстетик мўъжиза изидан. 32

ЖАҲОН ҲИКОЯЧИЛИГИ

Ги Де МОПАСАН. Тавба. Ҳикоя. 37

Дунё адабиётидаги энг қисқа ҳикоялар. 50

ХОТИРА

Мирпўлат МИРЗО. Армон. Эссе. 42

АДАБИЁТШУНОСЛИК

Сурайё КАРИМОВА. Матншунослигимиз ютуқлари. 52

ПУБЛИЦИСТИКА

Нозима ТОИРОВА. Зулматда кашф этинг зиёни. 58

БИРИНЧИ УЧРАШУВ

Шодия ЭШПЎЛATOVA. ОЙБЕГОЙИМ. 56

Юлдузой ЎРМОНОVA. Қуёш кўним топган юрт 59

ТАДҚИҚОТ

Муаттар МАҲАММАДИЕVA. Келин салом маросими. 57

ЕЛПУҒУЧ

КАРАМХОНИЙ. Чақирилмаган меҳмон. Ҳажвия. 60

Бошишга 22. 08. 2013 йилда рухсат берилди. Қоғоз формати 60x84 1/8. Нашриёт ҳисоб тобоғи 8,7. Индекс 822.
ИССН 0207-9137. Журнал 2007 йил 4 майда Матбуот ва Ахборот агентлиги томонидан № 0253 рақами билан рўйхатга олинган.
Журналдан кўчириб босилганда "Ёшлик"дан олинди" деб изоҳланиши шарт.
"HILOL-MEDIA" МЧЖ матбаа бўлимида чоп этилди. Буюртма № 58. Адади 4000 дона.
Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, Шараф ва Тўқимачи кўчалари кесишмаси.

ЎЗГАРАЁТГАН ЭЛ

Шаҳару қишлоқларимиз қиёфаси янгиланиб, тора кўрамлашиб бораётгани, шубҳасиз, барчамизни қувонтиради. Юртдошларимизнинг ҳамма соҳада ўзлари учун қулай шарт-шароит яратишга ҳаракат қилаётгани турмушимизнинг секин-аста тўкинлашиб бораётганидан дарак. Айни пайтда элдошларимизнинг ички – маънавий олами ҳам янгича мазмун касб этаётрки, асли ҳаётимиздаги кўп ўзгаришларнинг маншаини ана шундан изламоқ даркор. Зотан, одамни ўзгартирмасдан жамиятни янгилаш имконсиздир. Бошқача айтганда, алоҳида одамлар шахс сифатида ўзлигини топсаларгина бундай жамиятда ўсиш-ўзгариш бўлиши очиқ ҳақиқат. Бинобарин, уй-жойларимизнинг кўркли бўлгани бир ҳисса қувончли, маънавий юксалишимиз эса ўн-юз марта эътиборга лойиқдир. “Эллик йилда эл бошқа”, дейди кўпни кўрганлар. Замоннинг суръати тезлашгани ростдирки, юртимиз истиқлолга эришгач, гарчи сиёсий-иқтисодий, ижтимоий-маънавий жабҳада буткул бошқа йўлга ўтилган бўлса-да, бугун юртдошларимизнинг ҳаёти яқраг эмас, билъакс, замон билан ҳамнафас кечмоқда.

Ўзбекистоннинг жанубий туманларидан бири Деҳқонобод ва деҳқонободликлар ҳам бугун қайноқ ўзгаришлар ичида яшаётир. Туманга олти-етти йил аввал борганлар бугун яна қадам ранжида келса, ўзгача жонланишни, серҳаракатлиликни яққол сезади. Кишиларимизнинг хатти-ҳаракатлари, иш тутумлари, ўй-хаёлларида недир жонсараклик бор.

ЗАВОД

Деҳқонобод калийли ўғитлар заводи ҳақида эшитмаган киши бўлмаса керак. Заводнинг юртимиз иқтисодиётида тутган ўрни, қишлоқ хўжалигидаги аҳамияти, умуман, иқтисодий истиқболли ҳақида оммавий ахборот

воситаларида кўп ёзилмоқда, қолаверса, бу борада мутахассислар гапиргани тузук. Мен завод баҳона тумандошларимиз ҳаётидаги ўзгаришлар ҳақида сўзламоқчиман.

Очиғи, ушбу заводни қуриш ҳаракатлари бошланганда турли миш-мишлар кўпайганди. “Об-ҳавони ўзгартириб юборармиш”, “Заводга ёндош қишлоқлар кўчирилarmiш” сингари гап-сўзларни ҳаммадан эшитиш мумкин эди. Бироқ заводнинг қурилгани, иш бошлаганига ҳали ҳеч қанча вақт ўтмай ҳалиги олдиқочдилардан асар ҳам қолмади. Аксинча, аксарият кишиларда заводнинг келажиги ҳақида аниқ тасаввур ҳосил бўлди. Завод фаолиятига мос ихтисосликлар бўйича олиёўқ юртларида юзлаб деҳқонободлик ёшлар таҳсил олаётгани ҳам ана шундай тўхтамлар натижаси.

Бошқа шаҳарлик ёр-дўстларни туманимизга меҳмонга чақирганда ярим ҳазил-ярим чин қилиб шундай деймиз: “Биз томонга баҳорда борган яхши...”. Бунинг боиси шуки, Деҳқонобод – лалмикор туман. Домимий оқар сув кам. Табиийки, бундай шароитда боғ-роғ яратиш, ҳовлини, кўча-кўйни, теварак-атрофни обод қилиш, яшиллик ҳақида ўйлаш қийин. Шу боисдан ҳам апрель-май ойларида бор сепини ёйиб, кўз тўймайдиган гўзалликка бурканадиган туман табиати саратон кирганидан сўнг то янаги баҳоргача қуриб-қовжираб, дашт қиёфасини олади. Ўзим ҳам боғу роғни кўрганда қувониб кетаман, Шаҳрисабз, Китобдаги яшилликларга ҳавасланиб юраман. “Астойдил йиғласанг, сўқир кўзга ёш келар” деганлари рост экан. Завод қурилиши муносабати билан сувсозлар йўғон қувурларда йироқдаги дарёдан сув тортиб келишди. Бунинг устига, артезиан қудуғи қазиш тажрибаси оммалашиб, қудратли техникалар ёрдамида неча кишилар бундай беминнат неъматдан фойдаланмоқда.

Яхши биласиз, эскидан иморат солишни бошлаган киши ҳовлисига кўчат қадайдди. Зеро, уй битганда кўчат ҳам қаддини тутиб, мевага киргудай бўлиб қолади. Калийли ўғитлар заводида ҳам шундай йўл тутилди. Қурилиш бошланганида анчагина майдон боғ учун ажратилиб, кўчат экиш, уларни парваришlash ишлари қизиб кетганди. Бугун узоқдан завод яшиллик ичра кўзга ташланади.

Тошкентдан баҳонаи сабаб билан қишлоғимизга ёрбиродарлар меҳмонга боришди. Бир-икки кунда у ерларда ниманиям ўрганиб бўларди, устига-устак, тарихий жой эмас, обидалар ҳам йўқ. Дўстларим айрим урф-одатларга қизиққан бўлишса-да, барининг тилидан тушмаган мавзу

– йўлимизнинг равонлиги бўлди. Дарҳақиқат, Бешбулок қишлоғида барпо этилган заводдан Хўжайпоқ қишлоғи яқинидаги руда конига (шунингдек, туман марказига) бўлган қирқ чақиримдан ортиқ йўлнинг равонлигини, кенглигини, йўлсозлик қондаларига мувофиқлигини исталган катта шаҳарнинг марказий трассаси билан солиштириш – ортиқ бўлса ортиқки, асло кам эмас. Албатта, ўйдим-чуқурлар сероб йўлда жон ҳовучлаб юрган, машинасининг ғилдираги ҳар чуқурга тушганида тиши зирқираб кетадиган ҳайдовчиларимиз бу йўлларнинг қадрига кўпроқ етади, ишбошиларни дуо қилади (аҳтимол, ушбу узук-юлуқ баёнда ҳиссиётга берилиб кетгандай кўринарман. Аммо айтаётганларимда ёлғон йўқ, қолаверса, камчиликлар мутлақо қолмади, деган даъводан йироқман, айна мавзуда мисол келтирадиган бўлсак, қишлоқларнинг ичидаги йўллар ҳали ҳам таъмирталаб. Бу ерда гап муаммоларнинг ечимни изланаётгани, шарт-шароитдан келиб чиққан ҳолда ҳал этилаётгани ҳақида бормоқда, зеро, фахрланаётганимиз ойнадай текис йўл ҳам олти-етти йил бурун жуда абгор ҳолатда эди. Саъй-ҳаракатлар туфайли бугунги кўринишга келган экан, демак, бундан битта – “Камчиликни бартараф этиш мумкин”, деган хулоса чиқади).

Қашқадарёни Сурхондарё билан бевосита боғлаган темир йўлнинг Деҳқонободдаги энг катта бекати Бешбулокда жойлашган. Бекат, замонавий қиёфадаги уй-жойлар, спорт саройи завод билан биргаликда бу ерга шаҳарча тусини берди. Бирор йилча бўлдики, ишчилар учун қурилган намунавий типдаги уйлар бу манзарани тўлдирди. Янги иш бошлаган электр лампа ишлаб чиқарадиган, макарон маҳсулотлари тайёрлайдиган корхоналар ҳам туманимиздаги жўшқин ҳаётни янада жонлантирди...

БУТУН НИЯТ – ЯРИМ ДАВЛАТ

Кишиларимизнинг онг-шуурида кечаётган ўзгаришлар аввало уларнинг турмушида зоҳир бўлаётир. Ҳеч ким бугун машаққат чекмасдан, ишнинг кўзини билмасдан туриб, бирор самарали натижага эришиш мумкинлигига ишонмайди. Узоқ йиллар ўқитувчилик қилиб, бугун фермер хўжалиги ташвишлари билан яшаётган отамнинг ўғитлари ҳам мени шунга ишонтиради.

Отам Муҳаммади Сафаров йигитлигида иш бошлаганидан то иззат-икром билан нафақага кузатилганига қадар бир жойда – 5-мактабда фаолият юритган. Илмга бўлган қизиқишини алоҳида қадрлаб, ўғилларининг ҳам, қизларининг ҳам бундай олий маълумот олишига, касб-ҳунар эгаллашига жон куйдирди.

У киши фермер хўжалигини пенсияга чиққанидан сўнг ташкил этди. Биз дам олиши лозимлиги, ўзини ўтга-чўққа уришига ҳожат йўқлигини, қолаверса, йигит ёшига етган кенжамиз барини уддалашини ҳар қанча уқтирмайлик, ўзининг собит фикрдан қайтишни ҳаёлига ҳам келтирмайди. Очиғи, лалмикор жойларда деҳқончилик қилишнинг мушкул томонлари кўп. Қишу баҳор икки кўз осмонда бўлади, айна экинлар авжланган маҳал ҳафта ёмғир ёғмаса, бор тоат-ибодат ҳавога учмоғи ҳеч гап эмас. Отам эса доим куйди-пишдилик билан юради. Куздан ерни экинга тайёрлаш, уруғ сепиш ҳаракатига тушади. Фермер хўжалигининг иқтисодий режалари устида бош қотиради, нима қилса, ердан унумлироқ фойдаланиш мумкин, қай йўл билан камёғинлик зарарларини бартараф этса бўлади; арпа-бўғдой, махсар-нўхатнинг қай нави яхши – бу ҳақда ҳар

доим ўйлаб, бошқалар билан кенгашади... Бир қарашда ёши олтмиш бешга етган киши учун бу қадар жонсарақлик оғирлик қилмасмикан (уйимиз билан даланинг ўртаси ўн беш-йигирма чақирим келади), деб хавотир оламиз. Бироқ отамнинг чарчадим, толиқдим, деганини ҳали эшитмадик. Ният-мўлжаллари бор ва фақат шунга эришиш ҳақида ўйлайди.

Дарвоқе, бу сингари ўзгаришларга ўттиз ёш арафасидаги тенгдошларим ҳам гувоҳ. Яъни ўтмиш ҳақида ота-боболаримиздан эшитиб, бугун билан қиёлаётганимиз йўқ – барига ўзимиз шоҳид. Масалан, кўшни қишлоқлик ошнам Дилшод билан лицейда бирга ўқиганмиз. Мени унинг некбинлиги завклантиради. “Одам ниятни катта қилиши керак. Тоғни мўлжал қилсанг қирга чиқасан”, дея орзу-ниятларга тўлиб-тошиб юради. Омади чопмай, институтга кириш имтиҳонларидан ўтолмаганди. Бироқ руҳини туширмади, аввал тегирмончи отасига кўмаклашди. Бир гал туманга борганимда Дилшоднинг ўзи мустақил тегирмон очганини эшитдим. Ҳам табриклаш, ҳам янги иши билан танишиш ниятида завод яқинидаги тегирмонга бордим. Энгил-боши, сочи, қош-кўзлари ун гардига беланган ошнамнинг руҳи тетик эди. Бир муддат гурун қилдик. Айтишча, кимдандир Самарқандда Хитойдан келтирилган бўғдой янчи дастгоҳи (буни бизда содда қилиб “Хитой тегирмон” дейишади) борлигини эшитиб, банкдан кредит, отасидан оқ фотиҳа олганча Ургутга жўнайди. Икки кундан сўнг қишлоғига ўша дастгоҳ билан қайтади. “Шундай қилиб ишни бошлаб юбордик, ошна, – дейди қилаётган ишларидан хурсанд Дилшод. – Яна битта цех очмоқчиман. Ўзинг биласан, бу ерларда мол-ҳолсиз оиланинг ўзи йўқ. Кўпчилик қўй-қўзининг жунини қаерга титтиришни билмай юради. Шунини ўйлаб, жун титадиган дастгоҳ олдим. Яқинда уни ҳам ишлатиб юборамиз”. Дилшоднинг ютуқларидан ҳам кўра менга кўпроқ унинг фикридаги уйғоқлик, шижоати, ҳаракатчанлиги, изланувчанлиги, савобталаблиги муҳимдай туюлади. Чунки “Меҳнат қилган роҳатини кўради”, деганларидек, эришганлари эришажаклари олдида ҳали хамир учидан патирдай гап.

Ҳам элга хизмат қилаётган, ҳам рўзгорини обод этаётган тенгдошларимдан яна бири Комил қишлоқ ўртасида дўкон очиш ниятида икки хонали иморат кўтарди. Туманда “уста” дея номи чиққан синфдошимиз Ғайрат (қўлигул, ўймакорлик бобида шоғирд тайёрлашга улгурган бу йигит ҳақида алоҳида ёзса арзийди) дўконни келинчакнинг уйида қилиб пардозлаб берди. Бугун дўкон пештахталарида рўзгор учун керакли бўлган ҳамма нарса бор; савдо қилаётган Комилнинг эса қўли қўлига тегмайди.

Ана шундай фикри тиниқ йигитлар билан ҳамсуҳбат бўлгандан кейин қишлоқда бекор юрган баъзи тенг-тўшларим, акаларимизнинг арзу додлари баҳонага ўхшаб қолади. Уларнинг саъй-ҳаракат ўрнига оҳу фиғон билан вақтни ўтказаяётганларига ачинасан киши...

Албатта, ҳали туман миқёсида амалга оширилиши керак ишлар мўл, ечимини кутаётган муаммолар, бартараф этилиши лозим камчиликлар ҳам бисёр. Буларнинг бари вақти-соати етиб ўз ажримини топар. Энг муҳими, кишиларимиз янги руҳ ва янги мақсаду муддаолар билан яшамоқдаки, шубҳасиз, бундай хатти-ҳаракатлар ўз мевасини беражак.

Носир ФОЗИЛОВ

АДАБИЁТ ЯСАЛМАЙДИ, ЯРАТИЛАДИ

Менинг таваллуд топган йилларим мамлакатимиз тарихининг энг алғов-далғовли кезларига тўғри келди. Яъни, 1929 йили камина ёруғ дунёга келган даврда қишлоқ хўжалигини коллективлаштириш тадбири авж олган экан. Ундан буюғи очарчилик (1930-33), мамлакатни ёт унсурлардан тозалаш баҳонасида қама-қама (1937-38), Иккинчи жаҳон уруши (1941-45) йиллари... Бундан кейинги даврларда ҳам одамларимизнинг кундалик ҳаёти анча йилларгача вайроналигича қолаверди. Урушдан чарчаб чиққан мамлакатни қайта тиклаш, (1950) тагин мамлакатни ёт унсурлардан тозалаш баҳонасида миллатимизнинг гули ҳисобланмиш зиёлиларни қатагон қилишди. Мана шу суронли даврларга қараб, бизнинг болалигимиз қандай кечганини тасаввур қилсангиз бўлади.

Мен туғилган Кориз қишлоғи шундоққина Туркистон шахрининг биқингинасида. Қишлоғимиз шаҳарга, бозорга яқин бўлгани учун одамларини “бозорликлар” деб аташади. Мен ўн ёшга тўлганимда, яъни 1932-33 йиллари қишлоғимизнинг ярим аҳолисини илгарилари чорвамиз ёйиладиган ёйилма жойга кўчириб, колхозлаштирилди. Жумладан, бизнинг оиламиз ўша яйдоқ далалар бағрига кучиб ўтди. Ўша пайтдан бошлаб менинг болалигим шаҳардан йигирма чақиримлар узоқдаги бийдай далада кечди. Бошланғич таълимни ҳам шу ерда олдим.

Биз кўчиб ўтган Ёйилма деган қишлоқдаги 70-80 чоғли хонадон аҳли чорва билан шуғулланарди. У пайтларда одамлар ўқиш-ёзишга ҳавас кўйишдан ҳам кўпроқ қорин қайғуси билан қаттиқ боғланган эди. Қишлоғимизда фақат битта – Қаҳҳор деган одамда патефон бўлиб, салгина бўлса-да диллардан ғамларни қувиб, сени узоқларга олиб кета оларди. Бироқ китобхонлик туйғуси кучли эди. Одамлар ўқиш-ёзишни деярли билмасалар-да, менга ўхшаган 7-8 ёшдан мактабга бориб, шариллатиб ўқишни қойиллатадиган болаларга кечалари халқ достонлари – “Гўрўғли” туркумидан “Ҳасанхон”, “Равшанхон”, “Авазхон” достонларини такрор ва такрор ўқитишдан, сел бўлиб тинглашдан чарчашмасди. Кейинчалик англадимки, улар шу достонларда ушалмаган армонларини кўришар, улар билан бирга туғилиб, бирга яшаб, ғам-ҳасратларини унутишар экан. Адабиётнинг кучини қаранг-а!

Ўқиган мактабим худди кечагидай кўз ўнгимда. Қишлоқ четидаги кўрғон, бир томони сомонхона, бир четида дўконча, бир ёнида сомон тўкиладиган кунгай жой. Худди шу ерда тенгқурларим билан офтобрўяда, сомонлар устида ўтириб, илк сабоқни чиқардим. Биринчи ўқитувчим, амаким Почтахон Қудратов ҳамма синфларга бир ўзи дарс берарди. У пайтларда ҳамма учун – 1-4-синфгача битта ўқитувчи ажратилар эди. Қурби етганлар шаҳарга – ўқишни давом эттиришга кетар, етмаганлар далада, оилада қолишарди.

Бобом мени Туркистон шахридаги мактабга жойлади. Бу мактаб шўролар ҳукумати томонидан миллатчи деб айбланган, уй-жойи мусодара қилинган, Туркистоннинг маърифатли бойларидан бири – Саидносирбойнинг уйи бўлиб, у биринчилардан бўлиб рус тилида таҳсил олган, биринчи ўзбек олимаси сифатида кимё фанига муҳим ҳисса қўшган, кимё дарслиги ёзган, Ойбекдек забардаст ўзбек адаби билан умргузаронлик қилган Зарифа Саидносированинг болалиги, ёшлиги кечган уй эди. Аммо шаҳарда ўқишнинг ўзи бўлмас эди. Биз ўқиймиз деб қишлоқдан чиққан беш-олти нафар боладан охири бир ўзим қолдим. У пайтларда ётоқхона йўқ, уч чақирим жойдан яёв қатнаймиз. Қишнинг совуғи, ёзнинг иссиғи, шамол, ёмғирлар билан олишиб бўлса ҳам ортага қайтмадим. Шу ерда мактабни тугатдим. Адабиётга, ижодга бўлган ихлос, иштиёқим шу ерда кучли муҳаббатга айланди. Робия опа Иброҳимова деган адабиёт ўқитувчимизни эҳтиром билан эслайман.

Тенгқурларим билан ўқишдан бўш пайтларимизда кўш ҳайдадик, сувчилик қилдик, ғўза чопдик, ёзги жазирамада ўроқ ўриб, хирмон янчдик. Эшак карвонлар тузиб, шаҳарга ғалла ташидик. Кейинчалик табелчилик ҳам қилдим. Хуллас, қилмаган ишим қолмади.

Тагин, бу одам ўзининг кечмишидан, болалигидан нега бунча нолийди, деб ўйламанг. Мен ҳеч ҳам нолиётганим йўқ. Тўғри, биз уруш даври фарзандлари болаликнинг барча имтиёзларидан бебаҳра ўсдик. Шу туфайли ўқишларимиз ҳам ўлда-жўлда, узуқ-юлуқ бўлди. Гўдаклигимиз ҳам, болалигимиз ҳам, ўсмирлигимиз ҳам ўша даврларнинг турмуш ташвишлари билан омухта кечди. Кўрган-билганларимиз мурғак қалбларимизда бир умрга муҳрланиб қолди.

Озми-кўпми ҳаётнинг қадрига етадиган, уни эъзозлайдиган одамлар бўлиб улғайганимиз учун ўша даврларнинг машаққатли сабоқларидан миннатдор бўлишимиз зарур. Негаки, болалиқда чеккан азиятларимиз-у, кўрган-билганларимиз – ҳаммаси ёзган ва ёзилажак асарларимизга материал бўлиб хизмат қиляпти ва бундан кейин ҳам шундай бўлажак.

Отам Фозил Йўлдош ўғли ўқимаган бўлсалар ҳам уққан одам эдилар. Кўп йиллар колхозда ферма мудири, пахтачилик бригадасининг бригадири лавозимларида ишлади. Ўша пайтларда мен отамнинг бригадир бўлатуриб баъзан акушник ҳайдаб юрганларини кўриб: “Ё тавба, бригадир ҳам акушник ҳайдайдими?” деб ажабланардим. Шунда отам бунга изоҳ берардилар: “Болам, сен ҳайрон бўлма, мен Абдувойитнинг ўрнига ишляяпман. Абдувойит эса менинг ҳисобкитобимни тўғирлаб беради. Ўзинг биласан, менинг саводим йўқ, ўқимаганман. Ҳисоб-китобни тугатгач, акушқасини қайтариб бераман, ўзи ҳайдайверади”. Отамнинг бу гаплари ханузгача эсимдан чиқмайди.

Онам Жаҳонбиби Абдулла қизи эса бир умр деҳқончилигу уй юмушлари, фарзанд тарбияси билан шуғулланиб ўтдилар. Ёйилмада тўртинчи синфгача ўқиганимдан сўнг мени Йўлдош бобом Коризга олиб кетиб, шаҳар марказидаги ўрта ўзбек мактабига ўқишга берди. У киши ўқиган, обрў-эътиборли зот эдилар. Яқин-йироқ қишлоқларда биронта дов-жанжал бобомнинг иштирокисиз битимга келмаган, дейишарди. Шунинг учун туркистонликлар у кишини “Йўлдош оқсоқол” деб аташар экан. Мен кўпроқ бобом билан Мастура бувимнинг тарбиясида бўлганман. “Сен Фозилнинг эмас, менинг боламсан. Мен сени хув анави қандак ўрикнинг тепасида туққанман”, деб эркалардилар мени Мастура бувим. Шунинг учун бўлса керак, оиламиздаги бошқа ука-сингилларимнинг исм-шарифлари Йўлдошев, меники эса Фозилов бўлиб қолган.

Энди адабиётга, ижодга бўлган иштиёқим қачондан бошлангани-ю, қандай қилиб болалар адабиётига қизиқиш пайдо бўлгани ҳақида айтсам.

Аввало, болалиқ бу – беғуборлик. Болалар учун асар ёзган ва бутун умрини шунга бағишлаган адиб ҳам бу беғуборликдан бебаҳра қолмайди. Негаки, болага ёзган адибнинг ўзи бола табиатли бўлади. Яъни, ёзувчи ўзининг табиатига мос, кўнглига яқин мавзунини қаламга олади. Иккинчидан, болаларни чин дилдан севган ёзувчигина болалар адабиётига содиқ бўлиб қолади. Болалар ҳаёти кўнглидан йироқ бўлган ёзувчи ўзини мажбурлаб бир-иккита нимарса ёзган бўлади-ю, бир юмалаб катталар адабиётга ўтади-кетди. Бундайлар адабиётимизда тўлиб-тошиб ётибди. Мен уларнинг исм-шарифларини айтмасам ҳам ўқувчиларнинг ўзлари уларни аниқ-тиниқ билишарди. Бунинг устига, бир умр бола табиат бўлиб юриш ҳамманинг ҳам қўлидан келавермайди. Бола билан гаплашганимда бола бўлиб гаплашишим, болаларга асар ёзаётганимда бола бўлиб, яъни боланинг назари билан ёзишим керак бўлади. Шундай қилмасанг ёзган асарингни болалар ўқимайди. Бола асарингдан ўзини топа олсагина, ҳар куни ўзи бирга ўйнаб юрган ўртоқларининг феъл-атворларию, қилиқларини кўра олсагина қизиқиб ўқийди.

Болалар адабиёти – нозик адабиёт. Боланинг биринчи адабиёти – онасининг алласи. Қолаверса, содда, равон, қувноқ, маъноли, ритмик шеърлар, халқ эртаклари, ҳикоялар, қиссалар бола учун жуда зарур. Болалар ёзувчилари ўз асарлари билан болаларни катта адабиётга бошловчи дарғалардир. Бу адабиёт – хурматталаб адабиёт, эъзозталаб адабиёт. Чунки болалар учун ёзилаётган ҳар бир асарда ўзинг болага айлана олмас экансан, у жонсиз танага айланади. Қаттиқроқ қилиб айтганда, бировникини олиб ёпиш-тирсангиз, ёпишмай туради, ямоқ бўлади. Боланинг кўнгли ҳам худди шундай. Уни синдириб бўлмайди.

Унга ҳамиша эътибор даркор. Унга меҳр берсангизгина унинг кўнгли тўлиб ўсади. У – меҳрталаб. Шундагина, у муҳаббатингиз мевасига айланади, изингизни босади.

Адабиёт дарсликлари, болалар адабиёти дарсликлари алоҳида катта мавзу деб ўйлайман. Дарсликларга киритилган адибларимиз, шоирларимизнинг китоблари қўшимча адабиёт сифатида мунтазам чоп этилиши турилиши, айниқса, лотин ёзувида бериб борилиши муҳимлигини таъкидлаб ўтмоқчиман. Айни кунларда худди шунга эҳтиёжимиз жуда кучли. Бунинг учун ноширлик фаолиятлари марказлашган ҳолда олиб борилса, учраётган савиясиз, пала-партиш, китоб деб аташга ҳам тил бормаидиган нохушликлардан ҳоли бўлинар эди. Адабиёт яратилади, уни “ясаб” бўлмайди. Бу том маънода, ҳам болалар, ҳам катталар адабиётига тааллуқлидир.

Мени болалар адабиётига бошлаб келган омиллардан яна бири боя айтиб ўтганимдек, болалигим билан ўсмирлигимнинг уруш йилларига тўғри келганлигидан, деб биламан.

Отам билан онам холавачча, иккаласининг ҳам бобоси битта – ўша катта бобомнинг бир қизидан отам, иккинчи қизидан онам туғилганлар. Катта бобом Туркистонда катта уламо ўтган. У кишини Турсунмуҳаммад Аълам домла аташаркан. Ғурбатий тахаллуси билан Тошкентда у кишининг тўртта шеърий тўплами чоп этилган. Тошкентлик шоирлар Камий, Хислат домла, Сидқий Хондайлиқийлар билан дўст тутиниб, борди-келди қилишиб, номалар ёзишиб, мулоқотда бўлиб турар эканлар. Менга ўша катта бобомдан нимадир ўтган бўлса ажаб эмас, деб ўйлайман.

Хуллас, 1949 йили ўрта мактабни битириб Тошкентга йўл олдим. Ўрта Осиё давлат дорилфунунининг филология куллиятига ўқишга кириб, уни 1954 йили тугатдим. Сўнг “Гулхан” журналида, “Ёш гвардия”, Ғафур Ғулом номидаги нашриётларда, “Шарқ юлдузи” журналида турли лавозимларда ишладим. Адабий ходим, катта муҳаррир, бўлим мудир бўлдим, журналларда масъул котиблик вазифасида фаолият олиб бордим.

Дорилфунунда ўқиб юрган кезларимда ўз курсдошларимдан икки-уч ёш улугроқ эдим. Негаки, боя айтиб ўтганимдек, ҳам ўқиб, ҳам ишлаганим учун олий ўқув даргоҳига кечроқ келдим. Ёзиш-чизиш машқларини ҳам кечроқ бошладим. Матбуотга ҳам эллигинчи йиллардан бошлаб иштирок эта бошладим. Дастлаб танқидий мақолалар ёздим, сўнг бадиий лавҳалар, кейин эса аста-секин ҳикояларга ўтдим. Қозоқ адибларининг йирик-йирик асарларини ўзбек тилига таржима қила бошладим. Таржима соҳасидаги саъй-ҳаракатларим ижодимда ҳам таржима, ҳам тажриба ролини ўтади десам хато қилмайман. Таржима қилиш асносида, шубҳасиз, жуда кўп нарсани ўргандим.

Биринчи китобим 1959 йили “Ирмоқ” деган ном билан босилиб чиқди. Шундан сўнг кетма-кет “Оқим” (1962), “Робинзонлар” (1964), “Қуш қаноти билан” (1965), “Қор хат” (1968), “Кўклам қиссалари” (1970), “Саратон” (1975), “Кичкина деманг бизни” (1977), “Дийдор” (1979), танланган асарларимнинг икки жилдлиги (1983-84), “Шум боланинг набиралари” (1885), “Устозлар даврасида” (1988), “Болалигим – пошхолигим” (1989), “Бир отар тўппонча” (1995) каби китобларим чоп этилди. Нашр этилган китобларим ўзга тилларга таржима қилинганлари билан қўшилганда ўттиздан ошиб кетади. Бошқа тиллардан таржима қилганларим ва ўзим ёзганларимни қўшганда етмиш бешдан кўпроқ.

Ҳа, айтгандек, мен қозоқ адибларидан Абай, Мухтор Аvezов, Собит Муқонов, Ғабит Мусрепов, Ғабиден Мустафин, Абдулла Тожибоев, Абдижамил Нурпеисов, Шерхон Муртазоев, Тахани Ахтанов, Қалтой Муҳаммаджонов, Қалнубек Турсунқулов, Холдорбек Найманбоев, Сайн Муродбеков кабиларнинг машҳур асарларини, булардан ташқари талайгина қирғиз, қорақалпоқ ёзувчиларининг китобларини ўзбек тилига ағдариб китобхонларга ҳадя этдим.

Камина шунинг учун ҳам бахтлиманки, ўзимга яраша ўқувчиларим бор. Жамоатчилик ва ҳукумат ардоғидан ҳам четда қолмадим – ижодий меҳнатларимни муносиб тақдирлашди. 1985 йили “Шум боланинг набиралари” деган китобим учун Ғафур Ғулом номидаги мукофотга, 1986 йили қозоқ адабиётидан қилган таржималарим учун Бейимбет Майлин номидаги мукофотга, 1990 йили “Устозлар даврасида” номли китобим учун Ҳамза номидаги Ўзбекистон Давлат мукофотига сазовор бўлдим. 1984 йили ўзбек ва қозоқ адабий алоқаларини ривожлантиришдаги фаол иштироким учун “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби” деган юксак унвон билан, 1994 йили эса, халқаро маданий алоқаларга қўшган ҳиссам, қозоқ адабиётининг етук асарларини мунтазам таржима қилганим ҳамда мазкур халқлар ўртасидаги дўстликни ривожлантириш борасидаги хизматларим учун Қозоғистон Президенти мукофоти билан тақдирландим.

1999 йили “Эл-юрт ҳурмати” ордени билан, 2003 йили Қозоғистон Ёзувчилар уюшмасининг “Алам” номли халқаро мукофоти билан, 2011 йили эса “Топдиму йўқотмадим” деган китобим учун Давлат мукофоти билан тақдирландим.

Бунчалик эътибор, бу қадар эътироф мени ўқувчиларим олдида яна ҳам бурчдор, яна ҳам келажакдан умидвор қилиб қўяди. Ўзни ўқувчилар олдида бурчдор, келажакдан умидвор ҳис этмак туйғуси ҳамиша меҳнатга чорлаб туради. Шу муқаддас туйғу йўлдошим бўлиб турар экан, каминга элу юрт хизмати учун қамишдан бел боғлаб ижод қилавераман.

Ўз қалбимга ўзим чексиз малолман

МАНГУ ОЧЛИК БОРДИР РУҲ ИЛА ҚОНДА

1. Агар кўнгулларим хастамиш,
Агар айшим зорат баногоҳ.
Агар мижгонларим ёшланди,
Сени кўрдим дорул фанода.

2. Сўрогим борми ёруғ оламларида,
Ҳадсиз гуноҳларимнинг йўқми жавоби?
Бир боқинг бу қандай аламларимки,
Сочми ё киприги, қаддим қабоги...

Пинҳон борлигига этса ошино,
Кўзимни юсаму кўрсам юзларин.
Беҳисоб ал-жабр, чексиз ҳандаса
Анинг нигоҳлари, ё Тангрим...

3. Бу қандай тилсимдир, ҳарир либосда
хонавайрон этган кўнгил ҳарамин.
Кўз юмиб лабларим лабига боссам
на руҳим қолибди, на макруҳ таним.

Билмадим на бўлар баҳридан ўтсам,
ишқим куярмикан ёки иймоним?
Гулдай қучогида ҳижратим сабил
гулдай қучогида жувонмарг жоним.

МУҲАББАТ СОҒИНЧИ

1. Мана тўзғиб ётар қуш патларидай,
Улкан орзуларим, қайноқ ҳисларим.
Мен эса бепарво бир пайтдагидай,
Сени соғинаман, сени изларман.

Мана хаёлларим, қайтар кўнглимга
Ўзимдай беқарор, яна бетартиб.
Ўн йил бурунгидай чиқиб йўлингга,
Уларни мен сенга этсайдим тортиқ...

Ўз қалбимга ўзим чексиз малолман,
Кўёлмам сен томон ҳатто бир қадам.
Кеча ҳам, кундуз ҳам битта саволман:
Наҳотки мен бўлсам шу турган одам?!

2. Сўзларим хатоси мастлигим билан,
Ҳаётни алдадим ростлигим билан.
Мен сени бор дея шеърлар ўқисам,
Сен кетиб қолибсан ёшлигим билан.

ҲАЖР ИЧИДА ХАЁЛ

Сен менинг бетакрор густоҳлигимсан,
Ҳақиқат деб топган гумроҳлигимсан.
Гоҳида бемисл шаккок тасаввур,
Бирда ҳаётсану, бирда ўлимсан.

Фарҳод АРЗИЕВ

1975 йилда Нурота туманининг Тиконли қишлоғида туғилган. Тошкент Давлат университетининг журналистика факультетида таҳсил олган. Шоирнинг "Ёлғизлик ранглари" номли китоби нашр этилган.

Рўзи маҳшаримсан, қиёматимсан,
Ўзимнинг ўзимга маломатимсан.
Хунимга ташинасан, меҳри қаттигим,
Ҳарчанд гиря этсам, ҳарчанд ўтинсам.

Руҳимни синдирган муҳтарам гуноҳ,
Нима фитна бўлдинг кўзимдан оққан.
Қандай гулханийсан, қандайин гулоҳ,
Ичимга муз қалаб совуқ ўт ёққан?!

* * *

(Алишерга ҳазил)

1. Кўнглимиз бор, заримиз йўқ дунёда
Севгимиз бор, ёримиз йўқ дунёда.
Ўзимизни сўроқласак, изласак,
Йўгимиз бор, боримиз йўқ дунёда.

2. Орзулар жимирлар узоқдан сирли,
Хурсандсан, ҳолидан беҳабар телба.
Сен сувсиз қудуқдан осмонга боқиб
Юлдуз санаётган чорасиз одам.

ТУГАБ БИТМАС ҲИЖРОН

Вақтики оламда қолмаса мурод,
Хазондай тўкилса хуснинг гуллари.
Ранжми нима билан кўнглимни ёрсам,
Нега зойиб бўлар дийдор кунлари?

(Согиниб ўлтирарман, согиниб
Бул ҳаёт шамин теграсинда).

Наволар келади – қадаҳлар тўлар,
Сукунат келади – илоҳий ўлан.
Сен хуним бермассан, бераҳм, азёр,
Ҳаммаси, ҳаммаси хун сўраб келар...

Жонга огу каби сингиб борар вақт
Унга ором етмас, у бир гуноҳкор...
Сен ҳадду ҳудудсиз согинчдай фақат,
Мубтало этасан такрор ва такрор.

Мени кечирарми изтиробларим,
Ё таҳқир этарми ҳар сўровида.
Сен қандай севгисан жаллоди аввал,

Сен қандай жаллодсан севгига лойиқ...
(Согиниб ўлтирарман, согиниб
Бул ҳаёт шамин теграсинда).

ЁШИЛИКНИНГ АДОҒИГА ЧИЗГИЛАР

Юрак айланиб кетган қанотга
Бир етим мусиқа оқар маст
Севги нафрат бўлиб қотган...

Чақирмас ортингдан кимингдир
Чақирса ҳам эшитилмас
Ютиб кетар айрилиқнинг сўнгсиз титроғи.

Кўнглингни бузади кимнингдир
“Бахтлимисиз?” деган сўроғи...
Ялангоёқ сўроқлар!
Аёвсиз топтайди туйғуларингни...

Кўклам боғларининг шовқини
Олислашиб борар,
ортидан
эргашар нотавон илтижоларинг.

Умидсизлик зулмати ичра
Ўзлигинг рўёга айланар
Мазмунсизлик қилар тантана.

Қанчалик, қанчалик бешафқат жазо
Ёшликнинг адоғи...

* * *

Сочларинг ҳидини келтирган шамол
Дарахтларга суянди ҳолсиз
қучоқлади маҳкам
хўрсинди
тинди
бу тун ҳатто шамол ҳам
уй ҳам, дераза ҳам
дераза ёнида ўсган арча ҳам
нақадар
нақадар аччиқ истехзо
сенга, муҳаббатга, барчага!..

ҚАНОТСИЗ ҚУШЛАР

Қисса

Шаҳардаги “Меҳрибонлик уйи” директори Илёс Икромович кутилмаган ташвишга қолди. Ахир кимсан, шаҳарнинг олд бойваччаларидан бири саналмиш Мурод Ҳикматович “Меҳрибонлик уйи” тарбияланувчиси Гулбаҳор исмли қизни ўз арзанда-си Шерзод учун келинликка сўраб келди!

Илёс Икромович икки ўт орасида қолди. Ўзича уйда хотинига маслаҳат солган бўлди.

“Яхши таклиф, – деди хотини ўйчан бир қиёфада, – лекин барибир эҳтиёт бўлган тузук. Деддўмдаги қизларнинг кўнгли ярим. Тагин қош қўяман деб кўз чиқарманг.”

Илёс Икромович эртаси куни ишга боргач, хонасига киришдан олдин ҳар кунгидек ҳовлини бир айланиб чиқди. Кейин Гулбаҳорлар ўқиган гуруҳда тарбиячи бўлган, ҳозир ҳам Гулбаҳорни ўз қизидек кўрувчи Ҳамида Саломовани ёнига чақирди.

– Ассалому алайкум, Илёс Икромович, – икки юзи қип-қизил, дўмбоққина аёл директор билан рўбарў келди.

– Ваалайкум ассалом. Яхшимисиз? Болаларнинг кайфияти қандай? – Илёс Икромович одатий саволни берди.

– Яхши, – бош силкиди Ҳамида опа. – Ҳар доимгидек... бўлади.

– Тинчликми?

– Ҳа...

– Яхши, – Илёс Икромович бир енгил нафас олди. – Ҳамидахон, менга Гулбаҳорни чақириб беринг. Хонамга кирсин.

– Хўп, – Ҳамида опа директорга қараб бошини қимирлатди-ю, ичидан «тинчлик

Расмларни Оловиддин Собир ўғли чизган.

Холиёр САФАРОВ

1983 йилда Чироқчи туманидаги Айритом қишлоғида туғилган. СамДунинг ўзбек филологияси факультетини тамомлаган. Биринчи китоби – «Ой ботмаган кечалар» 2010 йилда чоп этилган. Айни пайтда “Бекажон” газетасида хизмат қилади.

эканми, у кишининг болаларни алоҳида чақирадиган одатлари йўқ эди», деган шубҳа ўтди.

Болалар нонушта қилиб бўлишгач, Ҳамида опа қизлар билан чеварлар хонаси томонга кетаётган Гулбаҳорни чақирди ва директор сўраганлигини айтди.

– Тинчлик эканми? – деди қиз ҳайрон бўлиб.

– Билмадим. Бор-чи...

Гулбаҳор «Тагин бирорта конкурс-понкурс бўлса керак-да», дея йўл-йўлакай коридордаги ойнага бир қараб олиб, қабулхонага кирди.

– Ўтир, – директор уни рўпарасидаги стулга чорлади. Гулбаҳор унамагандек қотиб тураверганди, дераза томондаги стулни қўли билан нуқиб кўрсатди. – Ўтир, ўтир...

Гулбаҳор кўрсатилган стулга беҳолгина ўтираркан, айбдорлиги учун ота қаршисида бош эгаётгандек аввалига ҳужжатлар қалашиб турган столга тикилиб турди, сўнг «Қулоғим сизда» дегандек директорга юзланди.

– Гулбаҳор, қизим, сенга бир гап айтмоқчи эдим, – деди Илёс Икромович. Сўнг гапни нимадан бошлашни билмай иккиланиб қолди. Қўлидаги ручка билан бир-икки стол чертган бўлди ва унга меҳр чашмасидек ҳақир нигоҳларини қадаб, ҳалимлик билан давом этди: – Қизим, бу ҳаёт. Вақти келса йигитлар уйланишади, қизлар эса турмушга чиқишади. Азал-азалдан тирикликнинг таомили шунақа.

Гулбаҳор гап нима ҳақда эканлигини дарров илғади, шекилли, бир сапчиб тушди. Сўнг юзини яширди.

– Гулбаҳор. Қизим, мен сен учун ҳам раҳбар, ҳам ота, ҳам онаман. Нима қилсам, сизларга яхши бўлсин, деб қиламан. Шу десанг, сени бир яхши жойдан сўрашди. Келин қилишмоқчи экан. Агар ҳўп десанг... Бир нарса доим ёдингда бўлсин, барчамиз сенинг бахтли бўлишингни истаймиз.

– Менга ҳеч ким керак эмас! – деди қиз бир маҳал бошини илкис кўтариб. – Қизим, ота-онам йўқ деб ўқинма. Сенга яна бир нарсани айтиб қўяй, қайнота-қайнона ҳам ота-онадек бўлишади. Аввал бир яхшилаб ўйлаб кўр.

Гулбаҳор директорнинг охириги сўзларини ҳам эшитмай, ҳўнграб йиғлаганича чиқиб кетди. Бугун у қачон диплом берилишини билиш учун коллежга бормоқчи эди. Хўрлиги келганидан ўқиш жойига ҳам боришни истамай хонасига кириб, эшикни ичкаридан қулфлади-ю, ўзини каравотга ташлади. Юзини покиза қалби каби ғариб бўлиб қолган пар ёстиққа босиб, ўксиб-ўксиб йиғлади. У қўмга сепилган сувдек пар ёстиққа сингиб кетаётган кўз ёшларини тия олмас, ўпкасини босолмасди. У ҳеч қачон кўра олмаган, аниқроғи, кўрмаган, бир пайтлар ўз хаёли ва тасаввуридаги ота-онасининг сиймосини кўз олдига келтирди-ю, баттар ўксиниб-ўксиниб йиғлади. Сўнгра ўрнидан туриб, оёқларини осилтириб ўтирди. Каравот устунида турган сочиқни олиб, юз-кўзини артди. Эгилиб каравот тагидан илк бор чеварлар танловида ғолиб бўлганида тарбиячиси Ҳамида Саломова совға қилган, бироз эски бўлса-да, кўриниши чиройли ва ихчамгина жомадонни олди. Ичини ағдариб, турли хил эскизлар ва андазалар тагидан целлофанга ўралган суратни олди. Кейин жомадонни ёпиб, суратни унинг устига қўйди. Суратга ўйчан ва маъюс тикилар экан, яна кўзларига ёш олди.

– Ойи... ойижон...

Гулбаҳор қаршисидаги суратга тикилган сайин кўз ёшларини тия олмас, ич-ичидан бир нима юлиниб кетаётгандек бўларди. Картон қоғоздаги сурат тепасига «Ойим, дадам ва мен» дея ёзилган эди. Ушбу суратнинг биринчи нусхасини у илк бор эсини таниб, ўз отонаси бағрида эмас, болалар уйида яшаётганлигини ҳис қилган, бу ердаги ҳамма болалар ўзи каби ғариб эканлигини тушуниб етганда ва тарбиячилари уларни овутиш учун «сенинг даданг билан ойинг тирик, улар, албатта, бир куни сени олиб кетишга келади», деган кунда чизган эди.

Суратда уч-тўрт ёшдаги: сочларига попук тақилган, кулгулари беғубор, қадамлари дадил ва эрка, оппоқина, гўзал бир қизалоқни ўрталарига олиб, қўл ушлашиб келаётган садоқатли эр-хотин тасвирланган бўлиб, орқа фонида ям-яшил майсазор ва қип-қизил лолақизғалдоқлар ястаниб ётар эди... Бу сурат етти ёшли қизалоқнинг хаёлот меваси бўлиб, унда ёш рассомнинг эрка тасаввури, ўз аксини топган, ширин кулгу ва дадил қадамларида уни ёрқин келажак кутаётганлиги тараннум этилиб, ёнида ота-онаси борлиги эса ўзида парвозга шайланиб турган қуш тасаввурини уйғотар эди...

Аммо тарбиячилар ваъда қилганига қарамай ҳеч қачон уни излаб келмади.

Гулбаҳорнинг умидлари пучга чиқди. У кун бўйи ўриндикда катта дарвоза томон термулиб ўтирарди.

– Улар мени ёмон кўришар экан... – Гулбаҳор беихтиёр шундай деди: – Мени ёмон кўришар экан... Ҳа, ёмон кўришаркан. Бўлмаса келишарди.

У нозик елкалари титраганича мўлтираб ўтирар, аллақачон куёш ботиб, атрофни зулмат қоплаётган эди. Шунда ҳам у жойидан қимирламади. Умидлари каби дарахт барглари орасидан элас-элас кўзга ташланиб турган олис уфққа, ботаётган куёшга тикилиб ўтирди. У яна қанча вақт ўтирди – билмайди. Бир маҳал – янги умидлар каби кўкда юлдузлар пайдо бўла бошлаганда кимдир унинг ёнига келиб ўтирди.

– Гулбаҳор...

У «ялт» этиб қаради-ю, сочларини силаб турган тарбиячиси Ҳамида Саломовани кўриб, изиллаб йиғлаб юборди.

– Бугун ҳам келмади...

– Йиғлама, қизим, йиғлама, – Ҳамида опа унинг ғариб бошини кўксига босди. Сочларини силади. – Келади. Албатта келади. Сен эс-хушли, одобли қиз бўлсанг, даданг билан аянг, албатта, келади. Келгач «Вой, менинг Гулбаҳор қизим бунча эсли қиз бўпти» дейди.

Гулбаҳор тарбиячисининг кучоғида ҳиқиллаб-ҳиқиллаб жимиб қолди. Сўнг Ҳамида опа уни ошхонага етаклаб келиб, овқатлантирди. Шунда Гулбаҳор тарбиячисини хонасига олиб кирди ва каравоти устида турган суратни кўрсатди.

– Қаранг, мен уларга совға тайёрлаб қўйгандим...

– деди тарбиячисининг юзига илинж билан боқиб.

Суратни кўриб, Ҳамида опанинг эти жимирлаб, ич-ичидан бир нима узилиб кетгандек бўлди. Тасвирга бироз тикилиб қолгач, қизга деди:

– Жуда яхши чизибсан. Сендан ажойиб рассом чиқади. Фақат бундан ҳам чиройли чизишга ҳаракат қил. Хўпми? Чизган суратинг қанчалик чиройли бўлса, даданг билан аянг ҳам уни кўриб, шунча хурсанд бўлади.

Тарбиячисининг берган баҳоси ва тасаллиси-дан Гулбаҳорнинг кўнгли тоғдек кўтарилди. Худди ота-онаси келиб суратни кўриши билан «Яша, қизим, ўзимнинг она қизим бу...» дегандек бўлиб кетди. Шунда у Ҳамида опага тикилиб турди ва беихтиёр унинг бўйнидан кучоқлаб олди.

– Сизни яхши кўраман...

– Мен ҳам, қизим... – Ҳамида опа ўз навбатида уни эркалаб қўйди.

Эртаси куни эса Гулбаҳорга чизган суратлари ва эскизларини солиб қўйиш учун битта жомадон ва бир кути қалам олиб келиб берди.

Шундан бери Гулбаҳор отаси билан онасининг ўша – қўл ушлашиб келаётган суратини чизади. Ҳар йили йигирма иккинчи март келиши билан уни қайтадан, каттароқ ватманга туширади, аммо неча йилдирки, уни сўраб на ота-онаси, на бошқа биров келди. У саккиз йил, то ўн беш ёшигача фақат битта суратни қайта-қайта чизди ва ёрқин санъат асари даражасига етказиб қўйди, аммо шундан кейин қайтиб қўлига қалам олмади. Энг сўнги нусхасини сақлаб қолди-ю, қолган ҳаммасини йиртиб ташлади. Шундан сўнг сурат эмас, либослар учун турли хил эскизлар чиза бошлади, чеварликни ўрганди. Танловларда қатнашди, совринлар, олқишлар олди, аммо ҳеч қайси сўз у соғинган ва кутган ота-она сўзидек жарангламади, ташна қалбига малҳам бўлолмади. Шундай бўлса-да у ҳар Наврўзни ва йигирма иккинчи мартни орзиқиб кутарди...

Бугун директор қабулидан йиғлаб чиққач кела солиб, одатдагидек, суратни кўлига олди. Насиб этмаган бахтиёр болалик ва ҳеч қачон кўрмаган ота-онасининг хаёлий сиймосига тикилиб ўтираркан, беихтиёр лаблари пичирлади.

– Ойижон... Дада... Қаердасиз? Нега бирор марта хабар олмайсизлар? Нега? Ёки мени шунчалар ёмон кўрасизларми?

Гулбаҳор суратга тикилиб туриб, хаёлларга ғарқ бўлди. Шу баҳона ичидаги дардларини айтиб-айтиб, йиғлаб-йиғлаб олди. Юрагини бўшатди. Жонсиз сурат билан ҳасратлашди, бироқ бир қарорга келолмади.

– Айтинг, нима қилай, ойи? Нима қилай? Икки ўт ичида қолдим...

Шу пайт эшик қаттиқ тақиллади ва ичкарига итарилди, аммо кўлфланганлиги боис очилмади.

– Ҳозир... – Гулбаҳор қўлидаги суратни каравоти устида қолдириб, ўрнидан турди ва кўз ёшларини арта-арта эшикка бориб, секин калитни буради. Эшик очилиб, остонада кўзлари хавотирга тўла Ҳамида опа пайдо бўлди. Қизнинг қизариб кетган қовоқларига қаради-ю, ичкарига кирар-кирмас уни сўроққа тутди.

– Гулбаҳор, сенга нима бўлди, қизим?

Гулбаҳор жавоб бермади, каравотига қайтди. Тарбиячиси эса унинг каравоти устида ёйиқ турган ота-она суратини кўрди-ю, нимадир бўлганини дарров фаҳмлади. Қизнинг ёнига ўтирди-да, кўзларига тикилган кўйи сўради.

– Тинчликми, қизим? Директор нега чақиртирган экан?

Гулбаҳор жавоб бериш ўрнига она каби меҳрибон, суюнчиқ бўлиб қолган собиқ тарбиячисининг елкасига бош қўйди-ю, яна йиғлаб юборди.

– Гулбаҳор? Айт-да, қизим, нима бўлди? – Ҳамида каравот устунда турган сочиқ билан қизнинг кўз ёшларини артиб қўйди.

– Мени узатишаркан...

– Нима? – Ҳамида опа сапчиб тушди. Ўгирилиб, худди Гулбаҳорни биринчи марта кўриб тургандек бошдан оёқ разм солди. Бир зум унга тикилиб тургач, яна сўради: – Бу гапни сенга ким айтди?

Гулбаҳор жавоб ўрнида директор хонаси жойлашган нариги бинога ишора қилди.

– Кимга? – деб сўради ботинмайгина тарбиячи.

Гулбаҳор Ҳамида опанинг меҳр балқиб турган кўзларига нажоткорона тикилди ва деди:

– Яқинда бизларни саёҳатга олиб чиқди-ку? Ўша одамнинг ўғлига...

– Мурод Ҳикматович келин қилмоқчи эканми?

Гулбаҳор «ҳа» дегандек бошини силкитди-ю, тарбиячисининг қўлидаги сочиқни олиб юзига босди.

– Нима қилай, опа? – Опажон, менга маслаҳат беринг. Нима қилай?

Менинг бу ердаги ягона суюнчиғим сиз билан Дилмурод.

– Дилмурод? – Ҳамида опа Гулбаҳорга тикилди. – Нима, у билан ораларингда бирор гап борми?

– У билан фақат дўстмиз, – деди Гулбаҳор енгилгина титроқ ва ҳаяжон билан. – Фикримиз доим бир жойдан чиқади. У менга уйланмоқчи, аммо кўрқаман. Орзуга айб йўқ, хаёлларга эрк бермоқ яхши, бироқ уни амалга ошириш-чи? Шунинг учун Дилмуродга ваъда бермаганман. Доим унинг севгисига «билмадим, ҳаммасини вақт кўрсатади...» дея мужмал жавоб бераман.

– Уни севасанми? – Ҳамида опа кутилмаганда савол берди. Гулбаҳор айнан шу саволни кутмаган эди, каловланиб қолди, кўзларини олиб қочди. Кейин яна онаси каби сирдош, дилдош тарбиячисига юзланди.

– Шундай деса ҳам бўлади...

Агар Дилмуродни десанг, фикрингни бир жойга қўй. Бўшашма. Сен ҳам иқтидорли қизсан. Истеъдод денгиз тубида ётган гавҳардек гап. Бир кунмас-бир кун албатта юзага чиқади.

– Тўғри... – ўйга чўмди Гулбаҳор. Сўнг паришон сочларини елкаси оша ташларкан, чуқур уҳ тортди ва яна тарбиячисидан сўради: – Ҳамида опа, менга тўғриси айтинг. Менинг ота-онам борми? Улар тирикми? Тирик бўлсалар, нега келишмайди? Ўлган бўлсалар, нега буни ҳам айтмайсиз?..

Ҳамида Саломова қизнинг мўлтираб турган кўзларига, ғариб кўнгли акс этиб турган ҳорғин чеҳрасига тикилди. Бор ҳақиқатни айтиш вақти келганлигини сизди.

– Ростини айтсам, Гулбаҳор, сенинг ҳужжатларингда ота-онаси йўқ, дейилган. Сени умуман бошқа бир аёл олиб келган. Унинг кимлиги эса номаълум. Директорнинг айтишича, у сени топиб олган ва бу ерга олиб келган.

– Топиб олган? – Гулбаҳорнинг юрагини бир нима тирнаб ўтди. – Бу нима деганингиз?

– Гулбаҳор... Қизим, сен сўрадинг, мен ростини айтаяпман. Бу гапларни бир кунмас-бир кун эшитардинг. Ҳақиқат аччиқ, – у шундай дея қизнинг бошини кўксига босди. – Йиғлама, сен ҳали албатта бахтли бўласан. Ким билади, балки ота-онанг тирик бўлса, уларни ҳам топарсан. Агар ота-онангни кечириб, уларни топмоқчи бўлсанг, сенга ёрдам ҳам бераман, аммо бунга шошилма. Ўша сени олиб келган аёл «Бу қизалоқнинг ота-онаси йўқ. Бевақт оламдан ўтган» дея кўрсатма берган. Ҳадеб кўнглингни ўқситма. Ундан кўра, яхши

ният қил ва эртани ўйла. Бугун эса кимни танлашингни ҳал қил. Қалбинга қулоқ сол...

Гулбаҳор иккинчи қават деразасидан пастга қараб турган кўйи йиғлаб юборди. Шу баробарида миясига туман каби ёпирилиб келаётган саволларга жавоб ҳам топгандек бўлди. Ўзга хонадонга боргани билан уни тушунишадими, йўқми? Уни етимча-етти кулча, қабилда ҳақоратлашса, нима қилади? Бойлик, обрў, уй-жой бўлгани билан оилада бахт, кўнгилда хотир-жамлик бўлмаса, у ҳаётнинг нима кераги бор?! Дилмуроднинг таклифига кўниб, у билан ўз олами ва орзу-умидларини баҳам кўргани яхши. Бир-бирларини севишади, ардоқлашади. Энг муҳими, тушунишади. Кўнгилларини асрашади.

– Ҳамида опа? – дея Гулбаҳор тарбиячисининг ёнига келиб ўтирди. – Опа, сиздан бир илтимос. Директорнинг олдига бирга кирайлик. Мен у киши айтган йигитга тегмайман!

Ҳамида Саломова бир пас ўйланиб, унга тикилиб турди-да, деди:

– Калтабинлик қилма, Гули. Илёс ака ҳам, биз ҳам сенга фақат яхшилик тилаймиз. Менимча, у кишининг таклифини қабул қилганинг маъқул.

Гулбаҳор ҳиқиллаб йиғлашга тушди. Ҳамида Саломова меҳр билан унинг бошини силади.

Дилмурод оҳиста келиб қизнинг ёнига ўтирди.

– Гули, бугун бошқачасан... Тинчликми, тобинг йўқми?

– Йўқ, яхшиман... – Гулбаҳор сир бой бермасликка уринди. – Ўзингиз яхшимисиз?

– Ҳа, яхши...

– Менга қара, йиғладингми? Қовоқларинг шишиб кетибди.

Гулбаҳор жавоб бериш ўрнига чуқур нафас олди.

– Гули, нега гапирмайсан? – Дилмурод яна савол берди. – Бугун тўғарақда ҳам кўринмадинг.

– Хонамда эдим...

– Бирор гап бўлдими?

– ...

– Гули, сенга ғамгинлик ярашмайди, – Дилмурод унинг ғам лашкарлари кўрган курган маъюс кўзларига тикилди. – Биласанми, доим кулиб юришингни истайман. Агар узоқ яшай, мана шундай чиройли бўлиб юрай десанг, ҳечам йиғламаслигинг, кайфиятингни туширмаслигинг керак.

Гулбаҳор «хуш кайфият билан юришининг иложи борми?» демоқчидек йигитга қаради. У ҳозир Дилмуродга сирларини ошкор қилиб, дардини ёргиси келар, аммо негадир бу гапларни айтишга юраги дов бермасди.

– Биламан, сен билан менга яхши кайфият билан яшаш насиб қилмаган, аммо эртанги кундан умидимиз катта, тўғрими? Яхши ният – ярим давлат. Орзуга айб йўқ. Мана кўрасан, ҳали ҳаммаси яхши бўлиб, бу кунлар унут бўлиб кетади. Давлатимиз бизга кўп имкониятлар берган...

– Тўғри... – бош силкиди Гулбаҳор. – Аммо, биласизми, биз қанотсиз қушларга ўхшаймиз. Учишимиз жуда қийин...

– Бу гапинга қўшиламан, аммо ҳеч қачон тушкунликка тушма. Улуғ мақсад билан яшаш керак. Шундагина инсон бахт нималигини англаб етади.

– Бахт нималигини? – Гулбаҳор ўгирилиб Дилмуродга қаради-ю, кўзларига ёш олди. – Ота-онасиз ҳам бахтли бўлиш мумкинми?

Дилмурод олис осмонга, теграсида шитирлаб турган чинор баргларига тикилиб қолди.

У Гулбаҳорни қанчалик севмасин, қанчалик ардоқламасин, қалбидаги туғённи, севгисини доим ҳам ошкор этавермас, унинг шундоқ ҳам ўқик қалбига малҳам бўлиш ўрнига, уни баттар эзиб, яра қилиб кўйишдан қўрқарди. Дилмурод унинг ҳам кўнгли борлигини билади, бироқ эҳтиросларига эрк беравермайди. Начора. Қисмат унга шундай аччиқ ва бенаво ҳаётни раво кўрган. У ўзини соҳилда тешиқ қайиққа кўз тикиб ўтирган йўловчидек ҳис этади. Манзил узоқ, қайиқ тешиқ. Очиқ денгизга тушиши билан сувга фарқ бўлиб кетишдан қўрқади...

Улар доим шунақа. Беихтиёр, ўзлари ҳам билмаган ҳолда учрашиб қолишади. Бир-бирларига талпинади, аммо беш дақиқа ўтар-ўтмас, гаплари тугаб қолади ва мана шундай кўзларини бир нуқтага тикканича ҳаёлга чўмиб ўтиришади. Бугун ҳам шундай бўлди.

Бир маҳал ўртадаги йўлакда Ҳамида Саломова пайдо бўлди ва кимнидир излай бошлади. Унга тасо-дифан кўзи тушган Гулбаҳорнинг юраги шув этди.

«Мени излаяпти... Боя директор чақиртирган эди. Яна ўша масала... Ё, Худойим»

Худди у кутгандек бўлди. Ҳамида опа атрофга аланглаб, орқа йўлақларга, дарвоза томондаги дарахтлар тагида ўтирган болаларга қаради ва:

– Гулбаҳор! – деб чақирди.

У «дик» этиб ўрнидан турди ва овоз берди.

– Бу ердан, опа...

– Бу ёққа кел... – тарбиячи уни имлаб ёнига чақирди. Гулбаҳор секин ўрнидан турди ва нималар бўлаётганини тушунолмаб анграиб турган Дилмуродга бир қараб кўйди-ю, Ҳамида опанинг қаршисига борди. Тарбиячи «мен билан юр» дегандек унинг қўлтиғидан тутди ва ҳовли дарвозаси қаршисида турган бўш ўриндиқ томонга етаклаб кетди. Йўл-йўлакай ҳеч нарса демади. Ўриндиққа жойлашиб олгач, Гулбаҳорнинг бир қўлини кафтига олди ва унинг жовдираб турган кўзларига тикилиб туриб, секингина гап бошлади.

– Боя директор сени сўради.

Тарбиячи гаплари қандай таъсир этаётганлигини билмоқчидай қизнинг юзига диққат билан қаради ва темирни қизиғида босди.

– Ҳалиги, сени келин қилмоқчи бўлган киши Илёс Икромович билан учрашиб, нима бўлганини сўрабди. Директор ҳам вазият яхшилиги, сенинг рад этмаганингни айтган экан. «Унда нимани кутиб ўтирибмиз? Қиз рози бўлса, тўйни бошлайлик. Савоб ишнинг эртароқ бўлгани яхши», дебди.

– Нима? – қалқиб кетди Гулбаҳор. – Тўй қилишмоқчимми? – Сўнг бирдан бошини кўйи эгиб, юзини кафтларига босди-ю, пиқиллаб йиғлаб юборди.

– Вой жинни. Тўйи бўладиган қиз ҳам йиғлайдими? – Ҳамида опа уни юпатишга тушди. Бошини кўтариб, кўз ёшларини артди. – Қизим, ақлли эдинг-ку? Сенга нима бўлди? Уят-е. Биз сени бахтли бўлсин, ота-онаси йўқлиги билинмасин, деб яхши бир жойга узатмоқчи бўлсак, сенинг йиғлашингни қара. Гап бундай, келаси шанба куни иккаламиз куёвнинг онаси билан бозорга чиқарканмиз... – Сўнг сумкасидан бир конверт чиқарди. – Улар сенга куёвнинг суратини ҳам бериб юборишибди. Мана.

– Йўқ, истамайман! – жойидан туриб кетди Гулбаҳор, – бозорга чикмайман, эргаям тегмайман! Расмиям бошидан қолсин!

– Гулбаҳор, тентак бўлганмисан? – тарбиячининг туси ўзгарди. – Сенинг бахтингни ўйлаб, нима, балого қолдимми? Ё сенга шу ер яхшими? Қачонгача бировларнинг қўлига қараб ўтирасан? А?

Гулбаҳор жим бўлиб қолди. Ҳамида опа эса ваъз ўқишдан тўхтамасди.

– Оила инсонга куч бағишлайди. Гапларимни тушунаёпсанми? Эр доим ёнингда бўлгучи мадад, сунячиқ бўлса, қайнота-қайнона қанот бўлади. Шунда сен ўзинг айтгандек, қанотсиз қуш эмас, қанотлари мустаҳкам, манзил-макони аниқ, озод ва эркин қушга айланасан. Мана шунинг ўзи ҳам бахт эмасми?

– Гапингиз тўғри... – деди Гулбаҳор ийманибгина, – аммо негадир кўрқиб кетаяпман...

– Кўрқилинг рост. Ҳақсан. Оила дегани шундай бир мустаҳкам кўрғон бўладики, унга кирганиндан кейин елкандаги масъулиятдан тиззаларингга титроқ киради. Аммо ёдингда бўлсин, бу ширин азобни ҳис эта билишининг ўзи ҳам катта бахт. – Тарбияси шундай дея конвертни қўлига тутқазди. – Гулбаҳор, қизим, кафтингда турган бахт қушини учириб юборма. У бир марта келади...

– Дилмурод-чи? – бу сўз кутилмаганда қизнинг оғзидан чиқиб кетди.

– У билан фақат дўстмиз, дединг-ку. Дўстлик бошқа, ишқ бошқа. Оила эса умуман бошқа дунё. – Ҳамида опа қизнинг қалбига янада чуқурроқ кириб боришни истади. Насиб бўлса, вақти келиб ўзинг тушуниб етасан. Хуллас, гап бундай, келаси шанба ва якшанба кунлари иккаламиз бўлажак онанг, яъни қайнонанг билан сенга сарполар, умуман, тўйга нима керак, барчасини харид қилар эканмиз. Мебел дейсанми, кийим-кечакми, ҳаммасини. Кейин тўй куни кийишинг учун келин кўйлак – фата ҳам танлаймиз...

– Фата танлаймиз?..

Келин кўйлакни эшитганда қизнинг этлари жимирлаб, елкаси ва сочлари орасида чумоли ўрмалаётгандек бўлди. Конверт тутган бармоқлари титраб, кафтлари қизиб кетди. Кўз олдига улкан тўйхона ва давра тўрида худди маликалардек яسانيб, бахтдан юзлари лов-лов ёниб турган, оппоқ либосдаги соҳибжамол келинчак келди. У хўрсиниб эндигина қорайиб келаётган уфққа тикилди...

Сўнгра ич-ичидан тошиб чиққан титроқ, ҳаяжон билан тарбиячисини кучоқлаб олди.

– Опажон, сизни яхши кўраман, – Гулбаҳорнинг гапларида соддалик билан бирга ўзини тақдир ҳукмига ташлаб қўйиш мавжуд эди.

– Мен ҳам... – Ҳамида опа унинг сочларини силади. – Бахтли бўл, қизим. Бахтли бўл...

Улар бир лаҳза шундай туриб қолишди.

Ҳамида опа қизни бағридан бўшатиб, бинога қараб юрди. Гулбаҳор эса йўлак ўртасида туриб қолди. Унинг аҳволи саҳро ўртасидаги йўловчини эслатарди. Бу ҳолда қолиш – йўқликка юз тутиш, йўлни давом эттирмақ эса ўта хавотирли, таваккал. Аммо яшаш керак! Яшаш!

Гулбаҳор конвертни маҳкам тутганча, ичидаги суратни кўрмоқчи бўлиб, йўлак бўйлаб бино томонга қайтаётган эди, ён томондан, «Гули?» деган овоз эшитилди. Ўгирилиб қараса, икки қадам нарида яна Дилмурод турибди.

– Нима гап, тинчликми?

Гулбаҳор йигитга тикилган куйи, «тинчлик» деди-ю, конвертни қаерга яширишни билмай каловланиб қолди.

– Тинчликми, Ҳамида опа нима деяпти?

Қиз сўз айтмоққа оғиз жуфтлади-ю, томоғига бир нима тикилгандек бўлди. Кўзларини олиб қочди.

– Мен кетишим керак, – деди кутилмаганда. Дилмурод эса унинг қўлларига ёпишди.

– Тўхта, кетма...

Гулбаҳор йигитнинг қўлларини силкиб ташлолмади.

– Сенга нима бўляпти? – Дилмурод яна сўради.

– Мендан ниманидир яшираяпсан... Айт, нима бўлди?

– Ҳеч нарса бўлгани йўқ, – титраб кетди қиз.

– Ёлгон гапирма... Сен билан мен алдашни эплолмаймиз. Кўзларинг сотиб қўяди. Юрагим сезиб турибди, Ҳамида опа сени бекорга дарвоза томонга олиб бормади. Сен ҳам бекорга йиғламадинг... Қўлингдаги конвертда нима бор?!

– Кўриб ўтирган экансиз-да... – Гулбаҳор Дилмуродга қаради. Сўнг яна кўзларини олиб қочди. – Мен кетишим керак.

– Нималар бўляпти ўзи, Гулбаҳор? – Дилмурод унинг қорачиқларида қалқиб турган кўз ёшни кўрди-ю, йўлакдан ўтиб қайтаётган болаларга ҳам эътибор бермасдан биллагидан ушлаб, ёнидаги ўриндиққа чорлади. – Ростини айт, нималар бўляпти ўзи?

Гулбаҳор барибир чидолмади...

– Тўйим бўляпти! – деди-ю, қиз уни силтаб ташлаб, ётоқхона томонга югуриб кетди.

– А? Тўйинг? – Дилмурод югуриб кетаётган қиз ортидан қараб қолди. Сўнг аламдан икки қўли билан кўксига муштлади. Яна Гулбаҳор кетган йўлакка тикилди. Унинг ётоқхонага кириб кетганини кўрди-ю, бўғинлари бўшашиб ўриндиққа ўтириб қолди. Сўнг бўғзини тўлдириб қичқириб юборди.

– Гулбаҳор, сени севаман! Эшитяпсанми, сени севаман!

Аммо унинг қичқирғи шунчаки бир пичирлаш бўлиб лабларидан учди. Дилмурод сўнгсиз хаёлга чўмди. Олис осмонга, юлдузларга боқди. Ана шунда сомон йўлидан бир нур ажралиб тушиб, унинг қалбига тушгандек, беихтиёр тилига сўзлар шодаси қуйилиб кела бошлади...

*Сен кетарсан ҳасратланиб,
Мен қоларман доғ-доғ билан.
На ёниб, на сендан тониб,
Бенасиб бир ардоғ билан.*

*Оҳ, осмон йироқ, ер қаттиқ,
Ўртанурман, лек нетай?
Азоб борми, бундан ортиқ,
Бошим олиб қайга кетай?*

*Бир ён уммон, бир ён саҳро,
Ўртасида девонаман.
Ажаб савдо, дайри дунё,
Нур излаган парвонаман.*

*Қўлим калта, қанотим йўқ,
Айтинг, бу не қисматдир?
Қувончим туш, баётим йўқ,
Балки бу ҳам ҳикматдир?*

Йўл бер, йўлдош бергин – бехатар,
Қўлларимдан ўзинг тут, Танғрим.
Бенавоман, қалбим ўртанар,
Ато этгил, ҳақ сўзни, Танғрим...

Дилмурод бир оз енгил тортди, аммо уни шундай ожиз, умидсизу журъатсиз қилиб қўйган тақдирдан ўқиниб кетди. Нега бунчалик бахтсиз эканлиги сабабини излаётган йигит ўтган кунларининг энг қора ва энг аянчли лаҳзаларига саёҳат қила бошлади...

* * *

Ўшанда у биринчи синфда ўқирди. Мактабга бо-ришдан олдин тўшакка михланиб, ранглари бўз-дай оқариб, қовоқлари ичига тортиб кетгани етмагандек хиёл кўкарган, нигоҳлари шифтда осилиб турган гулқоғозга қадалиб, гўё у узилиб тушса ўзининг-да жони узилгудек ночор, куруқшаб кетаётган лабларини тамшаганича ундан нажот сўрагандек тикилиб турувчи онажонисига қарарди. Бемор онаси у ивитиб, оғзига тутган нонни чайнар, аранг ютар ва бемадор тана-сини кўтариб, икки хўплагина чой ичар, сўнг маъюс кўзларини эшик олдида термулибгина турган ўғлига тикиб:

– Болам, мактабинга бормайсанми? – дерди. Сўнг хансираб нафас олганича давом этарди: – Дилмуроджон, менга қарама, яхшиман... Яхшиман. Анув совуқ чойни олдимга қўйгин-да, ўқишингга бориб кел, болам. Ҳадемай даданг ҳам келиб қолади.

– Дадам кечаси келмади-ку.

– Бирор иши чиқиб қолгандир-да... – она чуқур ух тортарди.

У хонтахта устида турган чойнакни диваннинг ён томонида, онасининг қўли етадиган жойда қолдириб, жилдини қўлига олганича эшикни ўзи қулфлаб мактабига йўл олар, ўқиши тугаши билан уйга чопарди...

Неча кун, неча ойдирки, ойижониси соғайиш ўр-нига баттар оғирлашиб борар, авваллари овқатини туриб еган, кийимларини ўзи ювган, ўғли билан эрига овқат пишириб берган бўлса, энди буларнинг тамоман акси бўлаётганди... Овқатни холаси кунда-кунора келиб пишириб берар, кирларини ювиб, ҳожатига ҳам чиқолмай қолган, то ўғли мактабдан келгунича изза бўлиб ўтирадиган опасига қарашиб кетарди...

– Касалинг жонимга тегиб кетди! – деди дадаси бир куни ва машинасида шифохонага олиб кетди. Ўн кун даволанди, аммо яхши бўлмади.

Ойисини бир аҳволда уйга олиб келишди. Ўша куни машинадан дадасига қўшилиб, кичик холаси ва бувиси тушди. Улар ойисини икки қўлтигидан тутиб, учинчи қаватга, уйга олиб чиқишди-ю, мана шу ўрта уйдаги диванга ётқизишди. Ўшандан бери ойисининг аҳволи ўнганмади. Ойиси бутунлай тўшакка михланиб қолганидан сўнг дадаси уйдан кам хабар оладиган, кунда-кунора бир келиб-кетадиган ва тунлари умуман қорасини кўрсатмайдиган одат чиқарди. Ойиси унга ёзғирарди:

– Дадаси, қаерларда юрибсиз-а? Кечаси ўлиб қолай дедим... Яхшиям шу Дилмуроджон билан Гулнора хола бор экан. Бўлмаса...

Бир куни дадаси қалампир ютгандек афтини бу-риштириб ойисига ғазаб билан қаради.

– Балоям урмайди сенга. Ўлсанг, шу вақтгача ўлардинг-да... Неча йилдан бери аҳволинг шу.

– Дадаси, нафасингизни иссиқ қилинг... Биламан, умид йўқ, лекин ёнимда бўлиб турсангиз нима бўлади... – ойиси лабларига кўрпа четини босганича йиғлаб юборди. – Ҳеч кимга керагим бўлмай қолди. Мени бундай қийнагунча жонимни олса бўлмасмиди...

– Сўрайвер, олади... – зарда қилди дадаси. Сўнг целлофан идишда олиб келган дориларини иддао билан диван устига қўйди.

Онаси дориларга қаради. Сўнгра умр йўлдошига жовдираб, умидвор тикилди.

– Дадаси, илтимос, ёнимда бўлинг. Сизга айтадиган гапларим бор.

Дилмурод дадаси билан ойиси нима ҳақда гапла-шаётганига тушунмай шифтга, осилиб, узилай-узилай деб турган гулқоғозга қараб турарди. «Шу гулқоғоз узи-либ тушса, ойим ҳам ўлса керак... Ҳар куни шунга ти-килиб ётади...»

Бола қўққис миясига урилган ўйдан сесканиб кет-ди. Бу вақтда ойиси дадасига алланималар дер, аммо у эшитишни истамасди.

Эрталаб турса, уй тўла одам. Кичкина холаси, бувиси, бобоси, тоғалари, ҳатто дадаси чопон кийиб, белини боғлаб олибди. Тоғалари ҳам. Таёққа суяниб, аранг юрувчи бувиси билан холалари ойисининг боши-да овоз бериб-овоз бериб йиғлашяпти. У ҳеч нарсага тушунолмай қолди. Қўрқиб кичик холасининг қўлидан тутди-да, изиллаб йиғлаб юборди. Шундан сўнг хо-ласи у билан бўлиб, тушгача авраб, алдаб ўтирди, аммо марҳумани олиб чиқишаётганида шу вақтгача «қўрқмасин, кўнгли ўксинмасин, вақти билан тушун-тирамиз», деб ўтирган аёллар чидолмади, баравари-га ўкириб йиғлаб юборишди. Холаси ҳам уни бағрига босганича:

– Дилмуроджон, ойингдан айрилиб қолдик. Энди сенга ойи қайда, Дилмуроджо-о-он?! Пешанагинанг курсин, Дилмурод-од... Шўргинанг курсин... – дея бор аламини, дарду ҳасратларини айтиб-айтиб йиғлади.

У ёмон туш кўриб, алаҳсираб уйғонгандек қотиб қолди...

Марҳуманинг худойиси ўтказилгандан сўнг қай-нона билан куёв Дилмуроднинг ким билан қолиши бо-расида баҳслашиб қолди.

– Сиз кўчанинг одами. Ишга борасиз, бошқа қи-ласиз, – буви куёвини қанчалик ёмон кўрмасин, нева-раси, марҳума қизининг ҳурмати учун ҳалимлик билан деди. – То қирқ кунгача мен шу ерда қоламан. Ҳар ҳолда ўликнинг ҳурмати.

– Қирқ кундан кейин-чи? – деб юборди қайнона-сининг бир кун ҳам бу ерда туришини истамаган Нор-мурод.

– Мен аслида шуни ўйлаяпман... – бувининг кўз-лари милт-милт ёшга тўлди. – Дилмуроджон нима қи-ларкан деяпман-да...

– Неварамни олиб кетаман, деган хаёлда бўл-сангиз, адасасиз, – деди Нормурод кўрслик билан. – Дилмурод мен билан қолади. У энди ёш бола эмас. Биринчи синфда ўқияпти.

– Ўнинчи синфда ўқисаям, болага ота-она меҳри керак. Эътибор керак...

– Мен тирикман!

* * *

...Йўлақдаги ўриндикда ўтирган Дилмурод бошини маҳкам чангаллади.

«Хаммасига дадам сабабчи... – Дилмуроднинг кўзларида ёш қалқиди, – ойимнинг вафотидан кўп ўтмай ўша жиблажибонни олиб келди-ю, ҳаётим захар-заққумга айланди. Мен дадам билан ўша алвастининг ўғли эмас, малайига айландим. Бошимдан ўтган хўрликларни ўзим биламан... Ҳеч ким бундай хўрлик қўрмасин. Бу ерда фақат ота-она дийдори қаҳат... Қўлган ҳаммаси жойида. Чунки бошимизда давлат бор...»

Дилмурод хотирасининг қат-қатида яширин ётган ҳасратли кунларини кинотасмага муҳрланган кадрлар каби бир-бир кўз олдидан ўтказар экан оғир хўрсинди. Ҳаётининг бундай тус олиши ва қисмати бу қадар аянчли кечишига фақат дадаси сабабчи эканлигига яна бир бор амин бўлди.

«...Дадамнинг жоҳиллиги сабаб раҳматли ойижоним билан бувижонимникига истаган вақтимизда боролмасдик. Ойижоним оғир бетоб бўлиб қолгач, бувимларникига ҳам, холамларникига ҳам боролмай қолдик. Ўзлари келиб кетардилар. Шунинг учун ҳам мен уларнинг уйлари қаерда эканлигини ҳозир ҳам билмайман. Биринчи синфда ҳам охиригача ўқимадим. Дадам хотинининг макрига учиб, мени бу ерга олиб келди. Бу ердан бир неча бор қочиб кетмоқчи бўлдим, бироқ қаёққа боришни билмадим. Икки марта қочиб, ўзим ўқиган мактабни мўлжал қилиб, уйимизгача бордим. Дадамлар қаёққадир кўчиб кетишибди. Кейин кўшнимиз Гулнора холамини суриштирдим. Эрининг лавозими ошиб, оиласи билан бошқа шаҳарга кўчиб кетишибди...»

Шундан сўнг қайтиб у жойларга бормади, ҳеч бўлмаса тоғамлар излаб келишар, деган хаёлда юрди. Бироқ бу орада буви қизининг ҳасратида вафот этган, тоғалари билан холаси эса уни дадаси билан кетган дея ўйлар, бир-икки марта келиб, Гулнора холамининг ҳам оиласи билан кўчиб кетганини, бошқа кўшнилари эса улар ҳақида ҳеч қандай маълумот билмаслигини эшитгач, «Бунақа кўшничиликларингдан ҳам ўргулдим!» дея тақдирга тан бериб, бирор жойдан хушхабар келиб қолар, дея кутиб ўтиришарди...

Дилмурод жудоликка, айрилиқ ва соғинч азобларига-да кўниқди, бироқ доим она меҳрини кўмсаб яшади.

Кўнглидагини шеърга тўқди.

*Сизни соғинаман, онажон, ҳар кун,
Дилимда илтижо, кўзларимда ёш.
Аламдан, ўкинчдан бўлганча дилхун,
Армонли нидолар кўтармоқда бош.*

*Онажон, начора, буми бир қисмат?
Бешафқат тақдирнинг аччиқ қамчиси?
Гўёки кўнгилда аянч бир зулмат-
Ёз фасли қуйилган ёмғир томчиси...*

*Биламан, ҳасратдан энди не чора,
Лек қайга яширгум орзу-тилакни?
Кечалар бўлганча дилгинам пора,
Соғинч ўртай бошлар ўксик юракни...*

*Аламлар тумандек тарқалар аста,
Таскинлар оқади дилга кун сайин,
Энди мен яшайман соппа-соғ хаста,
Билардингиз...
ортда қолганга қийин...*

У ҳозир севгилисидан айрилаётганини ўйлаб, бағри хун бўлиб ўтираркан, Гулбаҳор яшайдиган хона деразасига қараб кўйди. У Гулбаҳорнинг ҳовлига чиқиб келишини кутиб алламаҳалгача жойидан турмади. Дўстлари, хонадошлари «Нега бундай ўтирибсан? Кетдик, хонамизга кирамиз...» дейишди, аммо у жойидан қимирламади. Иккинчи қават деразасига тикилганича ғуссага ботиб ўтираверди.

«Аввал меҳрибон ойижонимдан айрилган, яқинларимни йўқотган бўлсам, энди севганимдан ҳам айрилаялман. Бевафо дунё... Қанча-қанча орзуларимиз бор эди, ҳаммаси рўё экан... Унинг ихтиёри ҳозир ўзида эмас, менинг эса қўлим калта... Чўкаётиб хасга ёпишаётган одамга ўхшайман...»

Дилмурод энди нима қилиш кераклиги ҳақида узоқ ўйлади. Назарида Гулбаҳор тузоққа тушган оҳу эди... Умид билан жойидан кўзгалди-да, иккинчи қаватга чиқиб, Гулбаҳор яшайдиган хона эшигини тақиллатди. Ичкаридан Гулбаҳорнинг хонадош дугонаси чиқди ва унга савол назари билан боқди...

– Гулини чақириб юбор...

– Ҳозир... – қиз унга бир синовчан нигоҳ ташлади-ю, ичкарига кириб кетди. Икки-уч дақақа ўтиб, тагин эшикдан мўралади.

– Гули чиқолмас экан...

– Нега?

– Билмадим, ўзи шундай деди, – қизнинг овози синиқ эди. Сўнгра секингина кўшиб кўйди: – Икки суратнинг ўртасида йиғлаб ўтирибди. Олдингизга чиқишга юзи чидамас эмиш...

– Юзи? – Дилмурод титраб кетди. Сўнг бу ерда туришга ортиқ ҳожат қолмаганини ҳис этди-да, изига қайтди. Узун йўлак бўйлаб қайтар экан, дили хуфтон эди. – Худойим, шунча азобинг етмасмиди?..

У ҳовлига чиқиб ўриндикда мук тушиб ўтирганча ўзига-ўзи саволлар берди, бироқ сўроқлари жавобсиз қолди. Денгизни кўмсаган одам лойқа ҳовуздан баҳра ололмайди...

У тақдирга тан берганча ўз хонасига кириб келди ва хонадошларини ҳайрон қолдириб каравотига ётди-ю, бошини соғинчу ҳасрат кўзёшлари сингиб кетган кўрпасига ўраб олди.

Дугоналари билан нонушта қилиб, энди ҳовлига чиқаётган Гулбаҳор уни директор қабулхонаси томонидан келаётган Ҳамида опа имлаб чақирди. Ийманибгина ёнига борганди, тарбиячиси деди:

– Шу ерда кутиб тураман, тезда кийиниб чиқ. Ҳадемай улар келиб қолишади.

– Ким?

– Ким бўларди, бўлажак қайнонанг...

Гулбаҳор бир лаҳза эшик олдида каловланиб тургач сирғалибгина ичкари кирди, ўзича кўркам ҳисоблаган кийимларини кийди. Кўзгу ёнида ўтириб, юз-кўзига қараган, сочларини тараган бўлди. Сўнгра каравотининг бош томонидаги деворга осиглиқ суратга бир нигоҳ ташлади-да, ташқарилади.

– Оҳ-ҳо, очилиб кетибсан-ку, – деди Ҳамида опа унинг бир оз оҳори тўкилган эса-да ўзига ярашиб турган костюм-юбкасига қараб. – Гули, ростини айтсам, сенга ҳавасим келади. Қандай либос киймагин ҳаммаси ярашади. Бу ҳам бир бахтинг-да, Гули...

Ҳозир қиз тарбиячининг бу гапларни нега айтганини ажратиб, қайси гапи тўғри-ю, қайси бири унинг кайфиятини кўтариш учун айтилаётганини фарқлай олмади.

Шу пайт Ҳамида опанинг қўл телефони жиринглади-ю, қисқа мулоқотдан сўнг у Гулбаҳорга деди:

– Илёс Икромович телефон қияяптилар, бизни дарвоза олдида кутишаётган экан...

– Ҳамида опа... – Гулбаҳор унга нимадир демоқчи бўлди-ю, айтолмади.

Қизни ғаройиб бир куч тарбиячисининг кетидан эргаштириб, дарвоза томонга олиб борди. Йўл-йўлакай у атрофига қараб-қараб қўяр, йўлак бўйлаб, ўриндиқларда гаплашиб ўтирган ёки дарсга бораётган болалар гўё унга ҳайратланиб-ҳайратланиб қараётгандек, худди улар орасида ёки қайсидир ўриндиқда Дилмурод унга нафрат билан тикилиб тургандек туюлиб кетди. Дарвозадан чиқиб, оқ «Нексия» ёнида жилмайибгина турган оқ рўмолли, ўрта бўй, истараси иссиқ, худди тушда кўргани каби кулгичлари ўйнаб турган мунис бир аёлга кўзи тушди-ю, Гулбаҳорнинг аъзои-бадани титраб кетди. «Наҳотки тушимда шу аёлни кўрган бўлсам?»

Ҳамида Саломова атрофга бир нигоҳ ташлаб, уларни кутаётган аёл шу эканлигига амин бўлди.

– Ассалому алайкум, – деди тарбиячи, аёл яқин келгач.

– Ассалому алайкум, – ҳалиги аёл ҳам тавозе билан салом берди-да, қўл тутиб саломлашди. – Омон-мисиз, синглим? Сиз Ҳамидахон бўлсангиз керак-а? – Аёл тасдиқ жавобини олгач тарбиячисининг ёнида ер ёрилса-ю, ерга кириб кетгудек бўлиб турган қизга – келинига қаради.

– Ассалому алайкум...

Аёл титраб, киприклари пир-пир учиб, бармоқларини лабига босиб турган қизнинг билагига қўл теккизиб:

– Қизим, яхшимисиз? – деди. Кейин унга синовчан нигоҳ ташлади. Келишган бўй-басти, узун сочлари, кулча юзи, жимитдек бурнигача сер солди. – Айланай сиздан. Айни кўнглимдаги қиз-а?! Болам, илоийм кўз тегмасин.

Аёл Гулбаҳорнинг пешонасидан ўпиб қўяркан, уларни машинага таклиф қилди. Ўзи ҳайдовчи ёнига, Ҳамида опа билан Гулбаҳор орқа ўриндиққа ўтиргач машина йўлга тушди.

– Қизимни кўриб, ҳаяжонландимми ё келинлик даврларим эсимга тушиб кетдимми, исмимни айтиш ҳам ёдимдан кўтарилибди. Ҳамидахон, сиз ҳам эслатмабсиз-а, – аёл жилмайиб, гапларини ҳазилга йўйди ва ўртадаги жимликни бузди: – Исмим, Муқаддас.

– Илёс Икромович айтгандилар, – деди Ҳамида опа одоб юзасидан. – Аммо сиз у киши таърифлаганларидан ҳам очиққўнғил, меҳрибон аёл экансиз.

– Ҳамидахон, беш кунлик дунёда кимгадир яхшилик қилиб, изингиздан яхши ном қолдириб кетолмасангиз, яшадим дейишнинг ўзи аҳмоқлик. Қалдирғоч ҳам ҳар баҳорда айвонга ин қуриб, бола очади, оғзида сув, озуқа ташиб, болаларини учирма қилади. Эътибор қилсангиз, бу жуда катта иш. Биз инсон бўлиб, бир қалдирғоч ишини қилолмасак уят. – Муқаддас опа бу гапларни айтarkan Гулбаҳорга синчков назар ташлаб қўйди. Қиз қизарибгина ўтирар, хижолатдан иложи бўлса машинадан чиқиб қочгудек бўларди.

Муқаддас опанинг бўлажак келинидан кўнгли тўлди. Ташқи кўриниши, одоб сақлаб, лаб тишлаганча ийманибгина туришлари ҳам айнан улар истаган қиз... Фақат, ҳамма гап ўғлининг уялтириб қўймаслиги ва тўйдан кейин келиннинг айниб қолмаслигида...

Шу вақт машинада ноқулай вазият юзага келди. Гулбаҳор эрта келин бўлиб борса, у ердагилар билан қандай чиқишиб кетиши, бу аёл меҳрибон бўлгани билан ўзи келмай суратини бериб юборган, қадимгилардек қаллиғини тўй куни кўришни истаган ўғли қандайлиги ҳақида ўйлаб борар, негадир хўрлиги келиб, тўйиб йиғлашни истарди. Ҳамида опа бўлса ортиқча бирор гап айтиб қўймаслик, шундоқ ҳам бу бўлажак қайнота – Мурод Ҳикматовичнинг обрўсига мос иш бўлмаётгани, бу ерда нимадир борлигидан шубҳада бўлганидан эҳтиёткор эди. Муқаддас опа имкон қадар бўлажак келинда яхши таассурот қолдириш, уни «Болам, қизим», деб юрагининг туб-тубида яшириниб, армонлар хазони остида қолиб кетган ҳисларини уйғотиш иштиёқида ёнар, аммо бу нозик муносабатни ошириб юборишдан ҳам чўчирди...

Машинадаги ноқулай вазият то ҳайдовчи гавжум кўчалардан ўтиб, шаҳарнинг энг кўзга кўринган бозорига етиб боргунча ҳам ўнганмади. Фақатгина Муқаддас опанинг эри кўнғироқ қилиб, нимадир деди, шекилли, у киши «Яхши, ҳаммаси жойида», деб қўйди. Аммо негадир бу гапни айтиши билан қизариб кетди...

– Об-ҳавоюм исиб кетди, – деди у эри билан гаплашиб бўлгач. – Кўчада бунча машина кўп бўлмаса.

Ниҳоят, бозорга етиб келишди ва керакли нарсаларнинг барчасини харид қилишди. Ҳайдовчи йигит олинган газлама-ю, кийим-кечакларни машинага ташиб турди, Муқаддас опа «зора келинимнинг кайфияти кўтарилиб, қовоғи очилса» дея ҳар бир яхши либосни иккитадан харид қилди. Гулбаҳорни кийим-кечакка буркаб ташлади, бироқ қизнинг чиройи очилмади. «Икки кийимлик мато билан бўлсаям ўз ота-онамининг уйдан келин бўлсайдим... – ўйлади Гулбаҳор ич-ичидан алам билан. – Мени ҳар лаҳзада минг хижолатга қўяётган, шаънимга ҳам тегиб, қандайдир таҳқирланишимга сабаб бўлаётган бу нарсалар мени бахтли қилиб, яра қалбимга малҳам бўлармиди?»

Бозордан манаман деган икки келиннинг сарпосига етгудек қилинган харид Гулбаҳорнинг кўнглига заррача қувонч бахш этмади, аксинча, хўрлигини келтирди. Гўё бу саъй-ҳаракатлар жони узилаётган одамнинг оғзига томизилган сув каби бесамар эди.

У бозордан чиқиб, гўзаллик салонларининг бирига келганида, чиройли келин кўйлакни кийиб, ойнага қараганда севинчданми, армонданми йиғлаб юборди. Шунда Ҳамида опа унга далда бўлди.

– Йиғлама, ҳали сен энг чиройли, энг бахтли келинчак бўласан!

– Ҳамида опа... – Гулбаҳор оққуш мисол юриб келди-да, ўзини тарбиячисининг бағрига отди. Қизнинг кўзларидан дув-дув ёш оқарди. Шунда Муқаддас опа қўлидаги дастрўмолчаси билан бўлажак келинчакнинг кўз ёшларини артди.

– Қизим, йиғламанг. Сиз йиғласангиз, менинг ҳам юрагим эзилади. Сизни ўз қизимдай кўраман. Бўлмаса, биргина суратингизни кўриб оқ яхши кўриб қолармидим... – Муқаддас опа қизнинг сочларини тўғрилаб пешонасидан ўпиб қўйди. – Бахтли бўлинг.

Аммо йиғламанг, ҳали ҳаммаси олдинда. Насиб бўлса, ҳали сизга одамларнинг ҳаваси келиб юради.

Бу гаплардан Гулбаҳорнинг кўнгли бир оз ёришгандек бўлди ва илк бор бошини кўтариб, бўлажак қайнонасига қаради, синиққина жилмайди.

– Жилмайишларидан айланай! – Муқаддас опа унинг елкасига қоқиб қўйди ва бўғзига тикилиб келган ғуссасини «гилт» эткизиб ютди.

Улар гўзаллик салонига келинчак либосига буюртма беришгач анча енгил тортишиб, бир-бирларига меҳрлари ийиб чиқишди.

* * *

Шанба кунги кечки овқатдан сўнг иккинчи қаватда Гулбаҳорнинг ўз хонасига қайтиб келишини кутиб турган Дилмурод қиз йўлакда пайдо бўлиши билан йўлини тўсди ва деди:

– Гули? Тўхта, сенга айтадиган муҳим гапим бор...

Қиз шундоқ ҳам куйиб турган юракларини баттар куйдирмаслик учун худди унинг сўзларини эшитмагандек ёнидан ўтиб кетмоқчи эди, Дилмурод шарт билагидан тутди-да, ўзига қаратди.

– Гули?

– Қўйворинг, орқадан болалар келаяпти, – деди қиз.

– Йўқ, мен билан юр, – Дилмурод қизни ҳовлига чорлади. – Гаплашиб олишимиз керак.

Қиз нима қилишини билмай, ўйланиб қолди. Сўнг-ра деди:

– Хўп, ҳозир чиқаман...

– Аниқми?

Гулбаҳор «Нима, бирор марта ёлғон гапирганмидим?» дегандек ёвқараш қилган эди, Дилмурод ишонди ва катта дарвозага чиқиш йўлагида кутиб туришини айтиб изига қайтди.

Шом вақти. Қўёш ботиб, атрофни зулмат салтанати ўз чекига ола бошлаган, кундуз пайти қизиган ер тафти ва кечки салқинлик уйғунлашиб, ажиб бир тароват бахш этган палла. «Меҳрибонлик уйи» ҳовлисини ярадор қалбларнинг ўксик бир садо балқиб турувчи чуғури тутган. Дилмуроднинг нигоҳи қаттиқ ерда, хаёли Гулбаҳорда эди. У тахта ўриндиқда мук тушиб ўтирганча яна сўнгсиз хаёлларга чўмар, севгилиси келгач айтилажак гаплар, унинг юрак-юрагини ўртаб юборувчи сўзларига ўзини тайёрлар, гўё Гулбаҳор келиб «Дилмурод, сизни севаман! Сиз менинг ҳаётимсиз!» дейдигандек, недандир қувониб ҳам кўяр, тағин бугун ҳаммаси тугаса-чи, деган ҳадик ҳам бор эди.

Дилмурод шундай Хазин хаёллар оғушида ўтирганида бино томондан гўё улкан бир гуноҳ иш қилиб қўйган-у, энди кечирим сўраш учун келаётган осий каби бир-бир қадам босиб, андишасидан атрофга қарашга-да юраги дов бермай келаётган Гулбаҳорга кўзи тушди-ю, қувонгидан ирғиб ўрнидан туриб кетди. Гулбаҳор ийманибгина келиб, унинг қаршисига жим туриб қолди.

– Кел, ўтир, – деди Дилмурод. Сўнг ўқилмаган китоб каби сирли бўлиб, нигоҳлари бир нуқтага қадалиб турган қиздан сўради: – Тўй кунинг белгилангани ростми?

Қиз елкасидан оғир юк ташлагандек бир хўрсиниб жавоб берди:

– Ҳа. Келаси шанба...

Бу гапдан Дилмуроднинг юраги сиқилди.

– Тегасанми?

Шунда Гулбаҳор ирғиб ўрнидан турди-ю:

– Нега мени бунча қийнайсиз-а?! – дея ўксинди. Дилмурод унинг билагидан тутиб, ўзига қаратди.

– Гули, истасанг, шу бугуноқ қочиб кетамиз. Эшитаяпсанми, қочиб кетамиз!

– Нималар деяпсиз? – деди Гулбаҳор. – Мен ҳам ота-онам бўлишини, ўз уйим хизматини қилишни хоҳлайман. Тушунсангиз-чи, қачонгача бу ерда, тош деворлар орасида яшаб юрамиз?! А, қачонгача?!

– Демак... демак мендан воз кечибсан-да?

– Илтимос, мени қийнаманг! Шундоқ ҳам эзилиб кетдим. Биласиз-ку, биз бу ерда қанотсиз қушларга ўхшаймиз. Шундай бўлгач, айтинг, қандай исён қила оламиз? Қариндош-уруғимиз бўлмаса, қочиб қаерга ҳам борардик? – Гулбаҳор бу гапларни айта туриб, баттар ўксиди ва азойи-бадани бўшашиб кетган Дилмуроднинг панжаларидан билакларини озод қилди-ю, изиллаб йиғлаганича хонаси томон чошиб кетди.

Дилмурод телбадек бўлиб, йўлак ўртасида туриб қолди. У Гулбаҳор айтган аччиқ ҳақиқат – совуқ ханжар мисол кўксига қадалган сўздан ақл-хушини йўқотган эди. У яна «Гулбаҳор!» деб қичқирмоқчи бўлди, аммо энди кеч, бу ўзининг қўли калталиги каби бекор, изидан чақиргани билан висол ундан олислаб бораётгани, унга элтувчи йўллар берк экани каби ҳақиқат бўлиб қолди.

У бўғзини куйдириб келган ғуссасини ичга ютганча қайтиб ўриндиққа ўтирди ва ғариб бошини кафтлари орасига олди.

– Худойим, ўзинг мадад бер... Ўзинг ярлақа...

Шу лаҳзада борлиқни қоплаб келаётган зулмат этаги Дилмуроднинг бошига ўралиб қолгандек туюлди. У кўзларини юмганча мук тушиб ўтирар экан яна ўз тақдирдан, уни шу қўйга солган ўгай онаси ва субутсиз падаридан нафратланиб кетди. У бир муддат шу куйи ўтиргач гўё илоҳий бир тўлқиндан сесканиб кетгандек бошини кўтарди, ўзича пичирлади:

– Йўқ! Орқага йўл йўқ! Шундай экан, энди мен барчасидан қасос оламан! Шундай қасос йўлини танлайки...

Дилмурод қанча вақт ўйга чўмиб ўтирганини билмайди, бир маҳал елкасига қўйилган кафт тафтидан сесканиб кетди. Бошини кўтарса, хонадош дўсти Аҳрор экан.

– Тинчликми? Хонага ҳам бормадинг?

– Тинчлик... – бош чайқади Дилмурод. Кейин атрофига қаради. Вақт алламаҳал бўлган, ҳовлида улардан бошқа ҳеч ким йўқ эди. У дўстига синовчан нигоҳ ташлади-да, секин жойидан турди.

– Сенга нима бўлди? – сўради Аҳрор. – Яна Гулбаҳорми?

Дилмурод гапиришни истамади, чуқур уҳ тортди-да, олис осмонга қаради. Кўк юзини юлдузлар қоплаган, қибла томондан синиққина нур сочганча ярам ой ботмоқда. Ой ботиши ва юлдузларнинг дарахт барглари орасидан сўник кўриниши йигитга гўё армонга айланган орзулар, умид учқунлари бўлиб туюлди. У бинога яқинлашиши билан қизлар бўлими томонга, иккинчи қаватга қаради. Деярли барча чироқлар ўчирилган, аммо биргина хонанинг чироғи ёниқ...

«Уям ухполмай ўтирибди... Унинг ҳам виждони қийналаяпти, аммо чорасиз... У ҳам инсон. Ўзи айтганидек, ота-онаси, оиласи бўлишини, бир оиланинг бахтиёр келинчаги бўлишни истайди... Менга текканда-

чи? Нима қилардик... Осмон йироқ, ер қаттиқ, деб шунга айтсалар керак-да...»

– Дилмурод?

У сесканиб кетди, аммо буни сездирмасликка уринди. Хонасига чиқди-ю, дўстига «Яхши ётиб тур» деб бошини кўрпага ўраб олди. Анча вақтгача гоҳ у томонга-гоҳ бу томонга ағдарилди. Охири жойидан турди ва ярим очик деразадан ташқарига қаради. Ой ботибди...

У чуқур ух тортди. Сўнг юлдузларга тикилди ва яна хаёлга чўмди. Қалбига бир оғриқ, бир дард, бир ҳасрат инди. Беихтиёр тилига сўз қуйилиб кела бошлади...

Гўдак эдим

*ойнадек тиниқ,
Булоқ суви мисоли зилол.
Орзулар ҳам эмасди синиқ
Мен гўёки сен эдим – ҳилол...*

Билар эдим,

*о, ўша дамлар
Майса эдим,
биллурий шабнам.
Қўнолмасди кўзимга намлар
Топар эдим истасам малҳам.*

*Бугун эса қанотлар мажруҳ,
Изларимда тентирар армон.
Унсиз йиғлар адашган бир руҳ,
Ҳисларига беролмай фармон.*

*Тақдирнинг зўр синовими бу,
Ҳақни кўриб, ҳолим бўлди вой...
Тарк этай дер муниса туйғу,
Доғларингни кўрганымда, ой...*

Кеча бошқа эдим,

бугун мен бошқа...

* * *

Ногоҳ Ҳамида Саломованинг қўл телефони жиринглаб қолди. Гулбаҳорнинг бўлажак қайнонаси телефон қилаётган экан...

Қисқа сўрашувдан сўнг Муқаддас опанинг уларни келишилган гўзаллик салоида кутиб тургани маълум бўлди.

– Қани, қизлар, кетдик, – деди Ҳамида опа. – Бизни салонда кутишаётган экан.

Гулбаҳор жойида туриб қолди.

– Гули, нимага туриб қолдинг? Кетдик...

Тарбиячисининг овозидан қиз бир қалқиб кетди ва эшикка юрди. Бинодан чиқиб, уларни кутиб турган машина томон бораркан, ҳовли унинг кўзларига файзли, уни деразадан ва йўлакларда кузатиб қолаётган йигит-қизлар жуда қадрдон туюлиб кетди...

Гўзаллик салоида Муқаддас опа уларни кутиб турган экан. Гулбаҳорни ичкарига киритиб, пардозчи қизнинг қўлига топширди. Пардоз тугагач, унга атаб харид қилинган келин юзбоси кийгизилди. Сочлари жингалак бўлиб, тиниқ либоси майингина ула сурилиб, киприклари узун-узун, қошлари қайрилма, лаблари олу, юзлари ғунчага айланган Гулбаҳорга келин кўйлак шу қадар ярашдики, ойнага қараб бундан ўзи ҳам қувониб кетди. Қиз хуснига хусн кўшилиб, гўёки эртақлардаги маликага айланганидан бир севинган бўлса, негадир йиғлагиси ҳам келди. Уни кўриб, Ҳамида опа билан

дугонаси Насибанинг чеҳраси ёришиб кетди. «Гули, жудаям очилиб кетибсан!», дея юзларидан ўпиб олди. Бўлажак қайнонаси эса қувончидан ёрилгудек эди.

– Вой... вой..., – деди қайта-қайта. Сўнгра «Ило-йим кўз тегмасин!» дея ерга қараб турган қизнинг пешонасидан ўпиб эркалади. – Гўзал қизим менинг. Илойим, ҳаётингиз ҳам шундай гўзал бўлсин...

– Гули, жуда чиройли келин бўлдинг, – деди Ҳамида опа уни эркалаб. – Ростини, сенга ҳавасим келаяпти.

– ...

– Сени кўриб, келин бўлган вақтларим ёдимга тушиб кетди.

– Опа, – деди Гулбаҳор секингина, – негадир жуда ҳаяжонланаяпман...

– Бундай бўлиши табиий... – кулди Ҳамида опа. – Ахир тўйинг бўлаяпти... Келинлик шуниси билан ёқимли... – жилмайди Ҳамида опа. – Бугун сенга ҳамма нарса ярашади. Кўнглим сезаяпти, сен албатта бахтли бўласан...

Келинчак тайёр бўлгач, уни ташқарига олиб чиқишди. Эшик олдида оппоқ «Лимузин» машинаси, унинг ёнида иккита барваста йигит сигарета чекиб туришарди.

«Куёв машинадамикин?» – Гулбаҳорнинг миясида бирдан шу ўй кечди.

Уни машина томон етаклаб боришаркан, йигитлар ғимирлаб қолишди. Гулбаҳор қаттиқ ҳаяжонда эди. Унинг ёнидагилар ҳам лом-мим дейишмас, барчанинг нигоҳи машинада бўлиб, уларни ҳам «Куёв ким?» деган савол қийнарди. Бир вақт йигитлар «Лимузин»нинг орқа эшигини очишди. Шунда машинадан қоп-қора костюм-шим кийган, ўрта бўйли, юмалоқ юзли, аммо қарашлари хиёл ўзгача, нигоҳларида зийраклик ва ҳадик балқиб турган куёв йигит лабига оппоқ даст-рўмолчани босганча тушиб келди. Аввал ойисига, сўнгра ҳарир либосда лов-лов ёниб турган келинчакка нигоҳ ташлади. Муқаддас опанинг ишораси билан келинчакка яқин келганида латиф бир ҳолат юзага келди. Машина ёнида ҳайдовчи билан куёвжўра, бу томонда Ҳамида опа, Насиба ва жараённи бошқариб турган Муқаддас опа. Улардан бир қадам олдинда бугун илк бор бир-бирларини кўриб турган келин-куёв. Йигит ҳаяжонда, қиз титроқда. Йигит тўлқинлар, қиз иккиланар, йигит қизнинг гўзаллигидан севинар, қизнинг ақли шошар, йигит ҳаволанар, қиз хавотирланар... Йигит осмонларда учар, қиз кўкда ой каби кезарди...

Йигит унга яқин келганида Гулбаҳор ҳаяжонланганидан «Ассалому алайкум», деди, бироқ буни на куёв эшитди, на ўзи. Куёв йигит унга яқин келди-да, тавозеъ билан қўлидаги гулдастани тутди. Қиз муҳаббат тухфасини оларкан, синиққина жилмайди. Шунда нигоҳлар тўқнашди ва қалбларга учкун тушди. Гўёки қизнинг боши айланиб кетгандек бўлди ва киноларда, кўча-кўйларда кўрганидек оҳиста йигитнинг қўлтиғидан тутди. Атрофда уларни кузатиб турганлар қийқириб юборишди.

– Худога шукр... – деди йигитнинг онаси худди елкасидан оғир бир юкни туширгандек.

Ҳамида Саломова эса астагина бош ирғаб қўйди. У ҳозир нега Муқаддас опанинг ўзи югуриб-елиб юрганига ҳайрон бўлар, куёв йигитнинг опа-сингиллари, холаю аммалари йўқмикан, деган ўй миясида ғужғон айланарди. У яна бир нарсани – куёв йигит фақатгина

ойисининг ишораси билан ҳаракат қилаётганини ҳам илғагандек бўлди...

Келин-куёв «Лимузин»га ўтиришгач, уларнинг машинасидан Насиба билан яна икки йигит жой олишди. Шундан сўнг Муқаддас опанинг буйруғи билан келин-куёв ёшларнинг янги таомилига кўра, шаҳар айланишга ва Она ҳайкали пойига гул қўйишга кетишди.

– Бизнинг бу ердаги ишларимиз бўлди. Энди ЗАГСга борамиз. Ёшлар ўзлари шаҳарни айланиб келаверишади.

– Гул қўйиш маросимида биздан ҳам қизлар келадими?

– Ҳа, иккита машина юборганмиз. Ўзи ҳозир қизларни олиб келишгандир.

– Муқаддас опа, унда мен уларнинг ёнида бўлганим яхши. Ҳар ҳолда... – Ҳамида опа бошқа гапиролмади.

– Сизнинг тушундим, – деди куёвнинг онаси. – Майли, унда қизларнинг ёнида бўлинг, мен сизларни ЗАГСда кутаман.

– Хўп.

Ҳамида опа ўзига биркитилган машинага ўтирар экан, Муқаддас опанинг тадбиркорлигига қойил қолди. Назарида бу аёл эркаклардек уддабурон ва зукко эди. Бироқ кўзларининг туб-тубида қандайдир ўкинч ва изтироб ҳам борлиги тарбиячининг зийрак эътиборидан четда қолмади.

У машинадан тушганида келин-куёв энди машинадан тушиб, мотамсаро Она ҳайкали томон боришар, йигит жим, қиз эса қаттиқ ҳаяжон билан бир-бир қадам ташлар, этаги судралмаслиги учун унга ёрдам бериб келаётган Насибага қараб-қараб кўярди. Куёв йигит қўлтиғидан тутиб келаётган қизнинг титроқларини сезиб турар, бироқ ҳеч кимга гапирмас, бирор нима демоқчи бўлса ёнидагиларга бош ирғаб ёки қош қоқиб ишора қиларди. Куёв йигитнинг бундай хатти-ҳаракатларини Гулбаҳор андишага йўйиб, ҳеч бир синоат ахтармаган бўлса-да, Ҳамида опа куёвнинг ўзини туттиши ва ҳаракатларидан «бу йигитда бир сир бор...» деган хулосага келди, аммо бу нима эканлигини англолмади.

Она ҳайкали пойига гул қўяётганда Гулбаҳорнинг кўзларида беихтиёр ёш қалқди. Гўёки у қўлидаги гулдастани рамзий ҳайкал пойига эмас, худди ўз онаси пойига қўяётгандек туюлиб кетди... Бунинг кузатиб турган Ҳамида опа «Бечорагина...» деб қўйди. Сўнг келин-куёв шаҳарнинг энг кўзга кўринган фотосалонларидан бирига бориб, суратга тушишди. Шунда ҳам улар бегоналардек, худди минг йиллик адоватни ортмоқлаб юргандек ўзаро гаплашишмади. Сўнг «Бахт уйи»га йўл олишди.

Гулбаҳор илк бор ФХДЁ тадбирида қатнашаётганлиги, қолаверса, ўзининг тўйи эканлиги учун бу ердаги расмиятчиликларга эътибор бермади, уялибгина, лабини тийлаб турди. Ҳамида опа эса бу ерда ҳам бир нарсага ҳайрон бўлди: мудира уларни табриклаб, расман эр-хотин деб эълон қилишга қилди-ю, ФХДЁ ички қонун-қоидасига кўра, улардан розилик сўраш ўрнига икки ёшнинг бир-бирларига никоҳ узукларини тақишларига рухсат бериб юборди...

Ҳамида Саломова шундай жумбоқли ўйлар оғушида машиналар карвони билан «Меҳрибонлик уйи»га келди. Бу ерда тарбияланувчилар қўлларига шар, гул кўтариб, келин-куёвни кутиб туришар,

улар бугун жуда шод, кўзлари кулиб турарди. Асосий йўлакда эса «Меҳрибонлик уйи»нинг доирачилар тўрагаги аъзолари доира билан шай туришарди. Дарвоза олдида «Лимузин»дан тушган келин-куёв Муқаддас опанинг ишораси, доира «думбур-думбур»и билан «Меҳрибонлик уйи» ҳовлисига кириб келишди. Икки ёш ичкаридаги манзарани кўриб, ҳайратдан лол қолишди. Хижолатда қолган куёв бошини янада куйроқ эгди, келинчак эса йўлакнинг икки четини тўлдириб турган йигит-қизлар, болажонлар табассумини кўриб, беихтиёр кўзларига ёш олди. Улар орасида Дилмуроднинг ҳам бўлиши ёки қаердадир кузатиб турганини, мабодо учрашиб қолса нима қилишини ўйлаб титраб кетди. Тарбияланувчилар Гулбаҳорни оппоқ либосда кўриб, қаттиқ ҳаяжонланишар, кўзлари қувнар, айрим қизалоқлар эса югуриб келиб унинг этагини ушлаб кўришар, катта ёшдагилар унга ҳавас билан тикилар, хаёлан самоларда кезиб юрар, вақти кириб ўзларини Гулбаҳордан-да бахтлироқ ҳис этгандек бўларди...

Келин-куёв турли нигоҳлар, баланд-паст бўйлар, кулган чеҳралар ва қотган дийдалар орасидан ўтиб, бино олдидаги очиқ майдонгача келишди. Бу ерда Илём Икромович бошлиқ ўқитувчилар йиғилиб туришар, ҳар бирининг нигоҳларидан икки ёшга нимадир тилак билдирмоқчи эканлиги шундоққина сезилиб турарди. Тарбиячи аёллар Гулбаҳорни ўпиб, куёв йигитнинг елкасига қоқиб, уларни бахтли онлари, висол кунлари билан қутлаб, сокин ҳаёт, бахтиёр турмуш ва ёрқин келажак тилашди. Табрик ва қутловлар тугагач Илём Икромович ўртага чиқиб, икки ёшнинг рўпарасига келди.

– Азизларим, ўғил-қизларим! – дея нутқини бошлади у. – Барчамиз бугун бир ажойиб воқеанинг гувоҳи бўлиб турибмиз. Бунинг сабабчилари, албатта, куёвимиз Шерзоджон ҳамда қизимиз Гулбаҳоройлар. Мен бу икки ёшга узоқ умр, бахт-саодат тилайман. Илоҳим, ўғил-қизлари кўп бўлиб, элимизга, юртимизга хизмат қиладиган солиҳ фарзандлар бўлишсин.

– Айтганингиз келсин! – дейишди атрофдагилар гулдурос қарсақлар чалишиб.

– Азизларим, кимдир «Меҳрибонлик уйи» ғам-ғуссага ботганлар макони деса, улар адашган бўлади, – дея сўзини давом эттирди Илём Икромович, – Мана, бу ердан нечта ўғил-қиз мустақил ҳаётга қадам қўйиб, ўз ўрнини топиб кетишди. Аммо бизни бир армон доимо қийнаб келади. Бу ота-она дийдори... Тилагим, барча болалар ота-онаси билан бўлсин, аммо ҳаётда шундай бебурд ва номард ота-оналар бор эканки, сизу биз бу ердамиз, давлат қарамоғидамиз. Шундай экан фақат олға интилишимиз, эзгу ният билан ўқишимиз, ишлашимиз керак. Ана шунда ҳаммаси яхши бўлади. Мана шундай қизлардан бири, биласизлар, Гулбаҳор эди. Бугун у шодлик ва хуррамлик либосида! Тилагим, вақти келиб, барча йигитларимиз куёв, қизларимиз мана шундай гўзал келинчаклар бўлишсин! Ҳаммангизга бахт тилайман!

Директорнинг гапидан сўнг ҳаммалари қарсақ чалиб юборишди. Аммо кимлардир юзига кафтини босганча югуриб, хонасига чиқиб кетди, кимлардир кўкка боқиб, чуқур-чуқур нафас олди, кўпчилик эса айрилган гапларга ишонди. Гулбаҳорнинг тўйини бунинг исботи дея келин-куёв атрофида қолишди. Директордан сўнг икки-учта тарбиячи ҳам дил изҳорларини айтиб, бу ердаги ёшларга бахт сари йўл олиш фақат ўзларининг

Шунчалар муқаддас бу азиз тупроқ

ВАТАН ТУПРОҒИ

Бу заминда унган ҳар майса-ғиёҳ,
Илдиздан айрилса, оҳ чеккайдир, оҳ!
Узилса бағрига қайтгай ҳар япроқ,
Оҳ, ундан айрилмоқ энг оғир фироқ,
Шунчалар муқаддас бу азиз тупроқ.

Ҳар қадамда қадим саждагоҳи бор,
Улуғ аждодларим қутлуғ хоки бор,
Тавоф этгум, танда жоним токи бор,
Йироқ кетсам, дилга тушгайдир титроқ,
Шунчалар муқаддас бу азиз тупроқ.

Қир-адирдан олиб қалбим рангини,
Юракка жойладим ишиқ оҳангини,
Ғанимга бермасман ҳатто чангини,
Жоним фидо этгум бамисли Широқ,
Шунчалар муқаддас бу азиз тупроқ.

Гулга тўлсин икки дарё ораси,
Унда яшар фарзандларим боласи,
Шудир Зикриллонинг юрак ноласи:
Ватанни жон қадар, асрайлик ҳар чоғ,
Шунчалар муқаддас бу азиз тупроқ!

МИРЗО УЛУҒБЕК

Елкангизга Истиқлолнинг офтоби тегди,
Кўкка етди пок номингиз, Улуғбек бобо.

Пойингизга етти иқлим бош эгиб келди,
Будир улуғ айёмингиз, Улуғбек бобо!

Элу улус бахтин кўзлаб жанг-жадал эмас,
Ўт ёқдингиз илму фаннинг манқалларига.
Олам аҳли ҳали-ҳануз айлагай ҳавас,
Қадим “Зижи Кўрагоний” жадалларига.

Самарқанду Бухорою ҳур Ғиждудовнда,
Сиз қурдирган мадрасалар ҳамон нур сочур.
Сиз раҳнамо бўлган ўшал илму ирфондан –
Турон замин сайқал топиб, яшнаб гул очур.

Кимки келиб Самарқандни айласа тавоф,
Сизнинг улуғ шаънингизга таҳсин ўқилгай.
Кундузлари бошингизда нур сочса офтоб,
Тунлар эса пойингизга юлдуз тўкилгай.

Авлодлар ҳам мерос билиб сиз босган изни,
Изланишу ижод ила ўтар ҳар куни.
Кашиф айлашиб фалакда бир янги юлдузни
Сизнинг қутлуғ номингиз-ла аташди уни.

Сиз борсизки, қуёш янглиғ таратгай ёғду,
Самарқанднинг мадрасаю миноралари.
Сайқал юртим қучоғидан янграгай мангу
Она Шарқнинг оҳанграбо тароналари.

СЎЗИ КАТТА , ЎЗИ МАЙДАЛАР...

Ҳаётдаги айрим лаҳзалар,
Юрагимга санчар найзалар,
Оҳ, ногоҳ дуч келиб қолсалар
Сўзи катта, ўзи майдалар...

Сўздан қаср қуриблар берар,
Кўкдан юлдуз териблилар берар,
Оёқ қолиб, тил билан юрар,
Сўзи катта, ўзи майдалар...

Бир гул экса, боғ қилдим, дейди,
Бир тош қўйса, тоғ уйдим, дейди,
Миш-миш қилиб, бошингни ейди,
Сўзи катта, ўзи майдалар...

Гўё у бор, айланадир Ер,
Аму, Сирни-да мен қаздим, дер,
Офтоб чиқса, мен чиқаздим, дер,
Сўзи катта, ўзи майдалар...

Ачингумдир ҳолингга дунё,
Ўнгимми бу ва ёки рўё?!
Билмам, қайдан бўлмоқда пайдо,
Сўзи катта, ўзи майдалар...

Қабоҳат ҳам қуриб кетсин-эй,
Ҳар ким ўз экканин ўрсин-эй,
Аллоҳ Сизга инсоф берсин-эй,
Сўзи катта, ўзи майдалар...

МУҲАББАТИМ

Бугун яна тушидинг ёдимга,
Илк соғинчим, илк муҳаббатим!
Чиройдирсан гул ҳаётимга,
Дил овунчим – илк муҳаббатим!

Ўн саккиздан сирдошим эдинг,
Гоҳ қувонч, гоҳ кўз ёшим эдинг.
Ошиқ кўнглим осмонида сен –
Порлаб турган қуёшим эдинг.

Самолардан кулиб боқурсан,
Юрагимга куйдек оқурсан.

Эсга солиб ажиб дамларни
Яна бағрим ўтда ёқурсан.

Айт-чи, букун қай жойлардасан,
Дарёларму ё сойлардасан ?
Юрак бўзлар сени соғиниб
Юлдузларму ё ойллардасан?!

Умримдаги мангу баҳорсан,
Кўзлардаги сўнмас шарорсан.
О, Муҳаббат – қалбим эркаси,
Яхшиямки, оламда борсан.

ТУЮҚЛАР

Бу кеча, о, бунча ойдин кечадур,
Кўкда ой дарё-ю сойлар кечадур.
Бу кеча ёр васлига етмоқ учун
Неча ошиқ оҳки, жондин кечадур.

* * *

Ишқ боғида гул очилди гунчалаб,
Гул узгали келди бир шўх, гунча лаб.
Гулгунча ишқида ёнган дилгинам,
То тонггача бўзлаб чиқди “гунча” лаб.

* * *

Кипригин ўқлаб, қошини ё қилур.
Ҳажр ўтида жисму жоним ёқилур,
Ишқ йўлида шўху бепарво санам,
Менга шафқат ёки қилмас, ё қилур.

* * *

Нозаниним нози менга ёқадур,
Ноз қилиб қалбимга ўтлар ёқадур.
Нозли ёр бўйнини ёшурган ёқаси -
Мен учун тилсими гавҳар ёқадур.

* * *

Маҳвашим, Лайломисан, айт, ё Ширин,
Кўзларинг фитна қилурлар ёширин.
Сен учун тортмоққа шайман, ёр мудом,
Ишқ азоби талх эрурми ё ширин.

кўлида эканлиги, ҳар бирининг бунга ҳаққи борлигини эътироф этишди.

Шу вақт атрофдаги болалар орасидан бир қизалоқ отилиб чиқди-да, худди дарсдагидек ўнг кўлини кўтарди.

– Гапирсам майлими?

Ҳамма «ярақ» этиб унга қаради.

– Майли, гапир, қизим, – деди Илёс Икромович.

– Гули опа, – дея сўз бошлади қизча, – сизга ҳавасим келаяпти. Жудаям очилиб кетибсиз. Жуда чиройли келинчак бўлибсиз... – қизча шу ерга келганда атрофига бир қараб олди ва бошини эгди. – Мен ҳам сиздай чиройли келинчак бўлишни истайман, аммо менинг ота-онам йўқ... Улар мени ташлаб кетишган...

Шу вақт тарбиячилар орасидан бадқовоқ бир аёл югуриб ўртага чиқди-да, қизчанинг билагидан тутди.

– Юр бу ёққа! – дея уни судраб чеккага олиб чиқди.

Қизча оёқларини тираб, ўзини орқага ташлади:

– Гули опа! Мениям олиб кетинг! Гули опа...

– Тентакмисан, – тарбиячи қизчани силтаб ташлади. Кейин кафтларини шапалоқ қилиб кўрсатди: – Ўчир овозингни! Бўлмаса...

Қизча жим бўлди. Атрофдагилар бир тарбиячига, бир қизчага қаради. Унинг мўлтираб турган кўзларига қараб беихтиёр янги келган дамларини, кўникиш соатларини эслади ва қароқларига шодлик ўрнини яна ғусса эгаллади... Ноқулай вазият юзага келганини дарров сезган Муқаддас опа директор ёнига ўтди-да:

– Энди барчангизни тўйга таклиф қиламиз, – деди.

– Ишчиларингизга айтинг, дарвоза олдида автобус кутиб турибди...

Илёс Икромович тарбиячиларга гуруҳидаги энг намунали йигит-қизларни тўйга олиб боришни тайинлади-да, ўзи келин-куёв кетидан дарвозагача чиқиб келди. Икки ёш машинага ўтираётган чоғи барча оталар каби кўзларига ёш олди ва «Лимузин»нинг орқа эшигини очди. Сўнгра қаддини ростлаб, қўлларини дуога очди:

– Қизим, илоҳим, бахтли-саодатли бўлгин. Бугундан бахт кошонасига қадам қўяяпсан, илоҳим, борган хонадонинг обод, файзли бўлиб, ували-жували бўлиб юринглар. Омин, Аллоҳу акбар...

Келин-куёв ўз машинасига ўтиришгач, қолганлар ҳам машиналар ва автобусга чиқа бошлашди. Шу вақт дарвоза ёнидаги чинорнинг бир шохи қарсиллаб синди ва бировнинг қаттиқ чинқиргани эшитилди, бироқ ҳовлидан ташқаридагилар бу чинқирқни эшитишмади, хуш кайфият билан тўйхонага йўл олишди...

* * *

Шаҳарда ўз обрў, эътибори, айтар сўзига эга бўлган Мурод Ҳикматович ўғлининг тўйи учун энг кўзга кўринган ресторани танлаган эди. Тўй ёзги базмгоҳда бўлиб, меҳмонлар очик ҳавода яйраб ўтиришар, салқин шабода юзларга урилиб, ажиб бир тароват касб этганди. Тўйхона тўрида Мурод Ҳикматовичнинг уфатлари, аниқроғи, бизнес ҳамкорлари ўтиришар, икки ёшнинг бахти учун қадаҳ уриштиришар, бир-бирларига маъноли-маъноли қараб, «Мурод – бало...» деб ҳам қўйишарди...

Бошқа столларда ҳам асосан тўй эгасининг яқинлари, Муқаддас опанинг уруғ-аймоғи, собиқ ҳамкасблари ўтиришар эди. «Меҳрибонлик уйи»дан келган меҳмонлар эса ўрта йўлакнинг чап томонига жойлашганди.

Келин-куёвга қарама-қарши томонда хонандалар жойлашган бўлиб, шўх-шўх кўшиқлар билан икки ёшни қутлашар, ора-сира «бирров»га келиб, бир жуфт-бир жуфтидан хониш қилувчиларга ҳам навбат бериларди. Ҳаво салқин, осмонда юлдузлар чарақлаб турибди, даврада хушкайфият ҳукмрон, барча шод. Меҳмонлар гуруҳ-гуруҳ бўлиб рақс тушишар, галмагалдан сўз олиб, келин-куёвни табриқлашарди. Табрик вақтлари келин-куёв ийманибгина ўринларидан туришар, Гулбаҳор эгилиб таъзим қилар, қутловчиларнинг совғаларини қабул қилиб, уларга ширин табассум ҳадя этар, аммо ич-ичини бир шубҳа кемириб турарди. Бахт тўйи бўлаяпти, аммо куёвнинг қовоғи очилмайди. Табриклармоқчи бўлганларга тишининг оқини бир кўрсатиб қўяди-да, яна мум тишлаб ўтиради. Эрталабдан бери Гулбаҳорга бир оғиз ҳам гапиргани йўқ. Унинг ўрнига ёнидаги куёвжўра хизматда. Нимадир қилиш керак бўлса, Гулбаҳорга айтади, шу баробарида дўстига ҳам ишора қилади, баъзида биқинига туртиб ҳам қўяди. Куёв кўзларини бир нуқтага тикканича жим ўтирибди, бир қарашда гўё бу тўйдан норозига ўхшайди...

Гулбаҳор базмда бир нарсага эътибор берди: куёв суратига қараганда анча босиқ экан. Ҳозир ҳам унинг яқинлари ҳадеганда уларнинг яқинига келавермас, келганлар ҳам қутлаб, бош бармоқларини «мих» қилиб кўрсатишар, бу билан «ҳаммаси зўр» дегандек бўлишарди. Айримлари авайлабгина Гулбаҳорнинг кўлини сиқиб, «Бахтли бўлинглар», дерди. Шундай вақтларда ҳам куёв йигит қовоқларини очмас, беруш жилмайиб, бош ирғаб кўярди.

Тўйда сўз олиб, икки ёшни қутлашда табрик сўзлари кўпинча келин-куёв қолиб, Мурод Ҳикматовичга қаратилди. Нутқ ирод қилувчиларнинг айримлари шундай акахонлари борлигидан ғурурланиб, таъзим қилиб қўйишдан ҳам ўзларини тийишолмади. Келиннинг «маънавий ота»си Илёс Икромович сўзга чиққанида эса икки ёш шаънига асл пурмаъно сўзлар айтилди.

– Азиз меҳмонлар, – дея сўз бошлади у, – бугун барчамиз шу икки ёшнинг висол – бахт оқшомига гувох бўлиб турибмиз. Очиғи, барчамиз, айниқса мен бу кечанинг иштирокчиси бўлиб, бир нарсага амин бўлиб ўтирибман. Азизлар, қаранглар, бугун янги ой чиқибди...

Меҳмонлар дастурхондан бошларини кўтариб, тубсиз осмонда балқиб турган янги ойга қарашди. Кимдир сўзловчининг бунга эътибор қилганидан ҳайратланган бўлса, кимлардир мингиллаб «Бунинг нима алоқаси бор...» дейишди.

– Бугун мен бу янги ойда бахт ишорасини кўрдим, – дея сўзини давом эттирди Илёс Икромович. – Бу икки ёшнинг бахт-саодатидан нишона. Бу рамзни кўриб, очиғи, беҳад севиндим. Азизларим, Шерзоджон, Гулбаҳорой, сизларга янги ой, янги бахт ишораси қутлуғ бўлсин! Гулбаҳор қизим, доим юзинг мана шу ойдек ёруғ, йўлларинг очик, иқболнинг порлоқ бўлсин! – Илёс Икромович шундай дея бориб аввал Гулбаҳорнинг, сўнг куёвнинг пешонасидан ўпди ва: – Илойим, бахтли бўлинглар! – деди.

Гулбаҳор директорнинг гапларидан сел бўлиб ўтирган экан, беихтиёр йиғлаб юборди.

– Қизим, йиғлама, – дея овутиди Илёс Икромович. – Сен албатта бахтли бўласан!

Шундан сўнг Илёс Икромович ийманиб турган куёвга қаради ва уни ҳам бағрига босиб кутлади.

– Бахтли бўлинглар! Гулбахор қизимни сизга топширдим. Қанот жуфт бўлади, уни асранг!

Куёв гўё қайнотаси олдида тургандай бошини хиёл кўтарди-да, у кишининг чақнаб турган кўзларига қараб, секингина бош ирғаб қўйди. Шу вақт кўзлар, нигоҳлар тўқнашди. Куёвнинг юзига тикилиб қолган Илёс Икромовичнинг юраги «шиғ» этиб кетди.

– Шерзоджон? – деди у аммо куёв йигитдан садо бўлмагач ҳозир ажабланишнинг вақти эмаслиги учун кўнглига оралаган шубҳа билан ортига бурилди. «Ё тавба, куёвнинг қарашлари нега бунақа? Юз-кўзи бошқача... Шунча гапирдим, бир оғиз раҳмат ҳам дея олмайдимми? Ё... – Илёс Икромович миясига урилган ўйдан товонига-ча музлаб кетди. – Наҳотки куёв гунг бўлса?»

У ичидан зил кетганини ҳеч кимга сездирмай Шерзоджонга қайта-қайта қаради. Гулбахорга ҳам синовчан нигоҳ ташлади. Келин жимгина, бош эгиб ўтирар, бироқ хаёллари паришон эди. Илёс Икромович уларга қараган сайин ноҳуш ўйлар исканжасида қола бошлади. Куёв йигитнинг бош кўтармасдан қобилгина туриши ва ҳаммага қисқагина имо-ишора қилиш билан кифояланиши ва унинг ўрнига куёвжўранинг ташаббускорлигини кўриб, яна юраги орқага тортиб кетди...

«Шубҳам ростга ўхшайди, – деди у ўзича. – Бошида Мурод Ҳикматович Гулбахорга оғиз солганида иккилангандим, аммо унинг бу ишлари саховатдан бошқа нарса деб ўйламагандим. Наҳотки саховатининг асоси жаҳолат бўлса?..»

Тўй охирилган сайин Илёс Икромовичдаги ўй бошқа тарбиячилар, ҳатто айрим тарбияланувчиларга ҳам кўча бошлади. Улар ҳам куёвга ажабланиб-ажабланиб қарашди, аммо шубҳа остида қолаверишди: «Шундай бой, истаган жойга қўли етадиган одам нега детдомдан келин қилди? Бу савоб ёки саховат учун эмас-ов... Куёв йигитнинг туриши, қарашлари бесаранжом... Ҳеч кимга гапирмайди. Бир айби бўлмаса...»

Мурод Ҳикматович билан хотини тўй давомида меҳмонларнинг столига бирма-бир ўтиб, уларнинг қутловларини қабул қилишди, аммо ҳар лаҳзада юракларини ҳовучлаб туришди. Кимдир ўғли ҳақида, унинг ўзини ғалати тутиши, гапирмаётгани ҳақида сўз очиб қолса, адои тамом бўлишар, тагин ҳаммаси куёвжўралар ва яқинларига тайинлаб қўйилгандек кетаётганидан хурсанд ҳам эдилар...

Ниҳоят, тўй тугади. Шундагина тўй эгалари енгил нафас олишди. Энди келин-куёвни гўшангага кузатиш керак эди. Қуда томондан Ҳамида опанинг бир ўзи борадиган бўлди. У куёвнинг қариндошлари билан бирга кетганлиги учун йўлда миқ этмай борди, аммо Мурод Ҳикматовичнинг уйи, яшаш шароитини кўриб, оғзи очилди. Кўнглидаги шубҳа баттар авж олди. «Чиндан ҳам шундай бадавлат одамнинг детдомдан келин қилиши саховатпешаликнинг ўзи эмас... Йигитда бир гап бор...»

Ҳамида опа куёвнинг аммалари билан меҳмонхонада ётар экан, барчаси тонггача тўлғониб чиқишди, аммо келин-куёв ҳақида бирининг айтишга, бошқасининг сўрашга юраги дов бермади...

Азонда келиннинг уйига киритилган Ҳамида опа бахмал чимилдиқ ичида деворга суюнганча ожиз ва мағлуб ўтирган Гулбахорни кўрди-ю, юраги ортига тортиб кетди.

– Гули? – деди у келинчакнинг ёнига ўтираркан. Бироқ бошқа сўз айтмоққа тили бормай, унинг йиғидан шишган кўзлари ва аламдан бўғриқиб кетган юзига тикилиб қолди. – Қизим, сенга нима бўлди?

Гулбахор жавоб беришни истамади.

– Гули? – деди Ҳамида опа яна. Гулбахор эса жавоб бериш ўрнига юзини яшириб олди.

– Қизим, нега бундай қилаяпсан?

Гулбахор яна жавоб бермади.

– Гули? Қизим...

Гулбахор секин бошини кўтарди-да, ўксиниб деди:

– Кетинг!.. Ҳеч кимни кўришни истамайман!..

– Бу нима деганинг, қизим? – Ҳамида опа ҳайрон бўлди. Гулбахор бир муддат бош кўтармай турди, сўнг унга қараб:

– Ойи... – деди-ю, уни кучоқлаганича йиғлаб юборди. – Ойижон, мени бу ердан олиб кетинг...

– Тинчлан, қизим, – титраб кетди Ҳамида опа. – Сенга нима бўлди? Нега йиғлаяпсан ўзи?

Гулбахор аввалига жавоб беролмади. Алам билан бошини чайқади. Сўнг ҳиқиллай-ҳиқиллай деди:

– Ойижон, мени бу ердан тезроқ олиб кетинг. Мени алдашди...

– Нима? – Ҳамида опа қалқиб кетди. – Бу нима деганинг?

– Йигит гунг экан... – Гулбахор шундай дея яна ўкириб йиғлаб юборди.

– Нима? – Ҳамида опанинг бошига гурзи билан урилгандек бўлди. – Гунг экан дейсанми?

Гулбахор «ҳа», дегандек бош ирғади.

– Ойи, мени олиб кетинг...

– Гули? – Ҳамида опа унинг гапидан сапчиб тушди! – Нималар деяпсан? Жинни бўлдингми?

– Нима қилай? Мени алдашди! Етим деб бизни ҳар нарсага рўбарў қилаверишадими?

Қизнинг гапи Ҳамида опанинг юрак-юрагидан ўтиб кетди. Бир зум нима дейишини билмасдан Гулбахорга тикилиб турди-да, секин эшик томон юрди. У чиқиб уй эгалари билан очиқчасига гаплашиб олмоқчи, нега уларнинг қалби билан ўйнашаётганликларини билмоқчи, керак бўлса, хўрланган Гулбахорни олиб ҳам кетмоқчи эди, аммо остонага бормасдан ўйланиб қолди. Эшик олдида бир муддат тек қотди-да, изига қайтиб, қизнинг бошини кўксига босди.

– Йиғлама, қизим, йиғлама. Бундай бўлишини ким ўйлабди дейсан?

– Илёс Икромович ҳам, сиз ҳам мени алдадингиз...

– Гули, – деди Ҳамида опа, – бу ерда алданган биргина сен эмас. Ҳатто Илёс Икромович ҳам бу ҳақда ҳеч нарса билмаган.

– Директор ҳамми?

– Ҳа... – Ҳамида опа беихтиёр кўзларига ёш олди.

Бундан ортиқ хўрланиш бўлмаслигини билган тарбиячи келинчакнинг маржондек кўзёшлари оқаётган юзига қараб, оғир хўрсинди, овутмоқчи бўлди: – Қизим, ҳаётда ҳамма нарса бўлиши мумкин. Сассиқ деб бурунни кесиб ташлаб бўлмайди... Начора, бу ҳам бир қисмат. Инсон ҳеч қачон қисматидан қочиб қутулолмайди. Пешонангда бор экан, ҳаммасига кўникишга тўғри келади. Яна бир аччиқ ҳақиқатни тан ол. Қизим, бу ердан кетиб қаерга ҳам борардинг? Яна меҳрибонлик уйигами?

– Энди менга фарқи йўқ! Бундан кўра ўлганим яхши эди. Муҳими, шу ердан кетсам бўлди!

– Гулбахор? – деди Ҳамида опа, – онкўрлик қилма! Ҳеч қабққа кетмайсан! Ўзингни, келажакингни десаңг, шу ерда қоласан! Тагин, бирор жиннилик қилиб ўтирма. Ёдингда бўлсин, бу ерда ҳамма сени севади, ҳурмат қилади..

– Менга ҳеч нарса керак эмас! Ҳаммасидан тўйиб кетдим!.. – Гулбахор баттар ўкириб йиғлади. Тунда куёвнинг эркалашлари ва минг бир хижолат билан гунг эканлигини билдиргани кўз олдига келиб, янада хўрлиги келди, аммо негадир жимиб қолди.

– Гули... – қизга қўшилиб ўзи-да алданган Ҳамида опа охири «сўнги чора» дея пичирлабгина деди: – Қизим, дунё ўзи бевафо, бири кам яралган. Кимдир бева, кимдир сағир, яна бировлар ота-онаси бўлса-да, уларнинг зуғумидан етимдан баттар яшашади. Кимдир ногирон, меҳрга муштоқ, яна кимлардир бой-бадавлат, аммо тирноққа зор. Биров ҳар кунги хиёнатлардан безор... Ҳаёт ўзи шунақа. Бири кам... Қизим, шунинг учун қайғурма, йиғи-сиғингни бас қил. Ҳаёт бугундан иборат эмас. Ҳар ёмон куннинг, албатта, яхшиси ҳам бўлади. Эрим гунг экан деб кўп куюнма, гиёҳванд, пиёниста, хиёнаткорларидан Худо асрасин. Тани-жони соғ, ўзи келишган, хушсурат бўлгани билан ҳар куни ичиб келиб, сени урса ёки сендек гўзал хотини бўла туриб, кўнглида бошқасини асраб, у билан учрашиб юрса, бунисидан Ўзи асрасин. Бунга чидаб бўлмайди... Эшитяпсанми, шунинг учун ўкинма. Кўриниб турибди, Шерзоджон қобилгина йигит экан, муҳими, у сени кафтида кўтариб юради. Шерзоджондан бошқа фарзанди бўлмаган қайнона-қайнотанг-ку, сени ўз боласидан ҳам афзал билади. Мана сенга бахт! Мана сенга келинлик ва оила бахти. Инсон учун яна нима керак?!

Гулбахор бу гапларни эшитиб, жимиб қолди. Ўйга толганча бир нуқтага тикилиб турди, чуқур хўрсинди. Унинг тақдирга тан беришдан бошқа чораси ҳам йўқ эди. Бир кечада унинг қовоқлари чўкиб, қалбидаги дард ва алам кўзларига уриб, чеҳрасини маъюс этиб қўйганди. Бугун қисмат олдига яна ожиз қолган қиз камбағални туянинг устида ҳам ит қопади, қабилида бошига тушган кўргилиқдан тишини тишига қўйиб ўтирарди.

– Гулбахор, – деди маслаҳат беришга-да виждони йўл қўймаётган Ҳамида опа унинг ҳорғин ва ҳаёт қувончлари сўнган кўзларига тикилиб. – Бўлди, қизим, ўзингни қўлга ол. Иродали бўлишинг керак. Ҳадемай қўни-қўшнилари, қариндошлар йиғилишади. «Юз очар» ўтказилади. Қайнонанг барчанинг олдига юзингни очтириб, келин салом қилдиради. Тасаввур қилаяпсанми, келинлик либосида қайнонанг ёнида туриб, ҳаё ва ибобилан салом бериш қандай яхши... Шунинг учун ҳозир чиққин-да, юз-қўлингни ювиб, ўзингга қараб ол. Тагин ҳамманинг олдига қайнонанг икковимизни уялтириб қўйма...

Гулбахор хаёлга чўмиб ўтирган эди, келин саломини ҳақида эшитиб, секин бошини кўтарди. Ҳамида опа «Қайнонанг икковимизни уялтириб қўйма...» деганда эти жимирлаб кетди. Ич-ичидан бир тўлқин келиб юзига урилгандек дув қизарди. Сўнг ўрнидан турди-да, Ҳамида опа билан чиқиб, юз-қўлини ювиб келди ва кўзгу олдига ўтирди.

Шу вақт куёвнинг аммаси кириб келиб, узрхоҳгина табассум қилди.

– Бўлай деб қолдиларингизми?

– Ҳа, ҳозир чиқамиз, – деди Ҳамида опа. – Меҳмонлар келишдимми?

– Ҳа...

Ҳамида опа сездики, Гулбахор билан ҳасратлашиб, анча вақт ўтиб кетибди.

– Мана, келинларингиз ҳам тайёр...

– Туф, туф, кўз тегмасин... – амма келинчакка ҳавас билан қараб қўйди. Сўнгра Ҳамида опа иккаласи унинг бошига попукди зар дўппи, эғнига зарбоф халат кийдиришди. Юзига ҳарир мато ёпишди, қўлига рўмолча тутиб, Гулбахорни етаклаб чиқишди. Ҳовлига чиққанида Гулбахор қайнота даргоҳининг бу қадар кенг ва дангиллама эканлигини кўриб, ҳайрон бўлди. Бой қайнота, бойвучча қайнона, дангиллама ҳовли, қўша-қўша машина ва гунг куёв, етим келин...

Гулбахор аммаю тарбиячиси етовида ҳаяжон ва изтиробга тўлиб аёллар ўтирган хонага қириб борди. Остонага қадам қўйганида келинлик уйи салобатиданми ё ичкаридаги аёллар нигоҳиданми, бир қалқиб кетди. Сўнг амма ёрдамида остонадан секингина ўтиб, уйни тўлдириб ўтирганларга тавозе билан эгилиб-эгилиб салом берди.

– Кўп яшанг, қизим...

– Илоҳим бахтли бўлинг.

– Доим шундай иззат-ҳурматда бўлинг.

– Қўшганингиз билан қўша қаринг.

– Муқаддасхонга Худо келиндан берибди-ку, ойда-а? Илоҳим кўз тегмасин.

– Ота-онангизнинг хизматини қилиб юринг.

– Бўлади қизим, бўлади... Кўп яшанг...

Ичкарида, дастурхон атрофида тўлиб-тошиб ўтирган хотинлар бири олиб, бири қўйиб тилак айтишди.

«Меҳрибонлик уйи»нинг ҳовлисида чап қўли гипсланиб, бинт билан боғланган Дилмурод саросар кезар, гоҳ дарвоза ёнига бориб, йўлга термулар, гоҳ гипсланган қўлини соғ қўли билан авайлабгина ушлаганича йўлак бўйлаб асабий юрар, ҳеч қаерда қўнин топмасди.

«Нега, нега?! – деди у ўзига ўзи. – Нега шунчалар бахтсиз ва омадсизман? Наҳотки, биз учун ёруғ бир йўл, очиқ эшик йўқ? Ҳаётда худди доим чипта ололмай поезд эшигига осилиб юрадиган йўловчиларга ўхшаймиз. Нега ҳамиша орзуларимиз армон бўлиб қолаверади? Онамдан айрилганим, дадамнинг биздан воз кечгани етмагандай, севгилим, Гулим ҳам мени ташлаб кетди... – Дилмурод чуқур хўрсинди. – Балки у тўғри қилгандир. Мени деганида ҳам, мен унга нима қилиб бера олардим... Икки ёрти бир бутун бўлармидик, йўқми?..»

Дилмурод ҳамон Ҳамида Саломовани кутарди. Тўйга борганларнинг «Гулининг эри гунгми нима бало, бир оғиз ҳам гапирганини, биров билан гаплашганини эшитмадик. Шу, куёвдан бир оз шубҳамиз бор... Бўлмаса шундай бойвачча одам ўғлига шу ердан келин қилармиди?..» деганларини мулоҳаза қиларкан, севгилисига бир ачинса, бир ундан ранжиб ҳам қўярди.

У эндигина ётоқхона томон кетмоқчи бўлиб турганди, тўсатдан дўсти Аҳрор пайдо бўлди.

– Нима қилиб ўтирибсан? – деди Аҳрор унинг ёнига келиб. Сўнгра дўстининг елкасига қўлини қўйди: – Дилмурод, жонингда қасдинг борми? Бугун туз тотмадинг-а?

Дилмурод оғир хўрсинди:

– Кўявер...
– Тентак бўлсан, – деди Аҳрор унинг ҳорғин кўзларига қараб. – Қадринга етмаган қиз учун мотам тутишинг ғирт аҳмоқлик.

– Сен ниманиям билардинг... – дўстига ёвқараш қилди у.

– Менга қара, – Аҳрор унга ўгирилди. – Эсингни йиғиб ол. Дилмурод, сендай кўп ўқиган, фикри кенг йигитнинг иши эмас бу! Сен билан мени ота-онам ташлаб кетганида бир қизнинг бошқага эрга тегиб кетгани нима бўпти?

Дўстининг гапи Дилмуроднинг миясига урди. Юзлари қизариб, бўғзига нимадир тикилгандек бўлди.

– Ҳақсан, – деди у, – аммо сен ҳам тушун. Етдим деганда айрилиб қолиш алам қилади.

– Тушунаман, – Аҳрорнинг лаблари титраб, кўзлари пирпираб кетди. Сўнг дўстининг маъюс кўзларига тикилди. – Сен муҳаббатдан мазмун кутдинг, унинг меҳрли боқишлари, самимиятига асир бўлдинг. Тўғри, бу ерда ҳаммамиз меҳрга зормиз. Ҳеч бўлмаса икки ёрти бир бутун бўлишни истаймиз, аммо ҳаёт кемасида бир писта пўчоғича вазнимиз йўқлигини ҳам унутма.

– Аҳрор... жўражон... – Дилмурод негадир бўшашиб гапиролмай қолди.

– Дилмурод, – Аҳрорнинг ҳам юраги тўлиб кетди. – Бу ерда ҳамма ота-онаси бўлишни истайди, ҳатто бир кунмас-бир кун улар келиб олиб кетишларига ҳам ишонади, аммо умидларимиз пуч бўлиб қолаяпти-ку? Ўзинг биласан, армонлар инсонни улуг мақсадларга, йўқчилик чора топишга ундайди. Сен яхши шоир, ҳатто, истасанг, зўр хонандаям бўлишинг мумкин. Сен Гулига боғланиб қолгандинг, аммо ҳеч нарса абадий эмас!

– Аҳрор... – Дилмурод товонидан қулоғича қизиб, хўрсинганича кафтларини юзига босди...

– Дилмурод, – деди Аҳрор елкалари титраётган дўстига қараб. – Бўлди, менинг ҳам юрагимни эзма...

– Мени ташлаб кетгани учун Гулбаҳорга ҳали пушаймон едираман!

– Аҳмоқ бўлма, – жойидан туриб кетди Аҳрор. – Пасткашлик қилма! Ундан кўра, бу йил ўқишга кир, билмингни, истеъдодингни кўрсат! Сен ҳали зўр шоир бўласан! Шундай асарлар ёзгинки, буни ўқиб сендан кўра ўша гунгни афзал билган Гулбаҳор бир умр пушаймон бўлиб юрсин. Мени тушунапсанми?

Дилмурод секин бошини кўтарди. Дўсти айни унинг кўнглидагини айтаётган эди...

– Юр, энди бир овқатланайлик, – деди Аҳрор. – Сенга овқат олдириб қўйганман.

Икки дўст ўрнидан туриб, ошхона томон юрди. Ошпаз хотин Дилмуродни кўриб кулди.

– Дилмурод, кўринмайсан?

Ошпазнинг гапи унга «севгинга аза тутиб юрибсанми?» деяётгандек туюлди, лекин миқ этмади. Овқатланиб, хонага чиқишганида Аҳрордан сўради:

– Бугун Ҳамида опани кўрдингми?

– Йўқ. У кеча Гули билан қолганди... – дея «пиқ» этиб кулди. – Гувоҳликка...

– Алжима-е... – Дилмурод уни жеркиб ташлади, сўнг бошини кўрпага ўраганча ётиб олди.

– Қўл оғримаяптими?

– Йўқ, – Дилмурод кўрпа остидан жавоб берди.

– Дилмурод, – Аҳрор у томонга ўгирилиб ётди. – Тўй куни Гулини олиб кетишаётганда томинг кетиб

қолди-я? Дарахтдан тушиб кетганингни эсласам бир кулгим келади, бир ачиниб кетаман...

– Бас қил энди...

Аҳрор бир оз жим қараб турди-да, дабдурустан деди:

– Биров ғажиб ташлаган суякни қўлинггайм олмайсан-ку?! Уям сенга энди худди ана шундай.

Бу гапни эшитган Дилмуроднинг ичида нимадир узилгандек бўлди, лекин жавоб бермади. Алламаҳалгача тўлғониб ётди. Сўнг изтироблар оғушида хонасига чиқди-да, столга ўтирди ва оқ қоғозга дардлари билан уйғунлашган туйғуларини тўка бошлади.

*Кунлари безовта, тунлари бедор,
Хаёллар беқўним, пажмурда, берух,
Ўзансиз дарёдай бўлиб беқарор,
Мунғайиб бормоқда афтода бир рух.*

*Озурда бу кўнглил – қақраган саҳро,
Жазира чекинар урганимда оҳ,
Ҳиссиз кетаётир Яссавий, Кубро,
Ошиқ юракларга таваккал ҳамроҳ.*

*Пардасин ирғитди гул юзидан ой,
Латиф оқшомларда турфа хил оҳанг.
Ғалвали бу дунё бир карвонсарой,
Ҳижрон аждаҳоси ишққа солар чанг.*

*Поёнсиз саҳрода уфқлар олис,
Ёлғизлик юкидан елкалар яғир.
Мавҳум манзил сари одимлар унсиз,
Умиду илнжга суянган фақир...*

* * *

Шом кирди. Икки кундан бери кети узилмаётган меҳмонлардан холи қолган ҳовли кечки салқиндан ажиб бир тароват касб этган. Дарахтларда қушлар чуғурлайди, кун бўйи ошхона соясида ётган Олапар ит хос соқчидай ҳовлини кезиб юрибди. Салқин тушиши билан уй олдига сув сепишни хуш кўрадиган Шерзоджон бугун ҳам водопроводга шланг улаб, атрофга сув сепди-ю, одатдагидек чорпояда оёқ осилтириб ўтирмасдан ичкарига кириб кетди. «Янгам билан бирикки кун қолайлик», дея уй ишларига ёрдам бериб юрган икки қиз билан ошхонада идиш-товокларни ювиб, эндигина уйга ўтиб, қизлар билан кўзгу ёнида бир оз туриб, сирлашиб қолган Гулбаҳор уларнинг эътирофидан қувонди.

– Сочларингиз узун экан. Шундай ташлаб юрсангиз ўзингизга ярашиб тураркан, – деди қизларнинг бири.

– Раҳмат, – жилмайди Гулбаҳор. Ҳозир бу хонадондаги эътибордан унинг кўнгли тоғдек кўтарилар, аммо кўз олдига эри келиши билан бошига қуш ахлати тушиб кетгандек хуш кайфияти ортага чекинар, негадир хўрлиги келарди. Шундай бўлса-да у одоб юзасидан уларни ҳам мақтаб қўйди. – Сизам чиройлигина қиз экансиз. Қошингизнинг қоп-қоралигини қаранг.

– Уялтирманг-е... – қизча лабларини чўччайтириб, қошини керди.

– Балким, севганингиз ҳам бордир?
Саккизинчи синфда ўқийдиган қиз дув қизариб кетди ва эркалик билан деди:

– Янга-а?

Янгасига махлиё бўлиб турган иккинчи қиз кутилмаганда сўради:

– Янга, ёпиниб кўрсам майлими?

– Майли, – Гулбаҳор ҳозиргина бошидан олиб, ёстиқлар тахмони устига ташлаб қўйган ҳарир ёпинчиқни олди. – Келинг...

У аввал бошидаги дўпписини қизга кийдирди, сўнг устидан оппоқ ёпинчиқни ёпди. Амманнинг қизи «Вой» дея иккала кафтини чаккасига босди. Гулбаҳор уни етаклаб кўзгу қаршисига олиб борди. Ойнада қошларига ўсма қўйилган, лўппи юз, киприклари узун-узун, икки ёноғи қип-қизил келинчак турарди.

– Вой, ўлай! – қиз ҳарир ёпинчиқнинг икки четидан тутиб, ўзига махлиёлқиданми, хижолатданми ёнгинасида турган янгасининг орқасига бекиниб олди.

– Ярашди, – кулди биринчи қиз.

– Сизниям келин қилсак бўларкан, – Гулбаҳор ҳам қизларнинг қувончига шерик бўлди.

Шу вақт «ғийқ» этиб эшик очилди ва остонада Муқаддас опа пайдо бўлди.

– Қизнинг кўзи қизилда экан-да, – кулди у қизларга қараб. Сўнг келинининг улар билан дугонадек бўлиб кетганидан қувонди, аммо ич-ичидан бир нима «чирт» узилгандек туюлди. У ёпинчиқ билан дўппини бошидан олишни ҳам, олмасликни ҳам билмай турган қизнинг рўпарасига келди-да, уни ўзига қаратди. Сўнгра секин ёпинчиқни кўтарди. – Ўла қолгин-да сен...

Қиз шарт бурилиб, уй тўрига ўтди-да, бошидагиларни бирин-кетин олиб, ёстиқ тахмони устига қўйгач югуриб хонадан чиқиб кетди.

– Кечки овқатни бошлайверайликми, ойи? – Гулбаҳор қайнонасига юзланди.

– Майли, қизим. Ҳадемай, дадангиз ҳам ишдан келиб қолади.

– Хўп, – Гулбаҳор дўпписини кийиб, ёпинчиқ билан эшик томон юрди. Остонада турган қизнинг биллагидан тутди. – Кетдик...

Муқаддас опа келинидан қувониб, ичида «Илоҳим, кўз тегмасин» деб қўйди. Қизлар ошхонага ўтиб кетгач, меҳмонхонада компьютерда нимадир ёзиб ўтирган Шерзоджоннинг ёнига кирди. Мониторга кириб кетгудек бўлиб ўтирган ўғил онасининг кирганини ҳам сезмади.

– Шерзоджон, – деди Муқаддас опа ўғлининг елкасидан тутиб. Ўғил файлни яшириб, секин ёнига ўгирилди ва ойисига қараб, айбдорона жилмайди.

«Икки шомнинг ўртасида уйга кириб олмасдан ташқарига чиқсанг-чи?» деди Муқаддас опа ўғлига имо-ишора қилиб.

«Ҳозир кирдим ўзи», – жавоб берди ўғли.

«Бу ўтиришинг яхши эмас. Ҳовлига чиқ».

Йигит компьютерни ўчириб, эшик томон борган эди, онаси биллагидан ушлаб тўхтатди. Сўнг «Ҳа, ойи», дегандек саволомуз нигоҳ ташлаган ўғлига имо қилди.

«Кайфият қалай? Яхшими?»

Йигит бош ирғаб, синиққина жилмайди.

«Келин хафа эмасми?»

«Ҳаммаси жойида, лекин у кеча яна туни билан йиғлаб чиқди. Шундан хижолатдаман...»

«Кўнглига қара... Иложи бўлса шундай бир иш қилгинки, ўртадаги хижолатлик йўқолиб, бир-бирингга илиқлик уйғонсин... Ахир Гулбаҳор шунга лойиқ. Унинг бу жасоратларига муносиб бўл!»

«Тўғри, – деди Шерзоджон, – кеча бир нарсани ўйладим... Балки шуни қиларман?»

Муқаддас опа унинг елкасини силади.

«Сен ақлли йигитсан, ўғлим. Ишқилиб, бизни уялтириб қўйма...»

Шерзоджон ташқарига чиқиб кетгач, остонада унинг кетидан тикилиб қолган онанинг кўзларига ёш келди. «Бу хўрликлар нима гуноҳим учун-а, Худойим... Давлат берган эгам, ёлғизгина фарзандимизни ҳам соғ-саломат берсанг бўлмасмиди?»

Улар оила қуришгач ҳадеганда фарзанд кўришолмади. Бу вақт ичида уларнинг бормаган жойи, кўринмаган шифокори қолмади, бироқ сабр таги олтин бўлиб, еттинчи йил деганда юзлари ёруғ бўлди. Ўтган йиллар мобайнида ҳеч бир ишга қўли бормай юрган Мурод хотинининг юкли бўлганини эшитганда қувончдан ер-қўкка сиғмай қолди. Шундан кейин ўз-ўзидан тижорат ишлари ҳам юришиб кетди, бироқ жарроҳлик йўли билан туғилган ўғилнинг гунг эканлиги маълум бўлиб қолди. Етти йил тишини-тишига босиб юрган Муқаддас бу кўргиликка чидолмади, оқибат унга бошқа фарзанд кўриш насиб этмади. Уларнинг ҳаётдан кўнгли қолди, аммо эрининг тижорат ишлари кундан-кунга гуллаб-яшнаб, ўғли буй етган сари эр-хотиннинг ваҳимаси ортарди... Шу сабаб Мурод ака хайрия ишларини ҳам қилиб турар, шундай тадбирларнинг бирида Гулбаҳорни учратиб қолганди. Оқибат бир оиланинг тўкис қизини бахтсиз қилишдан кўра, шу кўнгли ярим қизни келин қилишга таваккал қилишганди...

Йигит ҳовлига чиқиб, дарахт тагига қўйилган чорпояда оёқларини осилтириб ўтирди. Ошхонага кириб-чиқиб турган хотинига ўғринча кўз ташлади, бир гал нигоҳлари тўқнашиб кетди-ю, юраги дуқиллаб уриб, вужудига иссиқ бир ҳарорат югурди. Хотинининг кўзларини олиб қочиши, дув қизариб кетиши ва яна секин ўгирилиб қараб қўйишидан беихтиёр жилмайди. Сўнг худди неча йилдан бери ўйлаб юрган-у, ҳеч учини тополмаётган ғоя миясига келгандек уйга кириб кетди. Орадан кўп ўтмай қўлида юмалоқланган қоғоз билан чиқди-ю, тўғри машинасига бориб ўтирди...

Шерзоджоннинг кун тартиби ғалати. Ҳеч қаерда ишламайди, бироқ ота уни уй ишларига масъул қилиб, машина бериб қўйибди. У онаси меҳмонга ёки магазинга чиқса, бирга боради, дадасининг ҳайдовчисини билан бозор қилиб келади. Иши бўлмаса, компьютер ўйнайди, кино кўради. Бир қарашда эркин, бир қарашда ихтиёрсиз йигит... Отаси унга имкон қадар масъулиятли ишларни топширмасликка ҳаракат қилади, аммо у барчасининг урдасидан чиқади, биргина муаммо мулоқотда...

Кечки овқат маҳали одатдагидек хуш кайфият билан уйга кириб келган Мурод Ҳикматович хонадонидagi ҳолатни кўриб қувонди. Хотинининг кайфияти чоғ, келинчак хизмат қилиб юрибди. У кийимларини алмаштириб дастурхон бошига келиб ўтираркан, келинини зимдан кузатди. Гулбаҳорнинг ийманибгина салом бериши, таомларни дастурхонга ийманибгина қўйиши, ним табассуми, самимийлиги, ичдаги изтиробларини юзага чиқармаслигидан кўнгли юмшаб кетди.

– Раҳмат, кўп яшанг, қизим, – деди у тавозе билан чой узатган келинига. Аммо ортиқча бир сўз айтишга тили бормади.

Оила ҳовлидаги чорпояда кечки овқатни еб, энди Гулбаҳор чиройли кесиб, дид билан ликопга териб чиққан тарвузни олдиларига олишганида Шерзоджон ялтироқ қоғозга ўралган бир рамкани олиб ўз уйига ўтиб кетди.

«Нима у?» – ишора қилди ота.

Ўғил «А, кўяверинг», дегандек ишора қилди. Зум ўтмай қайтиб чиқди-да, дастурхон бошига келиб ўтирди. Гулбаҳор эрига ҳам овқат сузиб келди. У хотинига қараб жилмайди, аммо бирдан кўзларини олиб қочди. Бу вазиятни зимдан кузатиб турган ота ўксинди. Ўзини унга нисбатан пастлик қилган ҳаётда янада пасткашлик қилгандек ҳис этиб, ўртанди... У бутун оиласи билан қаттиқ изтиробда, виждон азобида эканлигини англаб турарди. «Шу қиз оиламизга ва гунг ўғлимизга ўзини бахшида этган экан, мен ҳам унинг орзулари ижобати учун бир иш қилишим керак... – Мурод Ҳикматовичнинг хаёлидан шундай ўй кечди. – У иқтидорли қиз. Шундай қилсам, балки у учун ҳам, оиламиз учун ҳам тўғри қилган бўларман...»

Дастурхонга ўқилган фотиҳадан сўнг келинчак билан қизлар дастурхон йиғиштиришга тушди. Мурод Ҳикматович телевизор кўриш учун ичкари залга кирди. Изидан хотини. Шерзоджон эса ўз уйига кириб кетди. Ҳовлини сукунат қоплади.

Гулбаҳор ишларини битириб, ўз уйига кирганида Шерзоджон телевизор кўриб ўтирган эди. Хотини келгач, ирғиб ўрнидан турди-да, унинг ёнига келди. Гулбаҳорнинг икки кўлидан тутиб, кўзларига қаради. Келинчак уялиб дув қизарди.

«Сенга бир ажойиб совғам бор!», – деди у ҳаяжон билан ишора қилиб.

Келинчак ялт этиб эрига қаради. Шерзоджон уни «Элита» пардалари тутилган дераза ёнига етаклаб келиб, «Кўзларингни юм», дея ишора қилди. Келинчак беихтиёр жилмайди ва кўзларини юмди. Шерзод шитир-шитир қилиб пардани очди ва Гулбаҳорнинг чаккасига қўл теккизди.

«Кўзингни оч!»

Минг бир ҳаяжон ва истиҳола билан ихтиёрсиз кўзларини юмиб турган келинчак киприкларини кўтариши билан дераза раҳига суяб қўйилган улкан рамкани кўрди-ю, қувончдан йиғлаб юборди. Бориб суратни олди. Унинг кўлида «Меҳрибонлик уйи»да чизган, тасаввурининг қат-қатларида ва орзу, ўй-хаёллари қанотида олиб юрилган, ардоқланган дадаси билан ойижонисининг уни қизғалдоқзор оралаб етаклаб келаятган сурати турарди.

Гулбаҳор суратга юзини босди. Онасининг юзидан ўпди. Дадасининг суратига тикилиб қолди. Сўнгра ёнига ўгирилди-да, эрининг елкасига бош қўйди. Шерзоджон унинг қувонишини кутган бўлса-да, бунчалар бахтиёр бўлишини тасаввур ҳам қилмаган эди. У қувонганидан Гулбаҳорни оҳиста кучоғига олди ва юзидан ўпди. Келинчак қайноқ тафтли оғушдан чиқиб кетишни истамас, эрининг бу совғасидан фазоларда кезиб юрар, ёнидаги тоғини асло қўйиб юборишни истамасди...

Шу вақт эшик ортидан қайнонанинг «Иҳи-иҳи», деган товуши эшитилди, аммо келин-куёв буни сезмади. Улар орзулар ва армонлар уммонида кезиб юришар, хонани эса исриқ хиди тутиб кетган эди...

Орадан йиллар ўтди...

Дилмурод Қурбон саҳарда ғалати туш кўрди. Чўпонота тепаликлари устидан от чоптириб кетаётган эмиш. Отининг сағрисига қўл етмас, ёллари узун, юганлари кумушдан, айили ипақдан, эгарига тилла сувлари югуртирилган эмиш. Оқ тулпори ёл силкитиб югуриб борар, у эса гўёки фазоларга сингиб кетаётгандек бўлармиш. Унинг завқи келиб, «Ҳа-аа!» дея отига қамчи урмоқчи экан, ростакамига қўллари силкиниб кетди, чўчиб уйғонди.

– Ё, тавба, – деди Дилмурод Қурбон жойидан туриб. – Бу қандай туш бўлди? Бу нимага ишора?

Шу кунларда унинг барча ишлари жойида эди, шу сабабми бугунги туши нимадан дарак эканлигини англолмай жойидан тургач паришон бўлиб ювинди ва соатга қаради. Иш бошланишига ҳали анча вақт бор эди. У дераза ёнидаги курсига ўтирди-да китоб ўқишга тушди. Чамаси икки соатлар мутолаа билан машғул бўлгач, нонушта қилиб, йўлга чиқди.

«Меҳрибонлик уйи»дан қатнаб, коллежни, сўнгра не-не машаққатлар билан институтни битирган Дилмурод иқтидорию ўткир қалами туфайли энди Дилмурод Қурбон номи билан анча танилиб ҳам қолган, фаолиятини эса газета таҳририятида давом эттираётганди. Бугун у навбатдаги мақоласини ёзиш мақсадида эрталаб уйдан тўғри «Баҳор» ўқув марказига йўл олди.

Дилмурод Қурбон ўқув марказига етиб келганида ўқитувчиси бошчилигида чуғурлашганича бино олдидан ўтиб кетишаётган мактаб ўқувчиларини кўрди-ю, болалик дамларини эслади. Шу кунларга етказганига шукр қиларкан, негадир кўнгли оммашаб кетди. Кўз олдига «Меҳрибонлик уйи» ҳовлиси, маъюс чехралар, қароқларида соғинч муҳрланиб, йўлакка кўз тика-тика дийдаси қотган йигит-қизлар жонланди.

Яна Гулбаҳор ёдига тушди. У ҳам мана шундай жойларда ишлашни, моҳир тикувчи, дизайнер бўлишни орзу қиларди... Ҳозир нима қилаяпти экан? Ўша бой қайнотаси ҳамма нарсани тўкин-сочин қилиб, уни уй чўрисида айлантирганмикин? Ёки... ўзи билан ўзи бўлиб кетганми, болаларига ўралашиб қолганми, билмайди...

Дилмурод Қурбон шундай ўйлар билан бинога киргач, қайси томонга юришни билмай, туриб қолди. Сўнг узун йўлақдан бир даста қоғоз кўтариб келаётган қизни тўхтатди-да, директор билан учрашмоқчи эканлигини айтди.

– У кишининг хоналари иккинчи қаватда. Ўнг қўлдаги биринчи эшик, – деди қизча тавозе билан.

У юқорига кўтарилиб, қиз айтган эшикдан ичкари кирди. Котиба қиз дик этиб ўрнидан туриб, салом берди. Дилмурод ўзини таништиргач, котиба «бир дақиқа» дея ичкарига кириб кетди ва зум ўтмай қайтиб чиқди.

– Кираверинг.

Дилмурод Қурбон «Ассалому алайкум. Мумкинми?» дея эшикдан кираркан хона тўридаги катта стол ортида, оромкурсида ўтирган ва уни кўриши билан сапчиб ўрнидан турган оппоқ юзли, қуралай кўзли, ҳар доимгидек кулгичлари ўйнаб турган, ўша чарос кўзлари мунис боқувчи Гулбаҳорни кўрди-ю, кўзларига ишонмади. Нигоҳлари тўқнаш келиши билан ҳар икка-

ла вужуд бўйлаб иссиқ бир ҳарорат югурди ва юракларининг туб-тубида оғриқли бир энтиқиш пайдо бўлди. Улар беихтиёр бир-бирларига унсиз тикилиб қолишди...

– Гули? – деди Дилмурод Қурбон ҳушини йиғиб олса ҳам ҳайратини яширолмасдан.

«Баҳор» ўқув маркази директори ҳам гўёки эҳушини йўқотганди. Бу овоздан ўзига келди.

– Ассалому алайкум, – деди беихтиёр. Сўнг бирдан ўзини ўнглади. – Яхшимисиз?

– Раҳмат.

– Келинг? – ўқув маркази директори уни стулга бошлади.

Юзма-юз бўлиб ўтиришгач яна кўзлар тўқнашиб кетди-ю, иккаласи ҳам жим бўлиб қолишди. Ниҳоят, ўртадаги сукунатни Дилмурод Қурбон бузди:

– Табриклайман, Гулбаҳор. Охири ниятингга етибсан-да.

– Ҳа... – Гулбаҳор оғир тин олди.

– Тоғ тоғ билан учрашмайди, одам одам билан учрашади, деганлари рост экан-да, Гулбаҳор...

Дилмурод Қурбон шундай дея атрофга разм солди. Хона кенг ва ёруғ бўлиб, раҳбарлар хонасини эслатар, фақат тўғрида, кўзга ташланиб турадиган, қизғалдоқзор оралаб қизчаси қўлларида тутиб келатган ота-она сурати хонага ўзгача руҳ бағишлаб турарди.

– Бу ўша суратми? – деди суҳбатни нимадан бошлашни билмай қолган Дилмурод Қурбон катта рамкада осиглиқ расмга ишора қилиб.

– Ҳа, – бош ирғади Гулбаҳор. – Бу суратдан яна бир дона уйимда ҳам бор. Бу менга ҳар дақиқа ота-она муқаддаслигини эслатиб туради.

– Гулбаҳор, – деди Дилмурод Қурбон ўрни келганини ҳис этиб. – Ноўрин бўлса-да, бир нарсани сўрай...

– Майли, – Гулбаҳор ҳозир у севгидан гап очади, деб ўйлади.

– Ота-онанг топилмадимми?

Гулбаҳор бир муддат жимиб қолди. Сўнгра маъюсгина жавоб берди.

– Кўп суриштирдик, аммо тополмадик...

Шу вақт котиба қиз уларнинг олдига чой ва ширинлик қўйиб чиқиб кетди.

– Шунақа гаплар, – деди Гулбаҳор оғир тин олиб. Сўнгра Дилмуродга чой узатаркан, унга узрхоҳлик билан қаради-ю, сўради: – Сиз-чи? Сиз дадангизни, яқинларингизни топдингизми?

Дилмурод Қурбон жавоб бериш ўрнига бош чайқади.

– Биласан, авваллари дадамдан нафратланардим, аммо энди ота-онани танлаб бўлмаслигини, уларнинг борлиги инсон учун қанчалик бахт эканлигини янаям чуқурроқ тушуниб етаяпман. Мен яқинларимни топдим, аниқроғи, холам мени топди. Дадамдан эса дарак йўқ, ҳеч ким ҳеч нарса билмайди. Бувим вафот этибди. Тоғамлар ўзлари билан ўзлари бўлиб кетишган. Холам ҳам. Улар менга меҳрибон, ёрдамларини аяшмайди, аммо ҳеч бири онам бўлолмайди-да...

Орага ғалати сукунат чўкди.

– Бор умидим Худодан, – деди бир пайт Дилмурод. – Ҳаётда англаганим шу бўлдики, инсон доим интилиб, керак бўлса, қасдма-қасдига яшаши керак экан...

– Тўғри, – тасдиқлади Гулбаҳор ҳам. – Сизни телевизордан кўп кўрсатишади. Назаримда ҳаётда тўғри йўлни танладингиз...

Гапнинг қаёққа кетаётганини ҳар иккиси сезди ва жимиб қолишди. Пиёлалардаги чой совиди. Шунда Дилмурод Қурбон юрак ютиб сўради.

– Гулбаҳор... – деди у эҳтиёткорлик билан: – Ишларинг жойида эканлиги кўриниб турибди, турмушинг-чи?..

Гулбаҳор бир муддат ўйланиб қолди, асабийлашди, бармоқларини қисирлата бошлади.

– Бир қарашда ҳаётимдан мамнунман. Балки бахтли ҳамдирман. Негаки, шириндан-шакар икки фарзандим, бир ўғлим, бир қизим бор. Турмуш ўртоғим ёнимда, қайнотам, қайнонам иззатимни жойига қўйишади. Тағин ўтмишимдан ҳам кўз юмиб кетолмайман. Бу дард доим икки елкамдан босиб туради. Ўша кунларни эсласам эзилиб кетаман.

– Болаларинг яхшими? – Дилмурод Қурбон «Улар дадасига тортмаганми?» демоқчи эди, андиша қилди.

– Худога шукр. Аввалига жуда-жуда кўрқандим, аммо Яратганнинг даргоҳи кенг экан. Болаларим соппа-соғ, бенуқсон.

– Аммо эринг... – Дилмурод Қурбон ўзини аранг тўхтатиб қолди. – Кечирасан...

– Ҳечқиси йўқ. Аллоҳнинг иродасини бандадан яшириш гуноҳ. Эрим нуқсон билан туғилган, лекин у бугун ёнимдаги ишонган тоғим...

– Гулбаҳор, ўрни келганда, сўрай, – деди Дилмурод Қурбон, – Эрингнинг шундайлигини олдин билармидинг?

– Йўқ... – Гулбаҳор шундай деди-ю, дув қизариб, кўзлари пирпираб кетди. – Буни ҳатто тўй кунини ҳам билмагандим...

– Қандай қилиб гаплашмаяпсан?

– Аввалига қийин бўлди, ҳеч нарсага тушунмасдим. Бу мен учун ўлганнинг устидан тепгандек эди. Ҳатто бошида эрим билан хат орқали ҳам гаплашганмиз. У киши ҳар тонг ёстиғим тагига хат ташлаб қўярди... Унда «Сенинг борингга шукр. Сен ҳаётимга мазмун олиб келдинг...» деган сўзлар бўларди. Аста-секин имо-ишоралар билан гаплашишни ҳам ўргандим. Инсон хоҳласа, хоҳиш бўлса, ҳамма нарсанинг уддасидан чиқаркан...

– Уни яхши кўрасанми?

– Аҳмоқона савол бераяпсиз, – деди Гулбаҳор. – Биламан, юрагимда армон бор, аммо у болаларимнинг отаси...

– Узр, ноўрин гапириб қўйдим, – деди Дилмурод Қурбон. Сўнг унга тикилиб туриб деди: – Гулбаҳор, мени бир нарса қийнайди. Қизиқ, унга қандай кўникиб кетдинг? Шуни ўйласам, у хонадонга қандай мослашиб кетганинга ҳайрон қоламан.

Гулбаҳор унинг армонли севгисига ишора қилаётганини сезди ва мавзуни ўзи англаб етган ҳақиқатларга буриб юборди.

– Дилмурод ака, ўзингиз яхши биласиз, ҳаётдаги ожизлик икковимизни ҳам худди денгизга тушиб қолган писта пўчоғидек икки ёққа ирғитиб юборди. Сиз онангизни кўргансиз, бир оз бўлса-да меҳридан баҳраманд бўлгансиз. Дунёда она меҳридан ёқимли, она меҳридай бетакрор мўъжиза йўқ экан. Мен буни келин бўлиб тушгач тушундим. Қайнонам менга онам ўрнида

она бўлдилар ва меҳр бердилар. Мен у киши учун келин эмас, қиз эдим. Қайда бўлса, қайга борса, ёнида олиб юрарди. Мени у хонадонга ипсиз боғлаб қўйган куч меҳр бўлди. Ҳа, она меҳри бўлди. Сўнг фарзандларим...

Бундай жавобни кутмаган Дилмурод Қурбон унинг сўзларидан ҳаётдан мамнунлигини уқди. Кўнглида армонлар хуруж қилиб турса-да, «Бундан жуда хурсандман», деб қўйди.

– Мен эса сизни кўрганимдан... – бу сўзни Гулбаҳор беихтиёр айтиб юборди. – Ўқишни битирганингизни, иккита китобингиз чиққанини биламан. Ҳамма шеърларингизни ўқиганман, – у шундай дея гапининг исботи учун ғаладонидан унинг тўпламларини чиқариб, стол устига қўйди.

– Раҳмат... – Дилмурод Қурбон унинг кўзларига тикилиб туриб, титраб кетди. – Демак, сен...

Гулбаҳор уни гапиртирмади:

– Сизга омад тилайман!

– Раҳмат...

– Дилмурод ака, уйландингизми? – сўради Гулбаҳор кутилмаганда.

– Йўқ.

– Нега?

Дилмурод Қурбон нима деб жавоб беришни билмай, деразадан ташқарига қаради. Кўз олдига ёш ҳамкасби, шоира қиз келди, аммо ҳали ўзи ҳам тўла ишонч ҳосил этмаган туйғу ҳақида гапиришни истамади.

– Дилмурод ака, – деди Гулбаҳор унинг жавоб беришни истамаётганини сезиб. – Сизга бир гапни айтишми?

– Ҳўш?

– Ўтган йиллар давомида шу нарсани англаб етдимки, армонлар инсонга куч бераркан, яхши кунларга интилиб яшашга мажбур қиларкан.

– Тўғри, – бош чайқади Дилмурод Қурбон. – Эсингдами, биз қанотсиз қушларга ўхшаймиз, дердим, аммо барибир учимиз кераклиги ҳақида ўйлардик.

– Ҳа... биз қанотсиз учган қушлармиз...

– Бизни учирган куч армон бўлди. Соғинч дийдамизни қотирди, биз эса доим яхшилиқни соғиниб яшадик. Йўқлик ва жудолик йўлларимизга ғов бўлди, шунга қарамасдан келажакка ишондик. Келажакка эса ҳар қайсимиз ўз йўлимиздан кетдик. Кўрпамизга қараб оёқ узатишга мажбур бўлдик. Балки шунинг учундир,

парвозларимиз ғайриоддий бўлди...

Орага жимлик чўкди, суҳбатдошлар бир нуқтага тикилишиб қолишди.

– Гули, – деди Дилмурод Қурбон кутилмаганда. – Сени кўриб, рости қувондим, суҳбатлашиб, анча енгил тортидим. Орадан шунча йил ўтибди-ю, бирор марта учрашмаганимизни қара. Аслида мен бу ерга «Баҳор» ҳақида мақола тайёрлаш учун келгандим. Гап билан бўлиб, нега келганимни ҳам унутай дебман.

Ҳар иккисини бир изтироб эзиб турар, аммо сездирмасликка уринишарди...

– Қизларга айтаман, сизга керакли маълумотларни беришади.

– Яхши... – бош чайқади Дилмурод Қурбон. У директор ёрдамчиси керакли маълумотларни йиғиб келгунича Гулбаҳор билан гаплашиб ўтирди, аммо суҳбатлари «Меҳрибонлик уйи» ҳовлисидегидек эркин бўлмади, қулфи дилларини очишолмади.

– Энди мен борай, – деди Дилмурод Қурбон ўрнидан туриб. Остонага қараб юра бошлаган эди, орқадан Гулбаҳорнинг ҳазин овози эшитилди.

– Дилмурод ака...

Дилмурод Қурбон ўгирилиб қараганида, Гулбаҳор негадир қизариб, нимадир демоққа оғиз жуфтлаб турарди.

– Мени кечиринг...

Бу сўз битаётган ярани қайта тирнагандек бўлди. Гўё еру кўк ларзага келиб, Дилмурод Қурбоннинг аъзойи бадани титраб кетди ва яна Гулбаҳорга тикилиб қолди. У ҳозир ҳеч нарсани эшитмас, Гулбаҳордан бошқани кўрмас, шуурини туман қоплагандек эди.

– Гули, сен ҳам кечир... – деди. Сўнг алланечук енгил тортиди: – Хайр...

– Яхши боринг. Ўзингизни асранг...

– Сен ҳам...

Дилмурод Қурбоннинг эшик тутқичини ушлагач қўллари қотиб қолгандек бўлди, бўғзига нимадир тикилди. У яна кетига ўгирилиб, Гулбаҳорга қаради, аммо ортиқ сўз айтмоққа ҳоли бўлмай остона ҳатлади...

У ўзини унутиб, орзулар ва армонлар исқанжасида ҳеч ким тақдир измидан қочиб кетолмаслиги, буни ўзгартмоққа бандаси ожиз эканлиги ҳақида ўйлаб одимларкан, юраги тўкилаётган эса-да, руҳи тетиклашилиб бораётганди...

Ғазли Ғазли
Ғазли Ғазли Ғазли
Ғазли

Турсун АЛИ

Күёшдайин соғдим қайноқ меҳримни

* * *

Умрим кўчасида учратдим сени,
Ҳей, соҳиби ташлаб кетган чиннигул.
Сарғайган юзларинг куйдирди мени,
Ақл-ҳушим, боримни йўқотдим буткул.

Қаршингдан кетолмай ҳаяллаб узоқ,
Күёшдайин сочдим қайноқ меҳримни.
Тилимиз қутбдай йироқдан-йироқ,
Сенга баҳш айладим ажиб сеҳримни.

Чангли юзларингга босдим қақроқ лаб,
Томиримда жўшди денгиз мисол қон.
Музлаган вужудинг ёниб, эркалаб,
Қучогингга сингдим, дилда ҳаяжон.

Фалак каби соҳир қалб соҳибаси,
Сенга мен занжирбанд эрурман мангу.
Эй сен, соҳибжамол – севги бекаси,
Менга баҳш этурсан гулистон тўйгу.

* * *

Уйингга дарёдек тошиб кираман,
Энтикиб, ийманиб қарайман ҳар ён.
Ўғри кирган мисол хонанг тўзгиган,
Гўё ҳамма нарса мунгли, безабон.

Кулбангни рутубат нафаси босган,
Сопол тувакдаги гул сўлган ночор.

Шинда-чи, ўргимчак ўзини осган,
Кезинар атрофда каламуш беор.

Ётоқхона захчил, ҳавоси бузуқ,
Илондай чирмашган кўрпалар айқаш.
Радио ҳам гапирмас, овози – юлуқ,
Ўқиб кузатаман, кўнглим тортиб гаш.

Болаларинг куздек юпун, сарғайган,
Бўшлиққа термилар – мунг тўла кўзлар.
Ота эркалашин туймаган гарчанд,
Қисматдан эмраниб, овозсиз бўзлар.

Қорайган бурчакда қоп-қора мушук,
Юнглари ҳурпайган, тамшанар тили.
Ташландиқ юрагинг уради дук-дук,
Кўз ёшлар селида юзади дилинг.

Севги. Юпатаман сени эркалаб,
Анвойи сўзларим руҳингга таскин.
Хонангга Ой ёғду сочар чарақлаб,
Сўнг эшик ёпаман товушсиз секин.

* * *

Зах тортган хонада ўлтирдим руҳсиз,
Осмон кўз ёшларин тўкди шашқатор.
Сен ҳам сўз очмадинг хатто бир оғиз,
Гарчанд атрофингда кезса-да, баҳор,
Мен эса дардлашдим қиш билан ёлғиз.

Турсун АЛИ

1952 йилда туғилган. ЎзМУнинг филология факультетини тамомлаган. “Занғори овоза”, “Юракдаги сўзлар”, “Ёруғ кунлар”, “Изтироб остонаси”, “Ёлғизим”, “Тун товуши”, “Уйғоқ сукунат”, “Туйғулар ранги”, “Сокин ҳайқириқ”, “Ой япроғи”, “Қор шуъласи”, “Сайланма” каби шеъррий китоблари нашр этилган.

* * *

Дунё кенг, бесарҳад, бепоён осмон,
Менга тор осмону Ер юзи,
Ажаб.
Вужудда сирқирар нечукдир бу жсон,
Илло сўрамасман кимсадан нажот.

* * *

Мени тушунмадинг, билмадинг сен,
Вужудимда гуриллар олов.
Энди совқотган қўлларинг иситиб ол, гулим.

Мен жимгина ёнингдан кетдим,
Юрагимда йиғлади ўкинч.
Мен сени йўқотдим, қайдасан энди.

Сен кеча бормидинг, бугун йўқсан-ку,
Наҳотки, қишдаги дарахтдек карахтман,
Мен ўзимни тергайман, ўзим.

Бир сўз айтдинг – ўзинг эшитмай,
Менинг қулогимда гулдиради момоқалдироқ.
Оппоқ дунёимни қоплади чипор булутлар...

* * *

Қуппа-кундуз ўзимни адаштирдим мен,
Йўлим чалкаш.
Олдинда ҳадикли кўча.
Кипригимга қўнмоқда юлдузсиз кеча.
Ҳайқираман овозсиз, ким бор?
Ким бор?..
Чирмашаман
Ўз товушимга ўзим.

* * *

Муздай қўнгироқни босаман ёниб,
Остонада яланғоч хаёл.
Сен қайдасан,
Эй, олтин соч аёл?..
Сени излар согинч тўла кўзларим.
Пайдо бўлар қаршимда суврат,

Энгил-боши чайналган унинг.
Афсус,
Ёлғиз эмас у,
Ёнида дилдирар икки қорақўз.
Орага чўқади сукунат,
Ажабланмас кўпни кўрган бу Дунё.

Ичкарига етаклар Севги.

* * *

Гулга қўнган капалакдек
Нигоҳимиз тўқнашиди.
Қулдинг ой шугласидек майин,
Жарангги юрак чиннисига урилди бўрондай,
Мен сукунат уммонида
Қулочни кенг отолмай,
Тўлқинлар қаърида қалқидим, суздим узоқ,
Эй, нотаниш соҳибжамол!

* * *

Эски зовурларда қамишлар шовиллар куйдай,
Уватларда тутлар қулоч ёзар эрк қўшигин
куйлай.
Зотан,
Момо далаларнинг жисгарбанди шулар.

* * *

Кундуз куни...
Ит ҳурар бетин.
Боравердим
Унга қасдма-қасд.
Қадамларим тоғ каби вазмин
Йўл юришидан толмадим бир пас.
Тинган селдай –
Ит тинди ҳорғин.
Мен юракдек
Тинмадим бехос.
Манзил ойдек
Кўринар ёрқин.

ЭСТЕТИК МЎЪЖИЗА ИЗИДАН

ёхуд "Ёшлик" журналида 2012 йилда чоп этилган
насрий асарларга бир назар

*Ёзувчи тили воқеликни қайта тақдим этмаслиги,
уни фақат англатиши лозим*

Ролан Барт

Матбуот тили лексикаси энг тез ўзгарувчи ва жамият томонидан энг самарали қабул қилинувчи сатҳ ҳисобланади. Бу устунлик (ёки имтиёз) нашрларнинг даврий эканлиги туфайлидир. Тўртинчи ҳокимият мақомини олган ОАВ зиммасига юқоридаги устунлик-имтиёз ўқувчилари аудиторияси, демакки, жамият аъзоларининг умумий савиясига жавобгарликни ҳам юклайди. Зотан, матбуот ижтимоий онгни ўзгартиришга, ўзга йўналишга солишга қодир. Бу эса барча туб бурилишлар ибтидосидир.

"Ёшлик" журнали миллий матбуотимизнинг кишилик жамиятига доимий ва фаол таъсир кўрсата, ижтимоий тафаккур шаклланиши ва йўналишини назорат қила, ўқувчилар аудиторияси аро оммавий мулоқот ўрната олаётган асосий нашрларидан бири саналади. Ўз ўрни ва мавқеини тобора кенгайтириб бораётган журнал бошқа адабий нашрлардан ўта талабчанлиги, муҳаррирлик ишини заргарона олиб бориши билан ажралиб туради. Шу боис унда асар чиқариш мушкул. Босилган асар эса зумда оммалашади.

Адабиёт, хусусан, шарқ адабиёти ҳамиша бироз мавҳум, сирли бўлиши зарур ҳисобланади. Яқуни маълум бўлган асар воқеалар йиғиндиси ёки уларнинг баёнигина, холос. Асар асосини сюжет, қизиқарли воқеалар эмас, улар таъсирида пайдо бўладиган оний туйғу, лаҳзалик ҳолат, муваққат кечинмалар ташкил этиши, ўқувчига тасаввур қилиш, мантиқ ва ҳиссиётни уйғунлаштириш имконини бериши лозим.

Бевосита инсонларга, демакки, ижтимоий ҳаётга тегишли бўлган ўзгаришлар ҳамиша дастлаб адабиётда юз кўрсатади. Шу сабабли ҳам адабиётнинг асл мақсади кишиларни эзгуликка хизмат қилдириш сана-

лади. Яратилаётган ҳар бир ижод маҳсули ҳам ижодкорнинг маҳоратига, кузатувчанлигига, ҳаётни кўп ўрганганлигига боғлиқ. Ижодкор асарига хомашёни ҳаётдан олади, фақат бадиий тўқима ёрдамида яхлит асар ҳолига келтиради. Унинг қандай таъсирга эгалиги, ижодкор маҳоратига ҳақиқий баҳони китобхон беради. Зеро, ёзувчи Ўткир Ҳошимов айтганидек: «Иккита энг холис ҳакам – Китобхон ва Вақт синовидан ўтган асар ҳақиқий асардир».

"Ёшлик" 2012 йил давомида тақдим этиб борган асарлар ҳаётини кўламини кенглиги, мураккаб инсоний тақдирларни, қаҳрамонлар руҳиятидаги чексиз товланишларни воқеалар асносида кўрсата билиши нуқтаи назардан ҳар қандай синовга бемалол дош беради. Уларда қаҳрамонлар кечинмасини тасвирлаш, образлар ёки ҳикоячи кайфияти ифодасини беришдан кўра, шу туйғуларнинг пайдо бўлиш жараёни ва илдишларини кўрсатишга кўпроқ эътибор қаратилган.

Журналда чоп этилган қиссаларга муаллиф позицияси бўртиб турмаслиги, ҳиссиёт воқеалар қаърига беркитилиши, қаҳрамонлар эса ҳаракатда кашф этилиши хосдир. Луқмон Бўрихон, Исмоил Шомуродов, Истам Ҳамроев, Динора Раҳимова, Акбар Мирзо, Ғози Раҳмон ва Зулфия Мисбахларнинг асарлари замонавий ўзбек насрининг диққатга лойиқ намуналари ҳисобланади. Қисса қаҳрамонлари индивидуал феъл-атворга эга жонли одамлардир. Бу тирик одамларнинг хатти-ҳаракатлари, гап-сўзи ўзига хос, уларда ижодкорларнинг санъаткорлиги намоён бўлган.

Хусусан, Луқмон Бўрихоннинг "Бир томчи ёш" қиссада мазкур жиҳатлар етакчилик қилади. Қисса қаҳрамони Бахтиёр фақат исмда омадли. Инсон истаги ва тақдир тадбири орасидаги номуносиблик ёзувчида кинояга майл уйғотади (бундай тасвир усули, умуман, ёзувчининг бутун ижодига хос, дейиш мумкин). Ота-онаси оқ ва ёруғ умидлар билан Бахтиёр деб исм

Муҳайё ИСМОИЛОВА

1978 йилда Гулистон туманида туғилган. Филология фанлари номзоди. Айни кунда ЎзМУнинг ўзбек филологияси факультети ўқитувчиси. Кўплаб илмий-адабий мақолалар муаллифи.

қўйган қахрамонга, афсуски, бахт ёр бўлавермайди: мусаввирликка ўқуви, иқтидори бўлган йигит амакисининг ошнолари ўқишга киритиб қўйиши лозим бўлган муҳандислар тайёрловчи институтга ҳужжат топширади. Кирилмай йиқилгач, ҳарбий хизматга кетади. Ҳаммани чиниқтирадиган аскарлик Бахтиёрни ярим-жон касалмандга айлантиради.

Қисса ҳар бир одам ҳаддини билиши, қаноат қилиши кераклиги ҳақидадир. Қўлда борига қаноат қилиш, бой берганига пушаймон бўлмаслик инсоннинг муносиб ҳаёт кечиришини таъминлайди. Шу икки ҳақиқатни унутган, балки билмаган Бахтиёр эр етганидан бошлаб, ўзини қийнаб яшайди. Зотан, унга бутун ҳаёти давомида толеъ ёр бўлиб яшаши йўлида жиддий тўсиқ учрамади. Ўзига ачиниш, зиммасидаги бурчини уддалаб, қутилиш ўрнига тақдирдан мудом ёзғириб яшаши тириклик ва тирикчиликни унинг учун маънисиз қилди. Қиссани ўқиш давомида Бахтиёрнинг ўзига берилган имконият, истеъдод, юрагига меҳмон бўлган муҳаббат – ҳеч бирини астойдил қадрламагани, журъатсизлиги, ҳафсаласизлигини рўзғор ташвишлари ниқобига беркитгани аёнлашиб бораверади. Бу, айниқса, расми сотиш лавҳасида яққол кўринади. Бу вазиятда суратнинг дохиёна ё ўртамиёна ёхуд арзимаслиги муҳим эмас. Муҳими – Бахтиёрнинг умрига нур бағишлаб турган, яшашдан мақсади бўлган аъмолини пулга чаққанлигидадир. Зотан, ҳар бир кишининг ҳеч нарсага алмашмайдиган, сотмайдиган, инсоний қиёфаси, ўзлигини тайин этадиган қадрияти бўлади. Бахтиёр эса ўзлигини сотди... Аслида у бошидан ўзлигини тайинлаб олмаганди. Ким қаяққа етакласа кетаверди, амакиси ортидан муҳандисликка, у ердан курувчиликка... Бирор жойни маҳкам ушламади. Илдиз отишга уринмади. Шу боис сал қаттиқ шамолга чирпирак бўлиб учиб кетаверди. Қўнимсиз бўлди. Шу боис ҳассос қалб, нозик дид ва моҳир қўллар билан тақдирланган, энг оғир дамларда отаси, амакиси ва бригадаси ўз имкони доирасидаги барча ёрдамни берган бўлса-да, унга бахт – толе ёр бўлмади.

“Ёшлик” журналида чоп этилган қиссаларни кузатган киши ўзбек адабиётида жаҳон адабиёти намуналари билан бемалол беллаша оладиган савиядаги асарлар бор ва жуда кўплигига гувоҳ бўлади. Тахририят асарларни жуда синчиклаб танлайди, муҳаррирлик малакасига эга ўқувчи сифатида ўқиб, пичоққа илинганини: асар сюжети ўқувчи кутмаган тарзда яқунланган, биз ҳар куни кўрадиган одамларнинг биз кўп-да кўравермайдиган қирралари бўртиб турган, яъни эл қатори одамнинг эл қатори бўлмаган томонлари ёритилган асарларни олади. Исмоил Шомуродовнинг “Култетада кечган ҳангомалар” қиссаси шундай асардир. Асар “Қишлоқдаги ягона жиноятчи Нурмон – “Шиллиққурт” бешинчи марта қамалиб чиққач, ... ҳалол яшашни” одам қилгани билан бошланади. Аммо “... унинг “ҳалол яшаш” тушунчаси жамоа қарашлари билан айро экан”.

Муаллиф тили жуда юморга бой, ширали, ундаги энгил киноя кишига оғир ботмайди, аксинча, кўнглини кўтаради: “Бир пайтлар – илк бор “ўтириб” чиққанида бутун қишлоқ кўргани келувди, тўйларнинг тўри, таомнинг зўри уники эди. Энди қишлоқдошлари дуч келса, тескари ўгирилиб кетишади”. Муаллиф Нурмоннинг

жиноятни атайин, қалбида ваҳшийлик борлиги учун қилмаслиги, ўйсизлиги туфайли шунақа вазиятларга тушиб қолишини ўзигагина хос бўлган ифода усулида кўрсатиб берган. Бундай ифода муаллифни кўп сўзлашдан қутқаради, ҳар бир қахрамонга суюмлилик бағишлайди: “У ёқ”дан учинчи марта қайтганида Машраб луччакнинг бурнини ёриб, қон чиқарувди”. Нурмоннинг қишлоқдошлари худди ўзи каби содда: у илк бор қамалганида худди фавқуллодда бир иш, қахрамонлик қилиб келгандай муносабатда бўлишади. Одатда, энг обрўли саналган, ҳурмат қилинган кишига давраларнинг тўри, таомнинг зўри берилади. Нурмон ҳам дастлаб шу мақомда эди. Бундан ўша қишлоқда жиноят қилинмаганлиги ёки қамалиш бўлмаганлиги билинади. Нурмоннинг қайта-қайта қамалишларидан бунинг қахрамонлик эмас, аслида жиноят, ёмон иш эканлиги аёнлашди. Шундан сўнг Нурмоннинг ҳам “обрў”си тушиб бораверади: “Юк оғир бўлса эшакни, эшак оғир бўлса, юкни келтириш тўғрисидаги қондага мувофиқ Шиллиққурт қишлоқ одатларига бўйсунди”. Бир қарашда Нурмон шиллиққурт жамиятнинг нохуш, ибрат қилишга арзирли сифатлари бўлмаган, бадий асар қахрамони бўлишга арзимайдиган киши таассуротини қолдиради. Аслида эса ёзувчи ўзини ўраб турган ҳаётни тасвирлаган, шу оламда чиндан ҳам шиллиққуртга ўхшаш бетайин, даллолга ўхшаш манфаатпараст, уятсиз, ўролга ўхшаш ўйсиз кишилар яшайди. И. Шомуродов асар бадииятини қахрамоннинг фазилатлари белгиламаслигини ноодатий персонажлару уларнинг қуюшқонга сиғмас ҳаракатлари мисолида кўрсатиб бера олган. Шиллиққурт, Чори сори, Ўроқ, Ўролла қитобхон ғашини келтирмагани, ҳатто кулги аралаш хайрихоҳлик уйғотгани ҳолда улардан улги олгиси, уларга ўхшагиси келмагани аниқ.

Акбар Мирзонинг “Сўнгги чора”, Ғози Раҳмоннинг “Шуқуҳли карвон” қиссалари ҳам ифода усули, мураккаб тақдирли қахрамонлари, ноодатий сюжети билан журналхонлар эътиборини тортади. Хусусан, Зулфия Мисбахнинг “Сўфитўрғай” номли ҳужжатли қиссаси гарчи ҳужжатли аталса-да, бадий таровати ўзгача, таъсирчан чиққан. Ўқирман исмлари, удумлари, қиёфалари ўзбекка жуда ўхшаш бўлган, аммо руҳияти буткул фарқ қилган қозонлик қахрамонларга мафтун бўлади. Қисса тили жуда ширали, сайроқи, сўзлар терилган дурдай, одам қоқилмай, ҳузур қилиб ўқийди. Лекин қахрамоннинг онаси билан муносабати ўқирманни ҳайратда қолдиради. Ўқиш мобайнида сўфитўрғай – эрта тонгдан жазирамани тўлдириб чулдирайдиган, булбулдан бироз каттароқ дашт қуши бош қахрамоннинг онаси эканлиги ойдинлашади. Муаллиф ерда ҳам, кўкда ҳам бўлмаган, оралиқда муаллақ туриб сайрайдиган тўрғайни онага – ҳаётда на она, на-да аёл бўлиб яшашни удалай билмаган қахрамонга ўхшатади.

Шунингдек, Истам Ҳамроев қаламига мансуб “Тазарру” қиссаси ҳам бадий мантиғи билан киши эътиборини тортади. Кўнгли истаганидай яшаш у қадар осон, ёқимли эмаслиги чавандоз образи мисолида кўрсатиб берилган. Қисса қахрамонлари тирик одамлар, айниқса, чавандознинг онаси Бозоргул яхлит, тўлақонли чиққан. Динора Раҳимованинг “Қишлоқдаги бувижоним” қиссаси ҳам самимий, болаларга хос бегубор ифода тарзига эга.

Инсон кўнглига, уни қийнаётган оғриқ ва армон, орзу-истакларига дахлдор асарлар, қачон битилганидан қатъий назар, оҳорини йўқотмайди, ҳаммиша ўқилади. Чунки инсон яралганидан буён туйғулари, ҳатто чекадиган изтироблари деярли ўзгармаган. Журналда чоп этилган ҳикояларга бу каби инсон ҳақидаги изтироблар тасвири хосдир. Улар шунинг учун ҳам хайрат ва ҳаяжон билан ўқилади, эскирмайди.

Неъмат Арслоннинг “Кўнгил тубидаги дунё” номли туркум ҳикоялари киши эътиборини ноодатий сюжети, қаҳрамонларнинг қулоқ ўрганмаган исмлари билан ўзига тортади. “Туманли минтақа” ҳикояси эса китобхонни асар охиригача иккилантиради: воқеалар чиндан ҳам юз бераяптими ёки “Миябека ёпиб қўйган чойшаб остидан кўриниб қолган битта-яримта воқеотни топиб олиб, турли-туман шаклларга солаётган” Тушнинг ишими? Инсон кун давомида қабул қилган маълумотни уйқу мобайнида қайта ишлайди, уни энг таъсирлантирган ҳолатларни тушида ўз йўсинида кўради, дейишади. Муаллиф асар қаҳрамони Қурбоннинг тақвимда 1899 йил декабр оyi чоршанбани кўриши, тушига эса октябр ойининг ўртаси кириши; унинг ишхонасида гоҳ соқол қўйиш, гоҳ уни қиртишлар русум бўлавериши; ёки Зибижҳавога интилиб юргани ҳолда бирданига Нисога уйлангиси келиши, орадан ўтган бир ҳафтанинг аслида етти йил эканлиги тасвири орқали инсон амал қиладиган тамойиллар ўзгарувчан, нотурғун бўлишини кўрсатиб берган. ИНСОНГА оид ҳеч нарса муқим эмас, унинг ҳатто яхши ёки ёмон одамлиги ҳам вазиятга боғлиқ. Муаллиф шунинг учун ҳам туркумни “Кўнгил тубидаги дунё” атаган, назаримизда. Зотан, инсон мавжуд бўлган, яшаб турган олам эмас, кўнглидаги, ўзи бошқариши, шахсий қонунларини ўрнатиши, воқеалар ривожини ўзи истаган ўзганга буриши мумкин бўлган олам орзуси ҳар биримизда бор.

Шу туркумдаги “Сояда ухлаётган толеъ” ҳикояси инсон жисми ва руҳи орасидаги тафовут, жисм ором топгани сари руҳ қийналиши, руҳий хотиржамлик учун эса жисм озорланиши ҳақидадир. Муаллифнинг “Яшаш ҳуқуқи” ҳикояси ўқирмандан синчковликни талаб қилади. Асардаги барча йўллар тубсизликка олиб келади. “Бошлиқ ким? Шайтон тимсолими? Аёл нафс тимсолими?” Шу каби саволлар ҳикоя охирига қадар ўқирманни безовта қилади. Ҳикоя инсон ҳаёти ҳақида: туғилдингми ўлишинг аниқ, жарга қулаш – ўлим. Гуноҳ қилмаслик учун корхонадан қочган қиз ва эркакнинг тубсизлик устига тортилган симга илашиб қолиши лавҳасида яхшилик қилиш, яхши бўлиш қийинлиги, шунингдек, инсон ва унга тегишли барча нарсанинг ишончсизлиги кўринади. Муаллиф умид, кувонч инсонни жарлик – ўлим лабида ҳам тарк этмаслиги, энг кичик, аҳамиятсиз ҳодисалар ҳам кишида кувонч, демакки, яшашга иштиёқ уйғотишини тўғри иллаган. Муаллиф Субҳиянинг кўзларидаги ифода: кучли жисмоний истакни қизлик ҳаёси енгиб турганини жуда гўзал тасвирлаган. Иккаласи тубсизликка қулаб кетмасликка охиригача бор кучлари билан интилганлари ҳолда, никоҳланишгач бундан чўчимаё қўйишади. Демак, ўлимнинг ўзи кўрқинчли эмас, уни ёлғиз кутиб олиш кўрқинчли. Инсон ҳаммиша инсонга муҳтож, дарддош, тақдирдошга эҳтиёжманд. Ҳаёт Шодмон бир шеърида айтганидек: “Келишгаку келдик, Кетишни ўйлаш

керак”. Муаллиф “қулуб” соҳиби инсонга оид барча нарса-ҳодисаларнинг мутлақ бўла олмаслигини бутун ҳикоялари мағзига сингдириб юборган. Кимдир учун аҳамиятсиз бўлган дақиқа мобайнида кимдир дунёга келади ёки уни тарк этади. Шу боис қаҳрамонларга кўрсатиладиган вақт билан аслида ҳукм сураётган вақт оралиғида жуда катта тафовут бўлади. Юз бераётган воқеаларнинг ҳам аслида рўй бераётгани ёки ҳаёлот маҳсули эканлигини фарқлаш мушкул. Муаллифнинг нияти бу эмас ҳам, ёзувчи инсон жуда серқирра яратқиллиги, бир вақтнинг ўзида бир неча йўналишда фикрлаши, бир неча хил оламда яшай олишини кўрсатган. Неъмат Арслон қаҳрамонларини кутилмаган, лекин бадиий миссияларига муносиб исм билан атади. Қурбон ҳаммиша вазият қурбони, Субҳия энди отаётган тонг мисоли етилиб келаётган, беғубор, шу билан бирга кўнглида булутлари ҳам йўқ бўлмаган қиз.

Туйғулар оқими фақат бир тарафгагина йўналмаганлик, тўқнашувлар, ҳис-ҳаяжонлар, олқишу қарғишлар, маъқуллашу инкорлар ғоят сертармоқ, кўп фарватерлилик насрий асар савияси ва муваффақиятини белгилловчи омиллардир ва айтиш мумкинки, журналда чоп этилган ҳикояларга уларнинг барчаси хосдир.

Ғулум Каримийнинг “Арслонхон минораси” ҳикояси ўқирманни тасвирланган давр муҳитига олиб кириши билан дарҳол диққатни тортади. Ижодкор бунга қаҳрамонлар ва ҳикоячининг “хослаштирилган” нутқи орқали эришган.

Дилором Дилхоҳнинг “Куюктут” ҳикояси тили, сюжети, қаҳрамонлари, ечими жуда фавқуллода, кескин, ҳаққоний, шафқатсиз эканлиги, Гулноза Эрназарованинг “Олмалар” асари барчага таниш ҳолатнинг кўздан ниҳон қирраларини тасвирлагани билан диққатни тортади.

Ҳозир кўпчиликни қийнаётган хорижда ишлаш муаммоси тилга олинган “Ёнғоққа тушган қурт” (Холмуҳаммад Каримий); иложсиз, ночор аёлнинг ҳолати табиат тасвири билан уйғунликда кўрсатилган “Туман ортидаги манзиллар” (Гулруҳ Ёрматова); танг вазиятлардаги тутум инсоннинг асл қиёфасини кўрсатиши тасвирланган “Офат” (Гулруҳ Ёрматова); фантастик йўналишдаги “Одамлар” (Абдужалол Рахимов); эл қатори бўлиш ҳамма вақт ёқимли ҳолат эмаслиги, аксинча, ўз яшов мезонларига тўғри келмагани учунгина инсонни йўқ қилиб юбориш, энг мудҳиши, бундан афсусланмаслик ҳолати беаёв чизилган “Қайдасан, мўъжиза” ҳамда “Отасининг қизи” (Абдуқанош Йўлдош) каби ҳикоялар ҳам жуда таъсирли, алоҳида эътиборга лойиқ.

Турсунбой Адашбоевнинг “Арраланган гилослар ёхуд устознинг кўз ёшлари” эссеси; Дилдора Турдиеванинг “Лотин Америкаси даҳоси” ҳамда Абдулла Аҳмаднинг “Адиб хонадониди” рукнида берилган автобиографик йўсиндаги “Сўз юракка муҳрланади” сарлавҳали битиклари бадиият жиҳатидан унча-мунча насрий асарларни ортда қолдиради, ҳатто ўша сондагилардан баландроқ, пухтароқ, ўқишлироқ ҳам чиққан.

Абдусаттор Ҳотамов “Муҳаббат қанотлари” номи остиди берилган “Қуш уяси” ва “Офтобли кунлар” ҳикояларида ўй билан тутум ҳаммиша ҳам мос келавермаслиги, киши бир умр армонда ўтиши ҳам мумкинли-

ги, бу баъзи ҳолларда уни юксалтириб, бошқалардан алоҳидалик сифатини бахш этишини ишонарли кўрсатиб берган. Қўчқор Норқобилнинг “Бу ерларда ҳаёт бошқача” ҳикоясида эса Гулдурак момо ғоят улкан, қабарик, бутун образлиги билан диққатни тортади. Момонинг қаҳри ҳам, меҳри ҳам ўта ҳаққоний, шу боис бешафқат туюлади. Фақат мард полвонларнигина дунёга келтириши мумкин бўлган момонинг номуносиб, илдизидан узилган ўғли одамзотнинг имконияту имтиёзни ҳаммиша ҳам кўтара олмаслигига далилдир. Қўлидагилардан ҳаволаниб, оёғи ердан узилиб қолган ўғил қисмати аянчли, чунки инсон бари бир самога етолмайди, бу бандасига хос эмас. Ўғли муаллақ қолиб бўлганини момо сезади, лекин чоли иккиси бир-бирини аяб, муносабат билдиришмайди. Ўйлаб турганларини оғиз ёриб сиртга чиқаришмайди. Муаллифнинг “Элакда сув турмайди” ҳикоясида одамнинг тубанликда ҳам табиат тожи эканлиги кўрсатилган. Довул Даврон истаган замон, истаган шароитга мослашиб олаверадиган, ўз манфаатидан бўлак принципи бўлмаган, ҳашаротсимон одам. Довул илдизи чуқур бўлмаган ҳар қандай дарахтни чирпирак қилиб кетади, бу одам ҳам шундай, шароит яхши жойга давр шамоли билан бориб кўниб олаверади. Ҳаёси йўқ, ўзидан уялмайди, ўзини тафтиш қилмайди, шу боис бошқалардан ҳам уялмайди. Ҳар бир банданинг кўнглида Аллоҳ бўлади. Ўзидан уялган одам Яратгандан уялган бўлади. Шу туйғу бўлмаган одам учун эса муқаддас нарсанинг ўзи йўқ. Муаллифнинг қаҳрамонларини алоҳида тавсифлаб ўтирмаганлиги ўқувчига воқеалар ривожидagi иштироки, билдирган муносабатидан хулоса чиқариб олиш имконини беради.

Ашурали Жўраевнинг “Кичик ватан” ва “Шири пахта” ҳикоялари ҳам журнал савиясига мос болаларбоп асардир. Муаллиф болалар руҳиятини, беғуборлигини, оламни болаларча идрок этиш тарзини асраб қола билган. Малика Сайфиеванинг “Виждон”, “Дуо”, “Қорнинг қувноқ хотиралари”; Ҳидоят Олимованинг “Чол ва олтин балиқ” ҳамда “Ой ва қуёш” ҳикоялари ҳам болаларча самимият билан битилган.

Муяссар Тилованинг “Кўнгли тошқинлари” туркумидаги ҳикоялари ноодатий сюжети, тилининг маромига етмаган бўлса-да, ўзига хос услубига эгаллиги билан эътиборни тортади. Умуман, Муяссар тобора қалами чархланиб, битиклари салмоқдорлашиб бормоқда. Агар ўз устида ишлашдан тўхтамас, ундан қалами ўткир, ифода тарзи тиниқ ёзувчи этилиши чиқши мумкин.

Улуғбек Ҳамдамнинг “Пиллапоя” ҳикояси бадиий юксак, сўзлари ёзувчининг ўзигагина хос услубини таъминлайдиган тартибда терилган, сюжет дунё каби қадим, шу билан бирга, ёзувчи кийдирган янги либосда – янги талқинда намоён бўлган. Пиллапоя бу ерда ҳар бир инсон ҳаёти давомида интилиб яшайдиган манзилни англатади. Кимдир учун бу амал, кимдир учун бу имтиёз, кимдир учун шунчаки даврий, ўткинчилиги аён бўлган бир марталик даврон, кимдир учун эса бойликка эришиш воситасидир. Инсон учун мақсадга етишдан ҳам кўра шунгача давом этган жараён муҳимроқ, қизикроқдир. Муаллиф пиллапоядаги одамларнинг мақсад ва воситаларга муносабатига кўра тоифага бўлинаётганига гувоҳ бўлади,

Муҳаммад Шарифнинг “Хиргойи”, Жумакул Қурбоновнинг “Вафодор”, Назар Эшонкулнинг “Сибизга воласи” (мифик) ҳикоялари алоҳида таъкидлаб кўрсатиш лозим бўлган асарлардир. Хусусан, Муҳаммад Шариф қаламига мансуб “Хиргойи” ҳикоясини чинакам бадиий ҳодиса аташ мумкин. Ҳар бир одамнинг ўзгалар кўзидан яширин олами мавжуд. Тирикчилик, рўзгорнинг сира туганмас ташвишларига кўмилиб яшаётган, бош кўтаришга вақти ҳам, имкони ҳам, хоҳиши ҳам бўлмаган одамнинг баъзан кўнгли ғимирлаши, бунинг боисини ўзи-да тушунавермаслиги, кишининг жисмоний эҳтиёжларидан ташқари кўнгли эҳтиёжлари ҳам борлиги, кўнгли билан ҳисоблашмаслик мумкин эмаслиги, қўли узатганига етгани билан қониқмаслик ҳисси туравериши, бу одамни ичидан емириши жуда гўзал тасвирланган. Хиргойининг сўзи йўқлиги кишини қийнаётган дарднинг исмсизлиги, унинг моҳияти хиргойи қилаётган кишининг ўзига-да номаълумлиги, хиргойининг оммалашиши чиқишга имкон топа олмайётган дарднинг шу баҳона сиртга йўл топгани туфайли ҳаммада бошлангидан далолат беради.

Анвар Суюновнинг “Икки тонг ораси” ҳикояси миллий ўзига хослиги, самимийлиги билан алоҳида ажратиб кўрсатишга лойиқ. Унда “Алпомиш”да тасвирланган элибойлар жонланган. Ўзбекнинг бутун яшаши ўз сўзи, юзига эга бўлишдан иборатлиги, эл орасидаги мавқеи унинг қандай яшаб ўтганлигини ўлчовчи энг одил мезон саналиши, элдан ортда қолмаслик, ундан олдга-да ўтиб кетмаслик, кўпнинг бири бўлиш ўзбеклик сув ичадиган манбалардан эканлиги жуда гўзал кўрсатилган. Кўпнинг бири – барчага қардош, яқин, бознаси ботадиган бўлиш деганидир. Шу боис Қоракул комбайнчи қўйларини арзон сотганига қуйиб-пишмайди. Эли қўллаши, ёлғиз қолдирмаслигини билади. Ўзбекина ўйлагани бўлмагани ё қўлидагини бой берганига ўкинмайди, насиби, “Худонинг буюргани” шу экан деган гўзал фалсафага суянади. Никоҳда қиз тоғасининг отаси ўрнига ўтишида ҳам теран маъно бор. Фарзандларнинг бир қаноти ота, иккинчиси тоға бўлади. Аёл мунглиғ, бировнинг қўлига қараган, ҳимоясига муҳтож бўлган, овозини баландлатмаган, ҳал қилишга ишқибоз бўлмаган ожизадир. Унинг ҳақ-хуқуқлари, инон-ихтиёри, шаъни ака-укаларининг қўлида. Чунки ожизанинг босган қадами ўша оға-иниларга олқиш ё иснод келтиради. Аёлнинг шаъни ўша оила эраклари номусини белгилаган. Шу боис тоға ота ўрнида ўтган. Ўзбек қизи отасининг олдида бемалол никоҳ қийдира олмайди. У бундан уялади, ундан кўра тоқ ўтаман дейди. Никоҳ у ёқда турсин, уйга совчи келганда ҳам қиз уятдан ёниб, отаси ва ака-укалари кўзидан қочиб юради. Ҳикоя тўлиғича ўзбекликдан ташқари исломий ўғитни ҳам пухта эгаллаган, яшаш тарзига айлантирган ўзбеклар тасвиридан иборат.

Ҳалима Аҳмедованинг “Рух олмошлари” ҳикояси биз билган шоирани буткул бошқача ампуада кашф қилиш имконини беради. Ҳар бир инсон турфа қиёфага эга, бу қиёфалар бир умр бир-бири билан жанг қилиб, келишмай яшайди. Қай тарзда яшаш тўғрироқ: одамлар кўрганидайми, кўнгли буюрганидайми ёки аслида бўлганидайми тарзидаги сўроқлар муаллиф шахсиятини кескин учга айириб юборади. Ҳикояда бир қиёфа

иккинчисини махв этиш ҳисобига жон сақлашга интилади ва бу инсоний инқироз ибтидоси саналади.

Муҳаббат Ҳамидова (“Иш қуроли”, “Топқиртой”, “Адашган қўнғизча”), Хусния Пардаева (“Бургутнинг сўнги парвози”, “Гунафша”) Муборак Рустамова (“Бировнинг юки”, “Ўғрилиқ”, “Бахт қуши”)лар ижод намунаси; Муҳайё Тўлаганованинг “Жажжи ҳикоялар”и, Воҳид Исмоиловнинг “Қўшиқ ҳам сўнади” ҳикояси, Юлдуз Файзийнинг “Тўйдан сўнги томоша” битиги ўқирманга бирор маънавий-руҳий озуқа беради, бадиий таъсир қилади дейиш мушкул.

Холиёр Сафаровнинг “Баҳор ифори” ҳикоясида воқеалар ривож сунъий, ишонарсиз. Аёлнинг эрини машинада бошқа аёлни олиб кетаётганини кўриб кетиб қолишига ишониш мумкин. Аммо қайнонанинг куёвга айтган гаплари нотабиий, ўзбекона эмас. Ҳамроҳон Мусурмонованинг “Қиёфа” ва “Келинчак” каби ҳикоялари ҳам жузъий камчиликлардан холи эмас. Тўлқин Ҳайитнинг “Ошиқ” ҳикояси ҳам нотабиий, воқеалар ўйлаб топилган, зўрлаб қулги уйғотмоқчи бўлинган. Ҳазрат Навоийнинг ғазалларидан рашк чиқарган кампир умуман ўзбек эмас. Соғлом мантиқ ҳар бир кишини хатти-ҳаракатларига жавоб ва изоҳ беришга ундайди. Бу табиий ҳол негадир ҳикоя қаҳрамони – ғазалсевар чолни четлаб ўтган. Ҳикояни ўқиган кишида муаллиф қитиқлаб қулдирмоқчи бўлгандай таассурот уйғонади.

Бадиий матн билан танишилаётганда қаҳрамонлар хатти-ҳаракатлари уларнинг характер мантиғига мувофиқ келиши ёки келмаслиги муаммоси диққат марказида туриши керак. Зотан, образларнинг гап-сўзлари, қилиқлари, фикрлари уларнинг саъжияларига мувофиқлиги, руҳий жиҳатдан асосланганлиги битикнинг асл қийматини белгилаб беради. Шу маънода журналда чоп этилган таржима асарлар зиммасидаги бадиий юк икки баробар оғирдир.

Ги де Мопассаннинг “Маржон шодаси” ҳикояси кишини бирни кўрганда фикр, бирни кўрганда эса шукур қилиш лозимлигига ўргатади. Росеморй Бордернинг “Пианино” ҳикояси жуда кўтаринки, ўқиган кишининг руҳини енгиллаштиради, худди ўзи муваффақиятга эришгандай қувонади. Ҳар қандай кучли истеъдод парваришсиз, эътиборсиз яшнамай, мева бермай қолиб кетиши мумкинлиги, руҳий мадад, моддий қўллов ва умуман, омадга эҳтиёж сезиши кўрсатилган.

Константин Паустовскийнинг ватанпарварлик аталмиш моҳиятини қамраб етиш мушкул, бироқ усиз

яшаш ноинсонийлик бўлган туйғу ҳақида сўз юритилган “Акварел бўёқлари” ҳикояси журналхонлар учун яхши совға.

Эмили Карлнинг “Яшашга ҳаққингиз бор” ҳикояси жуда ибратли. Хаста отаси ва опасини, опасининг икки фарзандини парваришлаётган ва ишлаб таъминлаётган ёш қиз уринишлари миннат туфайли бесамара кетади. Қилаётган фидокорликлари тагида ётган миннат отаси ва опасидан кўра унинг ўзини кўпроқ азоблаётгани ҳикоя давомида ойдинлашиб боради.

Ҳерманн Ҳессенинг “Муз устидаги ошиқ” ҳикоясида болаликдан йигитлик остонасига ўтаётган, ҳали қимлиги ўзига-да ноаён бўлиб турган вазиятдаги йигитчаларнинг жуда нозик, шу билан бирга, шумликдан холи бўлмаган қўнғиллари бутун қирралари билан бўй кўрсатган. Зу Винтернинг “Биринчи муҳаббат” номли ҳикояси ҳам болаларча самимиятга йўғрилгани учун журналхонни бепарво қолдирмайди, унинг қўнғилида хайрихоҳлик уйғотади. Умуман, журналдаги барча таржима асарлар синчковлик билан танланган.

Кўринадики, “Ёшлик” журнали асар саралашда ҳеч қачон унинг кўникилган, типик бўлишига эътибор қаратмайди. Журнал биринчи ўринга ҳаммиша бадиий мақсаднинг қай савияда амалга ошганига диққат қилишни қўяди. Қолип чекловлардан холи адабий муҳит яралишига эришилгани боис журналда ҳаққоний адабиёт намуналари ва тирик қаҳрамонлар бўй кўрсатади. Олд планга муаллиф шахси эмас, бадиий матн чиқади, фақат адабиёт манфаатигина кўзланади. Шу сабабли ҳам “Ёшлик” бизга тақдим этган насрий асарлар сирли жозибаса, ноодатий сюжетга эга. Ҳаёт оқ ва қора ранглар каби жўн эмаслиги, жуда шафқатсизлиги, кўп ҳолларда яхшининг бурнини қонатиб, ёмонга ош ошатиши, инсоннинг эса жуда мураккаб тақдирли, серқирра табиатли, баъзан ҳеч бир сабабсиз ҳатто ўзи ҳам англамайдиган қарорларни бир онда қабул қилиб, бутун ҳаётини ўзгартириб юбориши акс этган бу асарларда. Адабиётнинг вазифаси эстетикми ёки этик(ахлоқий)ми эканлиги борасидаги баҳсларга нисбатан журналнинг қатъий амал қиладиган позицияси мавжуд.

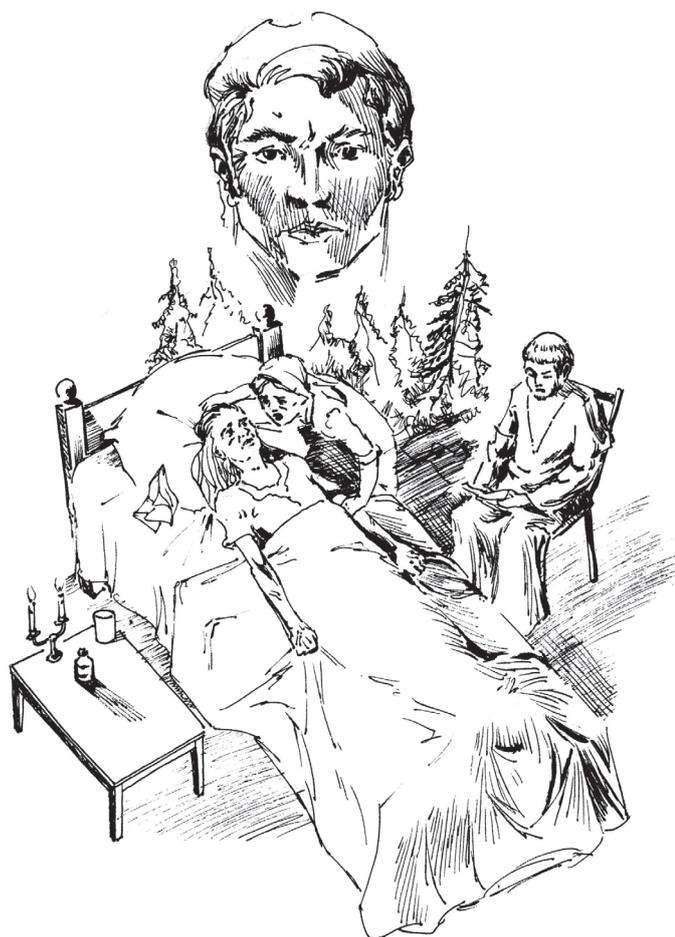
“Ёшлик” журналида чоп этилган насрий асарлар ўқувчида бадиий тил жозибаси, тасвирий воситалар туфайли туғилган эстетик мўъжизаларни пайқай олиш, бундан лаззатланиш ҳамда шу лаззатнинг манбасини англаб етиш малакасини шакллантиради. Бу эса асл санъат асарларини оммабоп битиклардан ажрата олишнинг ягона йўлидир.

ТАВБА

Ҳикоя

Маргарита де Терел жон талвасасида эди. У олтмиш беш ёшда бўлиб, кўриниши етмиш бешларга боргандек таассурот уйғотарди. Аёл зўрға нафас олар, докадек оқарган юзи безовта титрар, азобда қолган вужудини қалтироқ босган, кўзларида ёввойи ўт чақнар, шу пайтда у кўрқинчли бир манзарани кўриб турганга ўхшарди.

Ундан олти ёш катта опаси Сюзанна каравот ёнида чўккалаган кўйи, бўзлаб ўтирарди. Жон бераётган аёлнинг ёнгинасида, сочиқ тўшалган мўъжаз стол устида бир жуфт шам ёниб турар, шу тобда унинг баданига зайтун мойи суриши ва уни гуноҳлардан фориғ этиши учун руҳонийни кутишарди.

Ётоқхонада, ўлим талвасасидаги одам ётган одатий хоналардаги сингари, мангу видо онларининг мудҳиш саросимаси ҳукмрон эди: стол ва тоқчалар доридан бўшаган идишчаларга тўлган, чор томонда шошилинича оёқ билан топталган ёки поллатта ўрнида ишлатилган сочиқлар ёйилиб ётарди. Курси ва ўриндиқлар дуч келган жойда турар, ҳатто буюмлар ҳам бу хонани ташлаб қочишга уринаётгандек эди. Ажал шу яқин орага беркиниб олиб, фурсат кутарди.

Опа-сингиллар қисмати ғоят таъсирли бўлиб, уларнинг тақдир ҳикояси бутун округга маълум эди. Бу ҳикояни тинглаганлардан ҳеч бири қувонганидан кўз ёши тўкмаган.

Гап шундаки, опа-сингилларнинг каттаси Сюзанна қачонлардир бир йигитга кўнгил берган, йигит ҳам уни қаттиқ севган. Уларни унаштириб қўйишган. Ҳатто тўй куни ҳам тайин қилинган. Бироқ бўлажак кўёв Анри де Сампьер тўсатдан қазо қилган.

Ги де Мопассан

ХІХ аср француз адабиётининг буюк вакилларида бири, Гюстав Флобернинг шогирди. "Ҳаёт", "Азизим" каби романлар, "Дўндиқ", "Портда", "Розали Прюдан", "Симоннинг дадаси", "Оқсоқ қизнинг саргузаштлари" каби уч юзга яқин новеллалар муаллифи. Адибнинг "Портда" новелласи ҳатто талабчан Лев Толстойни ҳам ҳайратга солган.

Бундан чукур андухга ботган қиз ҳеч қачон турмушга чиқмасликка қасам ичган. У сўзида турди. Бевалар либосини энига илди-ю, қайтиб ечмади.

Кунларнинг бирида унинг кичик синглиси, ўн икки яшар Маргарита ўзини опасининг қучоғига отиб, деди:

– Опажон, мен сенинг бахтсиз бўлишингни, бутун умр йиғлаб ўтишингни хоҳламайман. Ҳеч қачон, эшитяпсанми, ҳеч қачон сени ташлаб кетмайман. Мен ҳам сира турмушга чиқмайман. Ҳамиша ёнингда қоламан, ҳамиша...

Унинг болаларча садоқатидан қаттиқ ҳаяжонга тушган Сюзанна, синглисини меҳр билан ўпиб қўйди, лекин сўзларига унчалик ишонмади.

Бироқ синглиси ҳам аҳдида турди. Ота-онасининг панд-насихатлари, ҳаттоки ёлворишлари ҳам унга қор қилмади – қиз турмушга чиқишдан бош тортди. У жуда келишган қиз бўлиб, кўп йигитлардан дил изхори эшитар, лекин ўйлаб ўтирмай, ҳаммасини рад этарди. Хуллас, Маргарита бир умр опасининг ёнида қолди.

Улар умр бўйи бирга, сира айрилмай яшадилар. Бу иккиси мустақкам ришталар билан боғланган тақдир йўлидан ёнма-ён кетиб боришар, лекин Маргарита ҳамиша қайғули кўринарди. Унинг қиёфаси опасидан кўра жаҳлдор ва ташвишли туюлар, буюк фидойилиги уни қувватдан бутунлай маҳрум этганга ўхшарди. У жуда тез кексайди. Ўттиз ёшидаёқ сочлари оқариб кетди. Маргарита бот-бот оғриб қолар, гўё сирли бир хасталик уни ич-ичидан емириб бораётгандек эди.

Энди бўлса, у биринчи бўлиб ажалга рўпара келмоқда. У нақ йигирма тўрт соат тилдан қолди. Ниҳоят тонготар палласи, сўзлашга куч топди:

– Руҳонийга одам жўнатинг, куним битганга ўхшайди.

Аёл безгак тутгандек қалтираган кўйи чалқанча ётар, юзи кўрқинчли эди. Лаблари тинимсиз пичирлар, гўё юрагининг туб-тубидан қандайдир даҳшатли сўзлар кўчиб улгурган-у, ҳозирча уларни айтишга дармони етмаётгандек, атрофга олазарак боқарди...

Опаси тўшак четига пешонасини босганича, аламли кўз ёш тўкар ва тинимсиз битта жумлани қайтарар эди:

– Марго, жигарбандим, гўдакинам менинг!

У синглисини ҳамиша “гўдагим” деб атар, синглиси эса унга ҳар доим “опажон” деб мурожаат қиларди.

Зинапояда қадам товушлари эшитилди. Эшик очилиб, аввал хизматчи бола, ортидан кенг ва узун кийимдаги кекса руҳоний кўринди. Жон бераётган аёл уларни кўргач, шошилиш равишда бошини кўтарди. Оғзини минг машаққат билан очиб, тирноқлари билан чойшабни йиртмоқчи бўлгандек тимдалар экан, бир нечта сўзни пичирлади.

Аббат Симон унга яқинлашди. Уни бағрига босиб, пешонасидан ўпди ва меҳрибонлик билан деди:

– Тангри сизни мағфират қилади, бўтам. Бардам бўлинг. Вақт-соатингиз етди. Тавба қилинг.

Маргаритани шундай кучли қалтироқ тутдики, бутун каравот силкина бошлади. У пичирлади:

– Опажон, ўтир ва мени эшит.

Руҳоний ҳануз тўшак ёнида чўққалаб ўтирган Сюзаннага юзланди. Уни турғизиб, курсига ўтказди. Сўнг ҳар иккисининг қўлидан тутиб, хитоб қилди:

– Яратган Эгам! Ўзинг уларга куч бер! Улардан марҳаматингни дариг тутма!

Ниҳоят Маргарита тилга кирди. У хирқироқ овозда, узук-юлуқ сўзлар, ҳаёт шами лаҳза сайин сўниб борарди.

– Кечир, кечир, опажоним, мени кечир! Оҳ, бутун умр шу фурсат етиб келишидан қанчалик кўрқиб яшаганимни билсанг эди...

Сюзанна йиғи аралаш гўлдиради:

– Сени нима учун кечиришим керак, гўдакинам? Ахир сен мен учун ҳамма нарсангни қурбон қилдинг. Сен фариштасан...

– Жим бўл, ҳеч нарса дема. Менга имкон бер, сўзимни бўлма!.. Токи ҳаммасини айтиб олишга улгурай... Эшит... Сен Анрини эслайсанми?

Сюзанна чўчиб, синглисига қаради. У эса тўхтовсиз гапирарди:

– Сўзларимни диққат билан эшитсанг, ҳаммасини тушунасан. Ўшанда мен эндигина ўн икки ёшга тўлувдим. Атиги ўн икки ёшда эдим... Сен у пайтларни яхши эслайсан, тўғрими? Мен жуда тантиқ эдим, хаёлимга нима келса – шуни қилардим! Мени қандай эркалатганлари ёдингдир... Эшит... У илк бор уйимизга келганида, оёғида ялтироқ этиги бор эди. Оти билан дарвозадан кириб келаркан, устбоши учун узр сўради ва бу ерга отамга бир хабарни етказиш учун келганини айтди. Сен буларни кечагидек эслайсан, тўғрими? Тўхта, гапирма... Мени эшит... Ўша фурсатда унга шундай маҳлиё бўлиб қолдимки, у отам билан гаплашиб олгунича, меҳмонхонанинг бир бурчагида тошдек қотиб туравердим. Болалар – жуда ғалати, кўрқинчли мавжудотлар... Оҳ, ўша кезларда у ҳақда тинимсиз хаёл сурганимни билсайдинг...

У уйимизга тез-тез келишни одат қилди. Мен ҳар сафар унга кўзларимни катта очиб, бутун қалбим билан боқар эдим. Ўз ёшимга нисбатан анча улғайиб қолган, боз устига тенгдошларимга нисбатан анча айёр ҳам эдим. Анри уйимизда тез-тез меҳмон бўла бошлади. Мен эса фақат уни ўйлардим. Ўзимга ўзим: “Анри... Анри де Сампьер” деб пичирлардим.

Кўп ўтмай у сенга уйланмоқчи эканлигини айтишди. Оҳ, опажоним, бу янгиликни эшитиб, шунчалар қайғуга ботдимки, уч кун ухламадим, тунги билан йиғлаб чиқдим... У эса ҳар кун нонуштадан сўнг уйимизга кириб келарди. Ёдингдами? Сен ҳар сафар у келганида, ун, ёғ ва сут кўшиб тайёрландиган ширин кулча пиширардинг. Бу ширинлик унга жуда ёқарди. Ўша кулчаларни мен ҳам тайёрлай олардим! Керак бўлганида ҳатто ҳозир ҳам пиши-

риб беришим мумкин! Анри кулчаларни бутунли-
гича оғзига солиб, шаробдан хўпларкан, “Ажойиб!”
деб хитоб қиларди. Бу сўзни у қандай талаффуз
қилишини эслайсанми?

Ўша дамда рашк оловида қоврилардим!.. Тўй-
ларинг бўладиган кун эса тобора яқинлашиб ке-
ларди. Тўйгача атиги икки ҳафта вақт қолди. Мен
бутунлай эсимни йўқотиб қўйдим. Ўз-ўзимга: “У Сю-
заннага уйланмайди. Улғайганимдан кейин фақат
менгагина уйланади. Чунки мен умрим бўйи ҳеч
кимни унга кўнгил берганчалик қаттиқ сева олмай-
ман”, дер эдим. Тўйгача ўн кун қолган эди. Оқшом
чоғи сен у билан қалъа атрофида, ой нури остида
сайр қилдинг. Ўша ерда... арча тагида... баланд арча
тагида у сени маҳкам кучди ва узоқ-узоқ бўса олди...
Сен буни эслайсан, тўғрими? Шубҳасиз, бу сенинг
илк бўсанг эди... Шундай... Чунки меҳмонхонага
қайтганингда рангинг бўздек оқариб кетганди...

Мен боғда, буталар ортида туриб, сизларни
кўрдим. Кўрдим-у, ақлдан озай дедим. Қўлимдан
келганида, икковингизни ҳам ўлдирардим.

Ўзимга-ўзим: “У ҳеч қачон Сюзаннага уйлан-
майди. У ҳеч ким билан турмуш қурмайди. Мен бун-
дай бахтсизликка чидай олмайман”, дер эдим. Ку-
тилмаганда юрагимда унга нисбатан кучли нафрат
уйғонди.

Биласанми, мен нима қилдим?.. Эшит... Мен
боғбон амаки дайди итлар учун заҳарли бўғирсоқ
тайёрлаганини кўрувдим. У шишани тош билан май-
далар, сўнг шиша кукунини бўғирсоққа солинадиган
қийма билан яхшилаб аралаштирарди.

Ойимнинг дори шишасини олдим-да, болғача
билан майдаладим. Кейин шиша кукунини чўн-
тагимга солиб қўйдим. Бу қойилмақом кукун эди.
Эртаси куни ширин кулча тайёрлаётган пайтингда,
пайт пойлаб, ҳар бир кулча ичига шиша кукундан
солиб қўйдим. Анри кулчадан уч дона еди. Ўзим
ҳам бир донасини еб олдим. Қолган олтита кул-
чани эса ҳовузга ташлаб юбордим... Уч кун ўтиб,
иккита оққушимиз ўлиб қолгани ёдингдами? Қўй,
гапирма... Сўзларимни эшит... У ўлди... Сен буни
яхши биласан... Бироқ бу ҳали ҳеч нарса эмас... Энг
дахшатлиси шундан кейин бошланди... Эшит...

Ҳаётим, менинг бутун ҳаётим азоб ичида кеч-

ди. Мен ўзимга: “Опамни ҳеч қачон ташлаб кетмай-
ман ва ўлимим олдидан унга ҳаммасини айтаман”,
деб сўз бердим. Ҳа... Ўшандан бери шу дақиқалар,
қаршингда ҳақиқатни тан олишим керак бўлган
дахшатли дақиқалар ҳақида ўйлайман. Менинг ку-
ним битди. Шунчалик кўрқиб кетяпманки! Оҳ!.. Опа-
жоним!

Саҳар чоғи ва куёш ботаётган вақтда ҳам,
кундузи ва ҳатто тунда ҳам фақат бир нарсани
ўйлардим... “Вақти келиб, гуноҳларимни тан ола-
ман”. Мен узоқ кутдим. Биласанми, бу жуда оғир
қийноқ. Мана, сенга ҳаммасини айтиб бердим... Йўқ,
гапирма! Бир оғиз сўз айтма... Энди мен дахшатга
тушяпман... Шунчалик дахшатга тушяпманки...
Нариги дунёда уни кўрадиган бўлсам, бир ўйлаб
кўргин-а, уни биринчи бўлиб мен кўраман. Лекин у
билан юзма-юз келишга журъатим етмайди! Бироқ
шароит шуни тақозо этмоқда. Вақт-соатим етганга
ўхшайди. Кечир мени! Мени кечирмасингдан, Ан-
рининг қошига боролмайман. Жаноб кюре, унга ай-
тинг, гуноҳимдан ўтсин... Айтинг, ўтинаман сиздан...
У мени кечирмаса, жон беролмайман...

У тинчиб қолди. Оғир-оғир нафас олганича,
тирноқлари билан чойшабни тирмалай бошлади.

Сюзанна юзини кафти билан беркитиб, ҳа-
ракатсиз ўтирарди. У ўша – бир умр севиб, ардоқ-
лаб яшаши мумкин бўлган инсон ҳақида ўйларди.
Икковлари қандай бахтли ҳаёт кечиришлари мум-
кин эди-я! У қаллиғини яна кўрди. Аллақачон ғо-
йиб бўлган ва ҳеч қачон ортга қайтмайдиган ўт-
мишга жуда яқиндан назар ташлади. Оҳ, қадрдон
марҳумлар! Улар қалбимизни қанчалар чуқур жа-
роҳатлашади-я! Унинг илк ва ягона бўсаси-чи? Сю-
занна уни қалбининг туб-тубида асраб яшади. Ундан
сўнг бошқа ҳеч нимани бир умрга эслаб қолмади.

Рухоний тўсатдан қаддини кўтарди ва титроқ
овоз билан қичқириб юборди:

– Сюзанна хоним! Синглингиз жон бераяпти.

Сюзанна шўртанг кўз ёшларидан хўл бўлган
юзидан қўлларини олиб, синглиси томон отилди.
Унинг пешонасидан қаттиқ ўпиб, пичирлади:

– Сени кечираман, гўдаккинам. Кечираман...

**Рус тилидан Гулноз Мўминова
таржимаси**

Назми Назми
Назми Назми Назми
Назми

Муҳаммад ИСМОИЛ

Кўкда қолар бизларнинг севги

ХАВОТИР

Кетаяпман яна саргардон,
Дилни тўкди жуссаларингиз.
Сизга нима бўлди, онажон
Бунча чўкди жуссаларингиз.

Қартайибсиз. Кўзим ўяр гам.
Жазолама, кўкда Қодир зот.
Худо, бергин онамга малҳам,
Яна бир йил бахш этгин ҳаёт.

Ҳар дам учун шукрона айтай
Ҳар дам учун бўлай қарздор.
Ҳар дам учун бошим кўтармай,
Сажда қилай токи онам бор.

Унга ўн йил умр бер, Тангрим
Унга юз йил ҳаёт бер, Худо.
Мукка тушиб минг йил сўрардим,
Минг йил бизни этмасанг жудо.

Кетаяпман, аммо биламан,
Айирасан бизларни бир кун.
Тириклайин дорга иласан,
Олисларга кетганим учун.

Сўнгра дорда ўтади умрим,
Балки бир йил, ўн йил... осилиб.
Қайгулардан қораяр турқим,
Қора кунлар нуқси босилиб.

Бизни боғлар ердан Худога,
Она берган жоннинг риштаси.
Она лойиқ мангу дуога,
Она – кўкнинг ҳур фариштаси.

Кетаяпман яна саргардон,
Билолмайман, қайтаман қачон.

* * *

Сиз бунча яхшисиз, кўнглимни
Шод этдингиз, сархуш, сармастман.
Ҳар ён чопиб, энди ўзимни
Кўярга жой топаолмасман.

Қанча кутдим бу лаҳзаларни,
Неча йиллар уриндим нолон.
Юрагимда бахт ларзалари,
Кўринмоқда яшамоқ осон.

Кучга тўлдим мен фавқулорда,
Гадо эдим, шоҳ бўлгандайман.

Муҳаммад ИСМОИЛ

1964 йилда Сирдарё вилоятининг Ховос қўрғонида туғилган. ЎзМУнинг журналистика факультетида таҳсил олган. Шоирнинг “Тазарру саодати”, “Тасаввур чизиқлари”, “Кўнгли мулкига сафар”, “Саҳройи гуллар”, “Сиз ҳамон ўшасиз”, “Сизни севмай бўладими”, “Баҳорнинг энг сўнги лоласи”, “Чиройлисан, тенги йўқ”, “Кўксимни куйдирган аланга”, “Осмон тўла орзулар”, “Мени кучлироқ сев” каби китоблари чоп этилган.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. “Истиқлол тонги” мукофоти совриндори.

Энди келгандайман, ҳаётда
Мен қайтадан тугилгандайман.

Атроф гўзал. Боқаман мафтун
Гул-чечаклар очилган каби.
Юзингизда балқиган ҳусн,
Кенг оламга сочилган каби.

Муҳаббатга эга ҳар инсон,
Яшаш сирин кашф этар экан.
Севмаганлар қул ва нотавон,
Келар экан ва кетар экан.

* * *

Қара, осмон қандай бесарҳад,
Кўкда оппоқ ой сузиб юрар.
Хаёлимда абадул-абад,
Чеҳранг шу ой сингари турар.

Ер юзида қолдирмай белги,
Бир кун танни тарк айласа жон.
Кўкда қолар бизларнинг севги,
Ҳамда шу ой, ҳамда шу осмон.

* * *

Бу оламда заррамиз-зарра,
Бугун келиб, кетармиз эрта.
Ожизмиз-у, аммо юз қарра,
Буюқдирмиз акс этсак шеърда.

Олам ҳатто арзимас гоҳо
Жон куйдириб ботмоққа терга.
У ҳам гўзал, буюқдир аммо
Акс этганда биз ёзган шеърда.

* * *

Бу тўртлик шеър эмас, сўз эмас, фарёд
Ёнаётган юрак ҳайқиригидир.
Одамнинг Худодан ахтариб нажот,
Одамнинг одамдан айрилигидир.

Юрак кўксимизда турган фаришта,
Яшайди бўйсунмай ўзимизга ҳам.
Ҳар он қарармидик кўкка ташишида,
Ерда бўлса бизлар излаган одам.

* * *

Шу ҳам қор бўлдими, бўронми шу ҳам
Руҳимизда тенгиб юрганда аёз.
Бир кун табиатни қутқарар кўкдам,
Аммо айтинг, бизни ким қилар халос?

Келмас неча йилки баҳор бағримга
Кўз ёш тўкай десам музлаб қолгандир.
Эй ёр, сен кетдинггу, абгор қалбимга,
Қаҳратон ўз уйин қуриб олгандир.

ТЎРТЛИКЛАР

* * *

Юракда урар тугён, ўзимни унутганман,
Дунёни унутганман, шошаяпман сен томон.
Гўёки мен соғинчнинг ёйидан узилганман,
Гўё манзил томонга учган сингари камон.

* * *

Бизга орзу ҳаёт бағишлар ҳар дам,
Умидсизликдадир барча иллатлар.
Умидсиз қолса гар, нафақат одам,
Ҳалок бўлар ҳатто буюк миллатлар!

* * *

Бизни таъқиб этар хаста яшамоқ,
Эркисизлик тўсади гоҳ йўлимизни.
Аммо ижод ичра кўтариб байроқ,
Биз энгиб борамиз ўлимимизни!

* * *

Ҳар тонг вужудимни қамрайди ҳайрат
Шукрона айтаман ҳар тонг Ўзига.
Борлигим дунёда қандай буюк бахт,
Тириклигим қандай буюк мўъжиза!

* * *

Ишонмайман демагин минбаъд,
Жаҳаннамни этмагин инкор.
Сен минг бора этсанг ҳамки рад,
Бу олов бор ва ўчмас зинҳор!

Ватан учун яшайлик

АРМОН

Эссе

Кўклам эндигина кенгликларга муаттар бўйларини таратаётган дамлар ёдингиздами? Тонг пайти илк гиёҳлар ниш урган қирлар, адирлар, уйғонаётган дала-лар шабнамларга чўмилади ва бу шабнамлар ҳовурга айланиб, қуёшнинг соғинтирган шуълаларини оқликка чулғайди. Тутаб ётган исериқ тутунлари янглиғ бу ҳовур тоғ этакларига тўшалган оқ туманларга кўшилиб, қор босган тоғларга, ложувард уфқларга янада ажиб боки-ралик ато этади. Кўнгил кўклам тонгининг оқ нурлари оғушидаги масту мустағриқ тоғлар остонасига талпи-нади. Шунда қалбингиздаги туйғуларга сафо берувчи ҳамроз нигоҳларга термулиб:

*Юр, тоғларга чиқайлик,
Майли, юр!
Эҳ, қандай чиройли
Оппоқ нур!..*

дейсиз шивирлаб.

Эсимда, мен ҳам умримнинг ёшлик дамларида дунёни бирам маъсум идрок қилар, борлиққа баҳор ато этаётган ранглар қаршисида лол туриб қолар, уларни қандай номлашни билмай гангир эдим. Айниқса, мен ўрикнинг сурх новдасида яққол кўзга ташланган ғуж-ғуж ғунчалардаги пушти рангга ютоқиб боқардим. Бу ранг те-тик новдалардан сизиб чиққан кўкиш, яшил ва тўқ қизил ранглар қоришмасидан иборат алламбало ранг эдики, менинг шууримда соғлом қон, соғлом аланга рамзидек туюлар ва бу аланга сўнгги аёзларни, ҳар қандай муш-кулоту ҳар қандай иллатни даф эта олишга қодир ёлқин тимсолига айланарди. Шундай бўлгач, дунё кўзингга ҳали юз очмаган саодатлар остонаси бўлиб кўринса, не ажаб! Бир томонда – чаппор уриб очилишига санокли сониялар қолган ғунчалар, бир томонда – зумурад шабнамлар ҳовурига чўмилган оқ нурлар!..

Мен Усмон Носирнинг мазкур шеърини ҳар гал ютоқиб ўқийман. Ва юрагимдан ҳар гал алланечук ар-мон, алланечук ғусса аригандек, нари кетгандек бўлади.

*Олмос каби оппоқ қор
Ялтирар.
Нега бунча дил оқар,
Қалтирар.*

Шоир нигоҳи олмосдайин оппоқ қорга нега ти-килиб қолди? Нечун унинг дили оқмоқда? Нимадан қалтирамоқда?..

*Биласанми, ёшлик бу
Тўймаган,
Тиним билмас, гўё сув
Ўйнаган.*

Олис чўққилардаги олмос қор шоирга ҳар сафар тў-йиб ўйнамаган, яйраб-яшнамаган дамларини эслатади ва у энди қўл етмас, қайтмас олис ёшлик бўлиб кўринади.

*Шунга ўта чиройлик
Кўринур...
Юр, тоғларга чиқайлик,
Майли, юр!*

Бироқ шоир унга насиб этмаган, уни четлаб ўтган ёшлик қошига боришни истайди, унинг дийдорига тўйишни хоҳлайди. Унинг қошига сеvimли ёр билан қўл ушлашиб бориш ҳаммасидан гўзал!.. Чунки бу сурур, нашида юракдаги турфа ситаму аламларни ўз гирдо-бига олиб, кўмиб юборадигандай...

Мирпўлат МИРЗО

Мирпўлат Мирзо 1949 йили Жанубий Қозоғистоннинг Сайрам қишлоғида туғилган. Тош-кент Давлат университети (ҳозирги Миллий университет)да таҳсил олган.

Шоирнинг илк китоби 1975 йили “Тонг жилваси” номи билан эълон қилинган. Кейин унинг “Ишқ фасли”, “Атиргул ва юлдузлар”, “Яхши кунлар”, “Сунбула”, “Онажон”, “Сайланма” каби қатор тўпламлари, “Сурур”, “Райҳон иси” каби публицистик китоблари чоп этилган.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси аъзоси. “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходи-ми” унвони соҳиби.

Ўзбек шеърлятидаги бетакрор сиймо, ҳамиша навқирон шоир Усмон Носир қаламига мансуб кўплаб шеърларни худди юқоридагидек тўлиб-тошиб тавсифлаш мумкин.

Усмон Носир таваллудига ўтган йили 100 йил тўлди. Лекин у жуда кам яшади. Мустабид тузум уни 25 ёшида қамокқа ташлади. Шоир 10 йилгина ижод қилди.

Усмон Носир номи долғали аср синовларида завол топмади, ундан мерос бўлиб қолган шеърлар тарих “қилкўприги”дан омон ўтиб бормоқда. Яна шу нарса ҳам муҳимки, агар биз бугунги кун ўзбек шеърлятидаги етакчи йўналиш замирига назар солсак, унинг ибтидо-си Усмон Носир шеърлари билан ниҳоятда ҳамоҳанг эканлигига амин бўламиз. Шу боисдан шоир ижодини ўрганиш, уни таҳлил ва тадқиқ қилиш шеърлятимиз равнақида хизмат қиладиган омиллардан бири бўлиб қолаверади. Унинг ҳаётини ва мураккаб қисматини ёритиш, уни ўқувчи кўз ўнгида тўлақонли гавдалантириб бериш эса ёшларда озод Ватан туйғусини шакллантиришда, улар руҳиятига Истиқлол сурурини сингдиришда, шубҳасиз, жуда қўл келади.

Усмон Носир 1912 йил 13 ноябрда Наманган шаҳрида Маматхўжа ва Холамбиби оиласида туғилди. Маматхўжа хуш ахлоқи билан, хоксорлигию камтарлиги билан эл-юртга танилган эди. У фарзанди тўрт ёшлигида, касаллик туфайли ёруғ дунёни тарк этади.

Машхур шахсларнинг таржимаи ҳолига – уларнинг ҳаёт йўлига назар солсангиз, кўп тасодифлар силсиласини кўрасиз. Балки мана шу эзгу тасодифларнинг рўй бериши ҳам бир қонуниятдир. Ёш Усмонни илк тўғри йўлга бошлаган инсон қўқонлик Пўлатжон Қажумов эди. Пўлатжон домла ниҳоятда маърифатли, адабиётни севган киши бўлиб, завод қошида “Янги ҳаёт” номли мактаб очган ва унда ўзи дарс берарди. Маҳалласидаги Мўйдинжон исмли бола билан бирга юрган ёш Усмонни кўрган домла уни ҳам ўз мактабига таклиф қиладди. Пўлатжон домланинг яна бир фазилати унинг “бўладиган болани” кўра билиши бўлган. Кейин икки етим – Мўйдинжон ва Усмонжон Пўлатжон домла ёрдами билан ётоғи бор мактаб – “Дор улмуаллим”да таҳсил кўра бошлайдилар.

1927 йили “Янги йўл” журналида шоирнинг “Ҳақиқат қалами” номли илк шеъри эълон қилинди.

Усмон Носир истеъдоди табиатида тинмай изланиш, ёниш, мутолаага чанқоқлик хислатлари хос эди. У гўдаклигидаёқ онаси оғзидан эшитган халқ кўшиқларини, унинг мунгли оҳангларини юрагига жойлаб олган эди. Онаси ўқиб берган мумтоз шоирларнинг ғазаллари унда шарқ адабиётига нисбатан кучли ихлос уйғотди. У шеърлятида йил сайин эмас, ой сайин, ҳафта сайин ўсган эртақдаги паҳлавондек бўй кўрсата борди. Зеро, унга ижод иштиёқи, шеър ишқи бир дақиқа ҳам тинчлик бермас, ҳар дам оромини ўғирлар, бир умр ловуллаб ёнишга ундарди. Шоирнинг: “Сахарлар қон тупурсам майли, мен – Мажнунман, шеърим, сен – Лайли!” деб айтганлиги чандон ростдир.

Усмон Носир шеърлари 30-йилларнинг пешқадам шоирлари саналган, даврни юксак пафос билан куйлаган Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимжон шеърларидан ўзгача эди. Зеро, у ҳаётни юраги орқали кўрар, юраги орқали ўзлаштирар эди.

Усмон Носир шеърларининг яна бир фазилати уларнинг самимиятга йўғрилганлигида кўрилади. У ижоддаги дастлабки қадамларидан бошлаб, кўнгли-

да нима тугён урган бўлса, шуни ёзишга, дилидан қандай фикр кечган бўлса, шуни қоғозга туширишга одатланди.

*Кунларимни ёшлигимдан аямадим,
Менда ёшлик нокасликни ҳеч кўрмади.
Қиз севганда хўнғир-хўнғир қон йиғлади,
Гўё қалбим амр – изимни ҳеч сўрмади.*

Бундай самимий сатрларни тўқиб чиқариш, ясаб-яратиш мумкинми? Улар юракнинг асл мевалари янглиғ ҳоври, атри, алангаси билан бирга туғилади. Усмон Носир юраги бамисли оташгоҳ эди, унинг ўтли сатрлари ўша оташгоҳдан тўкиларди.

Шоир “ўз юрагини тинмай таржима қилиш” (“Юрак”) даражасига фақат истеъдоди туфайлигина эришгани йўқ. Бундай чапдастликни, бундай бийронликни у муттасил изланишлар – беуйку кечган тунлар, беором кечган дамлар эвазига қўлга киритди. Ёш шоир Қўқонда мактаб-интернатда, сўнг Москвада, кейин Самарқанд педагогикасида таҳсил олган чоғларида жаҳон ва рус шеърлятини тинмай мутолаа қилди. Рус тилини мукамал ўзлаштирди. Ҳомер, Петрарка, Пушкин, Лермонтов, Ҳейне, Есенин, Чаренц сингари шоирларнинг ижодини севиб ўрганди. Уларнинг гўзал асарларини ёд олди ва худди ўз шеърдек давраларда ёниб ўқиди.

Усмон Носир давр нафаси уфуриб турган шеърлярида ўз қалбининг овози мужассам бўлган янги лирик қаҳрамон сиймосини жонлантди. Бу лирик қаҳрамон катта мақсадларни кўнглига туккан, дард билан яшашни, мардона шижоатни ўзига шиор қилиб олган фаол шахсдир. У ҳаёт машаққатларидан кўркмайди. Беғам яшашни – яшаш демайдиган танти қалб соҳибидир.

*Бўронни севмаса дил нечун тепур?
Тириклик не керак бемеҳнат, беғам?
Чу, қора йўрғам!*

Лирик қаҳрамоннинг яна бир ёрқин қирраси унинг бағрикенглигида, жўмардлигида кўзга ташланади. У қайғуларга кўмилиб юришликни ёқтирмайди. Шодликка интилади. Шодлик яратишни истайди.

*Майли, кўнғил... майли, ўйнасин у,
Найларингни чалсин, таратсин.
Худди сендай қабул этмай қайғу,
Фақат шодлик... шодлик яратсин.*

Шеър шундай бир кўзгуки, шоир қалбини туб-тубига кўрсатиб туради. Шундан баъзи шоир шеърини ўқиганда унинг қалбида гина-маломат ва иддао тошларини кўргандек бўласиз. Бошқа бир шоирлар шеърлярида ҳаётдан норозилик, ранж-алам, зарда туйғулари уфуриб туради. Усмон Носир шеърлярида эса ажиб бир ҳарорат, ажиб бир инсоний эркалик борки, ундан руҳингиз яйрайди, кўнглингиз баҳра олади ва бу эркалик шоирга нечоғли ярашиб турганлигини ич-ичингиздан эътироф ҳам этасиз. У лирик шеърлярида ҳам, дostonларидида ҳам ўқувчини назардан қочирмайди, уни унутмайди, унга ажиб бир самимият ила бот-бот мурожаат қиладди. Бу қалб изҳорлари кўпроқ унинг ўз ёзганларидан қоникмаслиги, юрак туйғуларини қалами муҳрлаб улгура олмайганлиги ҳақида ва келгусида, албатта, гўзал асарлар битиб беришлигини ўз зиммасига олиш-

лиги борасида бўлади. Жумладан, у “Нахшон” досто-
нида қуйидагиларни битади.

*Узурим бор сендан,
Ўқувчим, жиндак:
Орзуим бор битмак
Бир даста достон.
Ўлмасам мен уни
Ростлаб бераман!
Ҳали бу битиклар
Бир ҳавас холос.
Ҳали ҳавас билан
Гуллар тераман...*

Лекин достондаги ўтли, юракнинг мусаффо маъ-
воларидан отилиб чиққан қуйидаги сатрларни шунчаки
ҳавасга битилган сатрлар деб бўладими?

*Кўз тутдим,
Кўзларим нигорон бўлди,
А, дилбар
Симбарим, юзлари қирмиз,
Киприги кўксига соя солган қиз,
Кўз тутдим,
Юрагим тўла қон бўлди.
Шаббода боларидай
Гулзор узра шўх,
Ой фонарини ёқди қиз-оқшом.
Яша!
Сен келдинг севгилим, Нахшон,
Сув қизи – сувсарим,
Киприклари ўқ,
Сен келдинг,
Кўнглимга сув каби оқдинг,
Сен келдинг –
Рухимда яшаш бошланди.
Севгидан кўзларим
Беҳол ёшланди,
Сен келдинг,
Шеъримга чечаклар тақдинг...*

Бу достон шунчалар эрка овозга эгаки, дея ёзган
эди Иброҳим Ғафуров, бамисоли булбул инсон тилига
кириб ажиб қиссахонлик қилаётгандек.

1932 йили Усмон Носирнинг “Қуёш билан суҳбат” ва
“Сафарбар сатрлар” номли шеъринг тўпламлари чоп
этилди. Бу икки тўпламдан шоирнинг асосан даврни, ян-
ги замонни, меҳнат шуқуҳини куйлаган шеърлари ўрин
олганди. Ўша йиллар Чўлпон шеърлари қатағон этила
бошлаган, ўзбек мумтоз шоирларининг кўпчилигига фе-
одал давр куйчилари деган тамға босилган эди.

Бу даврда пайдо бўлган ленинча-сталинча таъ-
лимотга кўра, ҳар бир шўро ёзувчисидан бадий
ижодга заводлар нафасини, қурилишлар суръатини
олиб кириш талаб қилинарди. Ва шундай талабга жа-
воб берган ёзувчигина чинакам ёзувчи саналар, ана
шундай ёзувчиларнинг асарларигина шўро адабиёти
киёфасини белгилаши мумкин, деб ҳисобланарди.

30-йилларда шўро мавзуида асарлар ёзмаганли-
ги учун бошқа шоирлар сингари Чўлпонга ҳам, Фит-
ратга ҳам кўп таъна тошлари отилган. Шунда кимдир,
Фитратга мурожаат этиб, “Домла, шунча дакки эши-
тавермай, трактор ҳақида битта шеър ёзиб қўйсангиз
асакангиз кетадими?” деганда Фитрат домла: “Эй доно

йигит, мен ҳатто тракторнинг тариллаган овозидан
кўрқаман-ку, қандоқ қилиб у ҳақда шеър ёзай?”, деб
жавоб қилган экан.

Лекин Усмон Носир қалами ҳар қандай мавзуга
жазм эта оладиган чапдаст, туғёнли қалам эди. Зотан
унинг тракторга бағишланган шеърлари ҳам анчаги-
на. У “Тракторобод” номли достон ёзишни ҳам ният
қилган. Унинг “Кириш” қисмини ёзган. Унда шундай
сатрлар бор.

*Эркам –
Лирикакам менинг –
Ювган,
Тараган,
Қараган юртнинг
Хизматин қилишлик
Вазифанг сенинг!*

Усмон Носир қалами соҳир қалам эди. У ҳар
қандай мавзуни куйламасин, унга жон кирита оларди.
Жумладан, у оддий темир ҳақида ёзганда ҳам, албат-
та, диққат-эътиборини уни бунёд этган инсон қалбига
қаратарди. Унинг юрагидаги туйғуларни қоғозга туши-
рарди. Шу боисдан, у сиёсат талаб қиладиган мавзу-
ларнигина куйлайдиган – конъюктр шоир бўлиб қолма-
ди. Ҳақиқий ижод моҳияти ҳамиша инсон юраги билан
боғлиқ бўлиб қолишини англаш даражасига кўтарилди.
У кейинги тўпламини “Юрак” (1935) деб номлаганлиги
балки шундан эди.

Шоирнинг ижодга бўлган чинакам фидойилиги,
ёниб ёзиши, ҳаётга теран назар унинг қалбига кен-
чинмаларни миллат, юрт дардига айлантирди, уни
миллат шоири даражасига қадар юксалтирди. Москва-
га, Ленинградга қилган сафарлари давомида бу туйғу
унинг юрагида янада теран илдиз отди.

1929-30-йиллар Усмон Носир Москвадаги Кине-
матография давлат илмгоҳининг 1-курсида таҳсил кў-
ради. Ўша пайтда у Москвада яшаётган Чўлпон билан
яқиндан танишади ва бу учрашувдан кейин улар бир
умрлик устоз ва шогирд бўлиб қоладилар.

Мазкур илмгоҳга Усмон Носир билан бирга синф-
доши, ёш шоир Темур Фаттоҳ ҳам борган эди. Ёш Ус-
мон бу ерда Москва адабий муҳитига яқинлашишга
ҳаракат қилади, тез-тез Адибларнинг Марказий Уйи
(ЦДЛ)га катнайди ва у ерда таниқли шоир ва ёзувчилар
билан танишади. Бироқ бир куни Владимир Маяков-
ский билан бўлган учрашув унинг Москвадаги ҳаётига
хотима ясайди. Қримтатар шоири Эмил Шамъизода-
нинг хотирлашича, ЦДЛ биносининг фойесида В. Ма-
яковский плакатларининг кўрғазмаси ташкил этилади.
Эшреф Шамъизода, Усмон Носир ва татар шоири Муса
Жалил билан кўрғазмани ҳамда айни пайтда машҳур
шоирни ҳам кўриш учун бу ерга келадилар. Маяков-
ский кўлида таёқча тутган ҳолатда пайдо бўлади. У
мағрур кўринишда, баланд бўйли, улкан қоматли эди.
Маяковский келганларга кўз қирини ташлаб, ичкарига
одимлайди. Усмон, Муса Жалил ва Эшреф Шамъизо-
да унга салом беришади. Шоир уларга совуққина нигоҳ
ташлайди-да, ҳеч сўз айтмай ўтиб кетади. Бу Усмоннинг
иззат-нафсига тегади. “Мен билмас эканман пролетар
шоирининг шунчалар димоғдорлиги ва олифталигини!”
дея асабийлашади у. В.Маяковский ортига бурилиб,
йўқликка тикилгандек, “Ким бу гўдаквачча!” дейди. “Мен
ёш ўзбек шоириман!” – Усмон кескин жавоб қилади. “Ҳа,

шунақа дегин?” – дейди Маяковский кибрли киноя билан ва ичкари кириб кетади. Усмон ўзини таҳқирланган ҳис этади. У шартта ортига бурилиб, ташқарига чиқади. Унинг ортидан дўстлари ҳам эргашади. Усмон кўчага чиқа солиб, Муса Жалилга қатъий оҳангда: “Мен бугуноқ уйимга қайтаман! Ҳали кўрамиз – қайси биримиз ҳақиқий шоир бўларканмиз – менми ёки уми... Энди мен Москвага фақат машҳур шоир бўлиб қайтаман!” – дейди. Шу оқшом поезд Қозон вокзалидан Усмон Носирни юртига – Қўқонга олиб жўнайди. Темур Фаттоҳ Москвада қолиб таҳсилани охиригача етказди.

1935-36-йиллар шоирнинг “Юрак” ва “Меҳрим” тўпламлари чоп этилди. У энди элнинг энг машҳур ва энг севимли шоирга айланган, унинг шеърлари оғиздан-оғизга кўчиб, асарлари қаҳрамонлари исми янги туғилган зурёдларга қўйиларди.

Шоир кўпдан кўнглига тугиб юрган эзгу ниятини айни шу йилларда рўёбга чиқарди: А.С.Пушкиннинг “Боғчасарой фонтани” ва М.Ю.Лермонтовнинг “Демон” поэмалари таржимасини тугатди.

“Боғчасарой фонтани” билан боғлиқ қизиқ воқеа содир бўлган. Камина уни устоз Шухрат оғзидан эшитганман. Нашриётга топширилган кўлёзма тўсатдан йўқолиб қолади. Баъзиларнинг айтишича, шоир парижонхотирлиги туфайли уни трамвайда қолдириб кетган. Бошқалар уни нашриётнинг ўзида йўқолган ҳам дейишади. Кўлёмани шоирдан сўраб олиш учун нашриёт ходимларининг қаттиқ боши қотади. Охири унга мурожаат қилишга мажбур бўлишади. Шоир матн кўчирувчи беришларини сўрайди. Сўнг бир-икки соат мобайнида хонанинг у бошидан-бу бошига папирос чеккан ҳолда юриб, матн кўчирувчига таржимани бошдан-охир ёддан айтиб туради.

1937 йили Москвада ўзбек адабиёти ва санъати декадаси бўлиб ўтди. Унда қатнашганлар орасида Усмон Носир ҳам бор эди. Декада якунлангач, бир гуруҳ адиблар А.С.Пушкин вафотининг 100 йиллиги муносабати билан чақирилган Пленумда қатнашиш учун пойтахтда қоладилар. Пленум ЦДЛнинг мажлислар залида ўтади. Унда шоир А.И.Безименский кириш нутқини сўзлайди. У Пушкин ижоди борасида гапираркан, унинг таржимонлик фаолияти тўғрисида алоҳида тўхталади. Мисол тариқасида у Александр Сергеевичнинг Гётедан қилган таржимасини ўқиб беради. Залнинг охирида ўтирган Усмон Носир ўзининг бетакаллуфлигига узр сўраган ҳолда: “Сиз Гётенинг эмас, Шиллернинг сатрларини ўқидингиз”, дейди. Безименский Усмонни минбарга таклиф қилади. “Ўзингизни таништиринг”, – дейди Безименский. “Мен ўзбек шоири Усмон Носирман”, – дейди у баланд овозда, худди ҳисоб бераётгандек. “Сиз аминмисиз менинг хато қилганимга? Қолаверса, сиз Шиллернинг ушбу асарини ўқиганмисиз?” – сўрайди Безименский. “Ҳа, – жавоб қилади Усмон, – мен на фақат ўқиганман, уни ёддан ҳам биламан”. Ва Усмон худди актёрга ўхшаб, шеърни ўқиб бошлайди. Зал қотиб қолади. Усмон шеърни ўқиб бўлганида борлиқни гулдурос қарсақлар босиб кетади. Безименский Усмонни кўчиб, ҳаяжон билан дейди: “Мана, бизнинг бугунги замонавий Шарқ!” Эртаси куни “Литературная газета” Усмон ҳақида “Шарқда Пушкин пайдо бўлди”, деб ёзади. Унинг шеърлари рус тилига таржима қилиниб, эълон этила бошлайди. Энди Усмон нафақат Ўзбекистонда, балки бутун Шўролар Иттифоқида эътироф этилган шоирга айланганди.

Шоирнинг доврўғи ортиб, у илҳом ва ижод наҳ-

рининг туғёнли мавжларида масрур қулоч отарди. У турли минбарларда шеърлар ўқир ва бу шеърлар дарҳол кўнгилларнинг мулкига айланарди.

1937 йилнинг 27 январида Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси Усмон Носир таваллудининг 25 йиллиги, ижодининг 10 йиллигини катта тантана билан нишонлади. Унда Ўзбекистон Компартияси биринчи котиби Акмал Икромов иштирок этиб, уни “Ўзбек шеърлатининг ёрқин юлдузи”, “Ўзбек Лермонтови” деб таърифлайди. Анжуманда шоир ижоди ҳақида Уйғун оташин нутқ қилади. Адабиётимиз тарихида ёш шоир ижодининг 10 йиллиги илк бор ва атиги бир марта нишонланган. Бу ҳассос шоир – Усмон Носир эди.

Асл шеър шоир юрагида ўзининг оҳанги-ифодаси билан туғилади. Ана шу ифор-оҳангни ўқувчи қалбига тўла-тўқис етказиб бера олиш ҳам шоирдан алоҳида истеъдод ва санъат талаб қилади. Усмон Носир бу борада ҳам бетакрор эди. Зеро, унинг шеър ўқиш санъати ҳам алоҳида эътирофга моликдир. Адиб Туроб Тўла “Усмон Носир шеър ўқиганда атрофни мусиқа босиб кетарди, назаримда”, деса, шоирнинг ҳамшаҳри, кинооператор Азиз Раҳмонов уни шундай эслайди: “Усмон Носирнинг кўзлари чарақлаган, овози ниҳоятда ўткир эди. У шеърни шундай қойилмақом ўқирдики, унга мафтун бўлмасликнинг, унинг сеҳрига берилмасликнинг иложи йўқ эди. На у ҳаёт даврида, на ҳозирги пайтда ўз шеърини Усмон Носирчалик таъсирли ўқиган ё ўқий оладиган шоирни кўрганим йўқ”.

Мухлисларнинг олқиши, эл ичидаги машҳурлик ҳар қандай шоир қалбини сафога ва сурурга тўлдириши табиий. Айниқса, у ёш бўлса, бундай доврўғ, шон-шухрат унинг бошини айлантириши, масту мустағриқ қилиши ҳам мумкин. Усмон Носир шон-шухратнинг авж нуқтасига кўтарилиб, унинг нашъу-намосини сурган вақтлар борасида шундай гап юради. Бу воқеани унинг дўсти, кейинчалик машҳур сўз устаси бўлиб танилган Мухсин Ҳамидов куйидагича хотирлайди: “Демон” учун қалам ҳақи чиққан куни Усмонжон дўст-ёрларини жамлаб, “Национал”га келди. Эшикбон шоирга иззат-икром билан эшик очиб, таниш дастёр – официант аёл унга залнинг энг ёруғ ва ойнаси кўчага қараган томонидан жой ҳозирлади. У бошқа шаҳарларда кўрган эканми, келиб ўтирди-ю, директорни сўратди. Шериклари “нима қилмоқчи экан?” деб ҳайрон бўлишди. Аммо у директор келиши билан “Мен шоир Усмон Носирман, ресторан ёпилсин!” деб фармойиш берди. Директор тамадди қилаётган шинавандаларга қараб: “Бугун сизнинг овқатланишингизу кайф-сафонгиз бепул. Сизни шоир Усмон Носир меҳмон қилади!” – деб эълон қилди... Ҳамма ўтирганларнинг чехрасига нур ёйилиб кетди.

Дастурхонга газак ва ичимликлар келтирилгач, Усмон биллур қадаҳга май қуйиб, зал ўртасига борди-да, “Демон”дан ўқий кетди. У гоҳ рус, гоҳ ўзбек тилида ўқир экан, бир гўзал аёл ўтирган дастурхон ёнига келиб давом этди:

*Энг биринчи тўккан ёшимни
Қабул айла, ол, гўзал, буни.
Ёрит умрим саодатини...*

Шоир аёл қадаҳига қадаҳини яқинлаштирганда кимдир қарсақ чалди. Одоб юзасидан аёлнинг эркак ҳамроҳи ҳам қўшилди. Усмонжон бир-икки қадам юриб, яна ўқиди:

*Қулоқ солғил оху зоримга:
Биргина сўз билан мени сен
Яна кўкка қайтораласан,
Эй паризод, қизган ҳолимга;
Ишқнинг эзгу либосин кийиб,
Ёвузликдан ўзимни тийиб,
У даргоҳда порлоқ нур каби,
Янги малак, ёш бир ҳур каби
Қайта яшар эдим мен у чоғ,
Раҳминг келсин, аҳволимга боқ...*

Энди зал ҳақиқий шоир билан учрашганини сезган эди. Ҳамма бутун вужуди қулоқ бўлиб эшитди:

*...Сенсиз нима бу абадият?
Сенсиз нима менга мулк, ният?
Қуруқ сўздир, тутмас асодир,
Худоси йўқ кенг калисодир.*

Қарсақ ва олқишлар билан қарши олинган бу сатрлардан кейин ҳар ким шоир билан қадаҳ чўқиштиришни ўзига шараф билиб, унинг қошига ошиқди; шоирга бахт-саодат ва илҳом тилаб, унинг соғлиги учун қадаҳ кўтарди”.

Бироқ, кўп ўтмай машъум тақдир ўзининг қора саҳифаларини варақлай бошлади. Шоирнинг илҳом сурури, ижод нашъу-намози поёнига етиб борарди. Усмон Носир эсланган даврада устозлардан бири бу борада гапириб, шоирнинг 25 ёшлик юбилеи ва унда айтилган мақтовлар туфайли унга “кўз теккан”, деганди. Балки бу гапда ҳам жон бордир. Лекин, аслида, бу ўша мудҳиш замон дучор қилиши муқаррар бўлган қора қисмат эди.

Кейинги авлодга мансуб, адабиёт тарихидан бе-хабар айримлар, Усмон Носирнинг қамалишига асосий сабаблардан бири унинг Сталинни мадҳ этмаганлигидир, дейдилар. Бу – нотўғри гап. Усмон Носир ҳам доҳийга ишонган, уни Ҳамид Олимжон сингари кўкларга кўтарган. Шунга қарамасдан, юқорида айтганимиздек, Ф. Хўжаевнинг “аксилнқилобий ҳаракати” таъсирида бўлган одамларга ташланган қармоққа биринчилардан бўлиб Усмон Носир ҳам илинди. Ва шошилич суръатда Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида Усмон Носир ижодини ўрганиш комиссияси тузилди. 12 июль куни Уюшма ҳайъати йиғилишида “Усмон Носир иши” кўрилди.

Бу йиғилиш ўтаётган анжуманхонада яқиндагина унинг 25 йиллик юбилеи нишонланганди. Ўша куни Усмон Носирдан зўр шоир йўқ эди. Уни таъриф ва тавсиф қилиш учун нотиклар ўз сўзхоналаридан “теша тегмаган” сўзларни қидириб топишга, уни улкан шоир сифатида таърифлашга интилган эдилар. Энди эса...

Ушбу йиғилиш ҳақида “Қизил Ўзбекистон” газетасида ёзилган ҳисобот-хабарда шундай дейилади: “Музокарада сўзлаган Қурбон Беректин, Ҳамид Олимжон, Ойдин, Круковский ва бошқа ўртоқлар Усмон Носирни Совет ҳукуматиға, большевиклар партиясига ашаддий душман сифатида курашиб келган бир туркум халқ душманлари билан қўл ушлашиб, улар билан базм ва мажлислар қилиб, рус пролетариатига қарши ифвогарлик юргизганини айтиб бердилар...”

Ҳисобот-хабарда яна шуларни ўқиш мумкин: “... Шоирнинг “Меҳрим” номи билан чиқарилган кейинги шеър тўплами бошдан-охиригача пессимизм руҳи билан тўлган. Усмон Носир ўзи ҳам бу шеърый тўплами

совет ёшлари миясини заҳарлаб турганига ва уни мафкура жиҳатидан бузуқ шеърлар билан атайин тўлдирганига иқрор бўлди...”

Ўша давр одамларидан етиб келган гапларга кўра, ушбу йиғилишда шоирнинг кўп шеърлари устида алоҳида тўхталиб, ҳар бири ғоявий нуқтаи назардан “чуқур таҳлил” қилинган. Қанчалик тўғри – билмайман, мана шундай ёндашув шоирнинг “Яна шеъримга” шеъри устида ҳам бўлган дейишади. Жумладан, унда:

Яна, шеърим, ўзинг яхшисан,

Боққа кирсанг гуллар шарманда... мисралари тилга олиниб, “шоир совет гулларини ҳақорат қилди”, дейишгача боришган. “Манзилим йироқдир – уфқдан нари...” сатрини муҳокама қилишиб, “шоир бу сатрида мақсади – океан орти эканлигини айтмоқда”, дейишган. Муҳокамадаги гаплар ҳар қанча алмойи-алжойи бўлмасин, уларнинг шу тақлид кечганлигига ишонмасликнинг иложи йўқ. Шўролар салтанати мафкуравий тарозусидан бундан ортиқ “кароматни” кутиб ҳам бўлмасди. Бу жоҳиллик тамойили салтанатнинг охириги кунлари қадар давом этмадимми, ахир!

Дўппи олиб кел деса, бош олиб келадиган “дастёрлар” бугунги кунда топилмайди дейсизми! Яхшиям, энди уларга ишимиз тушмайди... Тушмасин ҳам!

Усмон Носир муҳокамада бу қадар инсофсизлик бўлади, ўзининг кўзи олдида тухмат тошлари ёғдирилади деб ўйламаган эди. Ҳаммадан ҳам унга ёлғизланиб қолгани, уни бирор кимса ҳимоя қилмагани алам қилди. Уни Ёзувчилар уюшмаси сафидан ўчиришди.

У йиғилишдан чиқаркан, қаерга боришни, ғовлаб кетган бошини қаерга уришни билмай, гандираклаган ҳолда йўлга тушди.

Эртаси куни – 1937 йил 13 июлда шоир ҳибсга олинди.

1937 йил бошларида шўро матбуоти ва радиосида троцкийчиларнинг катта бир гуруҳи фош этилиб, тарих ҳукмига ҳавола қилингани ҳақида бонг урилди. Троцкийчиларнинг разиллиги ҳақидаги “ҳақиқатлар” шўро халқига мунтазам равишда сингдириб борилди. 28 январда эса суд жараёни бошланди. Шўро мафкурасида қабул қилинган одатга кўра, нафақат марказий, балки маҳаллий нашрлар ҳам суд кунларида халқнинг аксилнқилобий унсурларга бўлган муносабатларини ифодаловчи “нафратнома”ларни эълон қилиб туриши лозим эди.

Ўша кунлари “Қизил Ўзбекистон” газетаси таҳририяти ҳам бу сиёсий компанияда қатнашиш истагида Усмон Носирга мурожаат қилиб, троцкийчиларни лаънатловчи шеър билан чиқишини таклиф этади. Шоир бу таклифни қабул қилиб, “Ғазаб” деб номланган шеър ёзиб беради. У шундай сатрлар билан тугаганди:

*Ўлим сенга, душман! Ўлим сенга, ёв!
Сўрайман, ўртоқ Суд, кесинг беаёв!*

Бироқ орадан бир-икки ой ўтмай, А. Қодирий, Фитрат, Чўлпон ва Усмон Носирнинг ўзи ва яна кўплаб зиёлилар ҳибсга олиниб, уларга “халқдушмани” тамғаси босилди. Совет халқи деб аталган оломон ишлаб чиқариш корхоналари, ижодий ташкилотлар ва ўқув юртларида бўлиб ўтган йиғилишларда уларга энг олий жазони талаб қилди. Не тонгки, ана шундай йиғилишларда Усмон Носирнинг “Ўлим сенга, душман! Ўлим сенга, ёв!

Сўрайман, ўртоқ Суд, кесине беаёв!” сатрларини халқ аталмиш оломон унинг ўзига қарши ишлатди!

Шўро салтанатининг қаҳри ўз “душман”ларига нисбатан ўта бешафқат ва беаёв эди. Кечагина юрт ардоғида бўлган шоир унинг қоронғи камераларида дўзах азобидан баттар қийноғу уқубатларга дуч келди.

Усмон Носир ўзининг ҳақлигига ишонганлиги учун ваҳшийлашган терговчилар олдида асло довдирамади, асло тиззаси қалтирамади. Аксинча, маҳбуслар орасида у энг ўжари, ўз айтганида-деганида турадигани, уронғичлар билан ҳам баб-баравар олишадигани эди. Шунинг учун шоирдан тегишли маълумотни ололмаган чекистлар унга кўпроқ азоб бердилар. Унинг қўлларини қайирдилар, тирноқлари орасига бигиз тикдилар, уриб тишларини синдирдилар. У бундай ваҳшийликка жавобан жаллодларни ҳам, уларнинг худоси Сталинни ҳам тинмай сўқди. Ўз навбатида ундан сўқиш ва ҳақоратлар эшитган, бир-икки мушт ҳам еб қолган назоратчи ва уронғичлар баттар ўчакишиб, янгидан-янги қийноқ ва ҳақорат усулларини ўйлаб топдилар.

Усмон Носирнинг бераҳмларга нисбатан муштан ташқари бошқа қуроли ҳам бор эди. Туғма шоир ҳатто ўша даҳшатли шароитда ҳам ўз руҳий кечинмаларини ифодаловчи бадиҳа шеърлар тўқирди. Бироқ, ИИХК маҳбухонаси Ленинга том-том китоблар ёзиш имконини берган чоризмнинг авахтаси эмасди. Бунда шоирга на қалам, на қоғоз берганлар. Шунга қарамай, у баъзан қоғоз парчаларини топиш иложини қилган, қалам ҳам, қоғоз ҳам топилмаганда маҳбухона деворларига қандайдир топиб олгани кўмир ёки кесак билан шеърлар ёзган.

Шоирнинг бу қадар шеърга чанқоқлигини, ёзишга ташналигини ҳамма ҳам тушунармикин? Ушбу лавҳани ўқиганлар орасида, шоир шу аҳволда шеър ҳақида ўйлаши, шеър ёзиши шартмиди, дейдиганлар ҳам топилади. Ундайларга бу борада балки иддао қилиб бўлмас. Улар олов моҳияти ёнмоқ эканлигини, Усмон Носир эса олов бўлганлигини идрок этмасалар, не чора! Бир шоир дўстим бундан бир неча йиллар аввал “Мен энди шеър ёзмайман”, деганди. “Нега?” сўрадим мен таажжубланиб. “Чунки шеърга қалам ҳақи тўланмай қўйди”, – деди у хотиржам. Менга унинг бу жавоби “шоир” деган номга ҳақоратдек эшитилди. У ҳақиқий шоир эмас-ку, деб юпатгандим мен ўзимни ўшанда. Юрагида олов ловуллаб турмаган одамни “Шоир” деб аташ мумкинми!

Наим Каримов “Усмон Носирнинг сўнги кунлари” рисоласида Насрулла Даврондан эшитган шоирнинг қамоқда битилган “Тутқун булбулча” шеъри тарихини келтиради: “1943 йилнинг 23 мартда, фронтга кетиш олдидан Тошкентда Самарқанд Давлат университети раҳбарларидан бири Шариф Иброҳимовни учратиб қолдим. У ҳам 1937 йилнинг июнь ойида Самарқанддан Тошкентга олиб келинган экан. Ш. Иброҳимов менга ноҳақ ҳукм билан 5 йил қамоқда ўтирганлиги, ўша даврда Абдулла Қодирий, Усмон Носирлар билан бирга бўлганлигини сўзлаб, гапининг охирида Усмон Носирнинг қамоқхона деворига “Тутқун булбулча” шеърини ёзиб қўйганлигини ҳикоя қилиб берди.

Мен унинг сўзларини тинглаб, унга “Бу шеър мазмунини айтиб бера оласизми?” десам, У: “Усмоннинг шеъри нафақат менга, биз билан бирга бўлганларга ҳам ёд бўлиб кетган эди” деб, уни ёддан ўқиб берган. Мана, ўша шеър тўлалигича:

ТУТҚУН БУЛБУЛЧА

*Ҳозир сенинг қанотинг боғлиқ,
Юрагинг доғлиқ.*

*Эшитилмас сайрашинг халққа,
Сен кезган боғлар ҳам бўм-бўш,
Йўқ унда хониш,
Эшиклари қулфлидир... халқа.*

*Амин бўл, ечилур боғли қанотинг,
“Булбул”-ку отинг,
Хизматни эл учун айлаган зотинг.
Қўшигинг мавж урсин, тинмасин тилда!
Барибир тингланур давр келиб элда!*

*О, Ватан булбули, гуллар ошиғи,
Вафоли булбул,
Қўнасан такроран ғунча-тахтингга,
Соғ ва бардам бўл!*

О, агар Усмон Носирнинг Тошкент маҳбухоналарида ва Русия лагерларида ёзган шеърлари омон сақланиб қолганидами, шак-шубҳасиз, дўсти Муса Жалилнинг “Моабит дафтари”дан неча баравар катта ва инсониятни ундан-да қаттиқ ларзага солувчи китобга айланарди!

Усмон Носир ҳавосиз камераларда ҳам барча азоб ва уқубатни, сотқинлик ва разолат, ҳақорат ва очликни унутиб, ўзини шеърят водийсида, олтин ёлли тулпор устида ҳис этди. Зеро, у илоҳий кучнинг хоҳиши ва муруввати билан дунёга келган шоир эди.

Авахта хоналаридаги жоҳил назоратчиларнинг, бағритош терговчиларнинг нозик жуссали, нимжон бир шоирга қилган зуғумлари, унинг асабини ўйнатишлари ва яна ўчакишиб, бутун бадани моматалоқ бўлгунча уни калтаклашлари, ҳуда-бехудага музхонага ташлашлари ҳар қандай иродани синдириши, ҳар қандай соғ танни хаста вужудга айлантириши ҳеч гап эмасди. Бундай адоқсиз руҳий ва жисмоний азоблар Усмон Носирда нафақат оғир асоратлар қолдирди, балки унда савдойилик аломатларини ҳам зоҳир эта бошлади.

Златоуст маҳбухонасида Усмон Носир билан бир камерада бўлган Ўзбекистон комсомоли марказқўмида хизмат қилган В. Розенфельд шундай хотирлайди: “Мен уни шу ерга келиб кўрдим. У телба бир ҳолатда бўлиб, ҳеч ким билан гаплашмасди. Уззукун каравотда ўтиргани-ўтирган эди. Пулига маҳбухона буфетидан конфет сотиб олиб, шахмат доналарини ясар ва ўзи билан ўзи қош қорайгунга қадар шахмат ўйнади. Ким уни чақирса ё у билан гаплашмоқчи бўлса, бу одам назоратчи ё маҳбус бўладими, у: “Йўқолларинг, фашистлар!” деб жеркиб ташларди.”

Шоирнинг мактабдош дўсти, у билан лагерларда бирга бўлган Иброҳим Назирийнинг айтишича, Усмон Носир Шимолнинг қаттиқ аёзларида соғлигини йўқотиб, қўл-оёқларини совуққа олдириган, тирсак суяклари тарашага айланган гўшти тешиб чиққан эди. Маҳбуслар ишдан қайтганларида уни стол устига ётқизиб қўйганлар ва у ётган ҳолида шеърлар ўқиган.

Ушбу сатрларни ёзар эканман, дафъатан мажруҳ шоир кўз ўнгимда хаста овоз билан шеър ўқиётган қиёфада намоён бўлди. Қаламим тўхтаб қолди. Яқинда кўнглимдан кечган кечинмалар учун ўзимга ўзим ниҳоятда бадбин туюлиб кетдим. Кеч куз оқшомларидан

бирида далаҳовлимда ўтириб ўзимни ғариб, хокисор-афтода ҳис этган эдим. Бағрим алланечук хувилларди. Ҳайҳотдек ҳовлида бир ўзим қолиб, руҳимни ёлғизлик чулғаб олганди. Болаларимнинг ҳаммаси ўз-ўзидан ортмайди, шаҳардаги юмушларида банд. Мен ким учун қурдим шунча хонани! Белим букчайиб, пешона терим билан ким учун тикладим бу ватанни!.. Ўша оқшом кўнглимдан шу сингари дилгир, маҳзун туйғулар кечган эди! Кўз ўнгимда пайдо бўлиб – рўпарамда яйдоқ стол устида ётганча инграб шеър ўқиётган Усмон Носир олдида ер ёрилмади – ерга кириб кетмадим. Ва: “Шу ҳам ҳасрат, шу ҳам қайғуми?!” – ўзимдаги бадбин кечин-маларимдан мулзам бўлиб, дедим!.. Айни чоғда мана шу муқояса руҳимга муҳрланиб қолди. Менинг ишим юришмай ёки мураккаб, нажотсиз вазиятларда қолиб, кўнглим чўккан лаҳзалардагидан юз чандон, минг чандон оғир эмасми эди Усмон Носир чеккан изтироблар, азоблар?! Шу боис, ҳар қандай ғамга, ҳар қандай синовга тик боқиб, сабр ва чидам жоиз эмасми мендек инон-ихтиёри ўзида, озод қушдай бир банда учун?!

Шоир уч йил давомида неча-неча маҳбусхона-ларни кўрмасин, қанча-қанча аризалар ёзмасин, унинг овози, дарди, ҳақиқатни баён қилиш истаги бу маҳбусхоналарнинг темир эшикларини тешиб чиқолмади. Аммо шунга қарамай, йиллар ўтса ҳамки, ич-ичида шоирнинг Сталинга хат ёзиш илинжи, ўз бошига тушган кулфатлардан уни хабардор қилиш умиди сўнмади.

Агар гап фақат унинг ўз жонини сақлаши устида борганидайди, у бунчалар куйиб-ёнмаган, ҳалак бўлмаган бўларди. Жонидан кечиб кўя қоларди! Лекин ҳамма гап юрагидаги истеъдоднинг жувонмарг бўлиб кетаётганида эди! Шу боисдан ҳам у ҳар гал орзулар чечагини очувчи, муаттар бўйлари билан вужудини сархуш этувчи ана шу истеъдод олдида ўзини қарздор сезиб, ҳар неки нарсага тайёр эди.

Ниҳоят шоирнинг азалий орзуси ушалиб, унга “улуғ дохий”га хат ёзиши имкони берилди.

Бу хатда шундай сатрлар бор эди: “...Маҳбусликда кечирганим уч йил ичида ҳар қандай қийинчиликларга қарамай, мен битта шеърин роман, учта пьеса, қатор шеърлар ёздим.

Мен ижодий кучларга тўлган навқирон йигитман.

Мен халқ душманларининг тўхматига қолдим.

Мен ҳаётга қайтишим, Улуғ Ватанимнинг тўлақонли граждани бўлишим керак!

Мен Сиздан ёрдам сўрайман.

1940 й. 20 август.

Муддатни ўташ жойимнинг адреси:

Хабаровск ўлкаси, Магадан ш.”

Аммо Усмон Носирнинг ҳақиқат ва адолат йўлидаги умидлари бу гал ҳам сароб бўлиб чиқди. Давом этган азоблар руҳиятини яна ерпарчин қилди. Ниҳоясиз зуғуму қийноқлар уни савдойи бўлиш даражасига олиб келди. Магаданда Усмон Носир билан бирга бўлган, ҳаммаша уни укасидек кўриб, имкон бўлди деганда – йўқлаб турган Тожихон Шодиева хотирасида шундай мудҳиш лавҳа бор: “Усмоннинг аҳволи ёмонлашиб қолганини эшитиб, хабар олгани бордим. Борсам, Усмонни очиқ ерда, ёмғир остида устунга боғлаб қўйишган экан. У осмонга қараб турар

ва нималарнидир гапирарди. Унинг гапларини тушуна олмадим. У мени танимади ва гапларимга қулоқ ҳам солмади. У бутунлай савдойи бўлиб қолган эди. Мен лагерга йиғлаб қайтиб келдим...”

Қосимжон Ҳошимов исм-шарифли собиқ маҳбус эса бир сафар руҳий хасталиги кўзиган Усмон Носирни темир панжара ичига ташланганининг гувоҳи бўлган. Шу пайтда тепадан шовиллаб ёғиб турган ёмғир унинг боши, юзларини ювиб, паства оқарди. Лагерь навбатчиси ана шундай йўл билан маҳбусни “ҳовури”дан туширган.

Шоирнинг бундай аҳволга тушганлиги, ундаги руҳий хасталик жунбиши асосан унинг Сталинга ёзган хатининг жавобсиз қолаётганидан эди. Хуруж қилувчи хасталик ўтиб кетиши билан у яна ўзига келар, ижодий қобилиятини тиклар, шеърлар ёзарди.

Усмон Носир 1941 йил охирларида Магадандан Мариинска келтирилади. Кемерово худудидаги Мариинск – “қизил салтанат”нинг тиконли симлар билан ўралган лагерь-шаҳри эди. Шаҳар тўрт томондан ботқоқлик ва тайга ўрмонлари билан иҳоталанганди. Шоирнинг аҳволи ниҳоятда оғирлашганди. У қолган умрини касалхонада ўтказди. Ва, ниҳоят, бу дунёга сиғмаган бахтсиз шоирнинг умр шами сўнди. 1944 йилнинг 9 март куни унинг юраги уришдан тўхтади. У дунёга булбул бўлиб келган эди, бироқ қора зулм, қора тўхмат, қора ҳасаднинг чангалида бевақт ўлим топди.

Юрт пешонасида Эрк, Истиқлол нурлари порлашини орзу қилган Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитратлар сингари халқимизнинг беназир фарзандлари орасида Усмон Носир энг ёши эди. У йигирма беш ёшида қамоққа ташланиб, эркидан айрилди. Унинг истеъдодининг олтин гуллари ҳали очилиб улгурмаган эди! У ўзбек элининг тарихдаги аччиқ армони бўлиб қолди.

Усмон Носир Ватани, юртни севган, уни озод кўришни орзу қилган ва бу йўлда ўзини фидойи деб билган оташин шоир эди. Зеро, унинг “Юрак” номли шеъридаги:

Итоат эт,

Ватан сендан

Агар рози эмас бўлса!

Ёрил, чақмоққа айлан сен,

Ёрил, майли, тамом ўлсам! – сатрлари шу бугунги хуррам, мунаввар кунлар ҳаққи битилган эмасми?

Усмон Носир мустақиллик йилларида яна ўзининг шарафли тахтига кўтарилди. Яна уни эл олқишлади, яна у ёшларнинг меҳр-муҳаббатига мушарраф бўлди. Мангулик сари отланган шоир йўлидаги илк довонни босиб ўтди!

Ҳа, Усмон Носир мураккаб даврда яшади. Унинг замонасозлик руҳидаги, ўша давр мафқураси таъсирида яратган шеърлари йўқ эмасди. Лекин унинг ўзбек шеърияти саҳифаларига муҳрланган бетакрор лирикаси, самовий туйғуларга йўғрилган янгроқ овози ҳам борки, у ҳаммаша тоғнинг мусаммасо жилғаларидек жаранглаб садо беражак! Ҳаммасидан ҳам шоирда безавол, навқирон руҳ мужассам эди. Бу руҳ адабиётимиз осмонида ёрқин юлдуз бўлиб, замонлар оша нур сочаверади!

Асотирлар қайтар ой ёгдусида

ТОМЧИМАН

Яратикнинг мужғонидаги
Томчисиман “мен”ликлар ичра.
Томчиман, агар томчиласам
Қуртакланар новдалар қониб.
Рангланар ўт, гиёҳ, чечаклар
Яшилланар томчимдан ҳаёт.
Сувларда инади жўшқинлик,
Қиёфага кирар ҳарсанглар.
Товланади нурлар томчимда,
Аксланади сайроқлар ажиб.
Томчиман, кулиб томчиласам
Ғамгинлигин унутади ғам.
Пайдоланар кўнгилларда шиқ,
Киртайган маҳзун қароқларда.
Файзланар томчимдан олам...

ҚАЙТАЛАНИШ

Тушқунликнинг қаҳратонида,
Музлаб қолган эди умидим.
Қақшатгач адашган руҳимни,
Ҳаётни хушламай ўқиндим...

Нимадир рўй берди дафъатан,
Истаб қолдим яшашни қайта.
Табассумни ўрганди дардим –
Сева олгум ҳаётни қайта.

Мени эъзоз айлар бир нигоҳ
Ўлмогимга қўймаса керак.
Тикляпман ўзимни қайта,
Гуллаб берар баҳорга юрак.

ЧИЗГИ

Савр тунни. Ҳатто ой сокин,
Юлдузлар чамани кўрсатар чирой.
Ел тавоб қилади ойнанинг кўксини,
Анда топиладир дил учун ҳам жой.

Ой сийнасида тунайди мамнун,
Теракларнинг шовуллаган нафаси.
Асотирлар қайтар ой ёгдусида,
Чинқириб юборар қайғу қафаси.

Намоён этади мувозанатни,
Ой шуъласида соялар шакли.
Мавжланади ҳусни зийрак ҳисларнинг,
Бунда мавҳумотнинг йўқ сира дахли.

Савр тунин ажиб тиниқлиги бор.

ИСТАК

Сукунат товушини,
Ҳарсанглар йиғисини,
Форларнинг кулгусини,
Яна шамол қалбини
Эшитгим келди бугун.
Дарахтларнинг тафтини,
Зангор кўк уфурини,
Қушларнинг сафосини,
Ҳис қилгим келди бугун.
Меҳнатдан завқланишини,
Камтарликни тупроқдан,
Ҳаётдан мўминликни,
Эзгуликни савобдан
Уқмоқ истадим ҳар кун.

Зухра ОЧИЛОВА

1975 йилда Қашқадарё вилояти Шаҳрисабз туманида туғилган. Шоиранинг “Мовий ифोर” номли китоби нашр этилган.

ДУНЁ АДАБИЁТИДАГИ ЭНГ ҚИСҚА ҲИКОЯЛАР

Эрнест Хемингуэй ҳар қандай инсонни таъсирлантирадиган, ўзи атиги бир неча сўздан иборат ҳикоя ёза олишдан баҳс бойлашган. Унга ғалаба олиб келган ҳикоя мана: «Болалар пойафзали сотилади. Кийилмаган...»

Фредерик Браун энг қисқа ва қўрқинчли ҳикояни ёзган: «Ердаги охирги одам хонада ўтирарди. Бирдан эшик тақиллаб қолди...»

Анъанавий ҳикоячиликнинг тугун, кульминация ва ечим каби таркибларидан иборат бўлган энг қисқа ҳикоялар танловида О.Генри ушбу ҳикояси билан ғолиб бўлган: «Чекиб олган ҳайдовчи қанча ёқилғи қолганини кўриш учун бензобак томон эгилди. Марҳумнинг ёши йигирма учда эди».

ОЙНА

Ритани шафқатсизларча ўлдириб кетишгандан буён Картер ойна ёнида ўтиради.

Телевизор ҳам, китоб ўқиш-у хат ёзиш ҳам йўқ. Унинг ҳаёти – парда ортида кўринган неки бўлса – ўша. Унга барибир, овқатни ким олиб келади, ҳисобни ким тўлайди... У хонани тарк этмайди.

Унинг ҳаёти – югураётган жисмоний тарбиячилар, йил фасллари алмашуви, физиллаб ўтаётган автомобиллар, Ританинг кўланкаси.

Намат билан ўралган ушбу палатада ойналар йўқлигини Картер тушунмасди.

Алан Е. Майер

ОМАДСИЗЛИК

Танамдаги шиддатли оғриқдан уйғониб кетдим.
Кўзимни очишим билан каравотим олдида турган
хамширани кўрдим.

– Мистер Фуджима, – деди у, – омадингиз бор экан, сиз икки кун аввал Хиросимадаги бомбардирмондан омон қолдингиз. Ҳозир сиз госпиталдасиз, ортиқ хавф остида эмассиз.

Мадорсизликдан базўр сўрадим:

– Қаердаман?

– Нагасакида, – жавоб берди у.

Роберт Томпкинс

ҲАҚИҚАТНИ ҚИДИРИБ

Ниҳоят, бу хилват, овлоқ қишлоқда унинг қидирувлари яқунланди. Чириб, тўкилай деб қолган хароба кулбада милтиллаб турган олов ёнида Ҳақиқат ўтирарди.

У умрида ҳеч қачон бундайин қари ва бадбашара аёлни кўрмаган эди.

– Сиз, Ҳақиқатмисиз?

Қартайган, бурушиқ алвасти тантанавор бош силкиди.

– Айтинг-чи, мен инсониятга сиз ҳақингизда айтишим керакми? Уларга қандай хабарни етказай?

Кампир оловга тупурди-да, жавоб берди:

– Уларга мени ёш ва соҳибжамол деб айт!

Эндрю Э. Хант

Африкалик болакай томонидан ёзилган ушбу ҳикоя «2005 йилнинг энг яхши ҳикояси» танловида ғолиб бўлган экан:

«Туғилганимда, мен қора эдим;
Қора бўлиб улғайдим;
Мен қуёшда узоқ турсам, яна қораяман;
Ҳаттоки ўлганимда ҳам қоралигимча қоламан.
Сиз, оқлар эса:
Туғилганингизда – қизғиш бўласиз;
Улғайганингизда – оқарасиз;
Офтобда тобланганингизда – қизарасиз;
Совқотганингизда – кўкарасиз;
Қўрққанингизда – сарғаясиз;
Ўзингизни ёмон ҳис қилганингизда – яшил тусга кирасиз;
Ўлганингизда эса бўзарасиз.
Ва яна сиз мени қора танли дейсиз».

**Давронбек ТОЖИАЛИЕВ тўплаб,
таржима қилди.**

Сурайё КАРИМОВА

МАТНШУНОСЛИГИМИЗ ЮТУҚЛАРИ

Бугунги кунда матншунослик, айниқса, Ўзбекистон учун долзарб аҳамиятга эга. Чунки ўлкамиз тарихи ва маданиятига оид юзлаб бебаҳо асарлар ҳали нашр этилмасдан қўлёзма ҳолида сақланмоқда. Шуларни ҳисобга олиб, сўнги йилларда Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида матншунослик етакчи илмий йўналишларидан бирига айланди. Қўлёзмалар хазинасида сақланаётган қимматли асарларнинг илмий-танқидий матнларини нашрга тайёрлашга жиддий эътибор қаратилди. Сир эмас, бир неча нусхада етиб келган асар қўлёзмалари орасида анча-мунча тафовутлар бўлиши табиийдир. Асарнинг турли нусхалари муқояса қилиниб яратилган илмий матнигина таржима ва тадқиқотлар учун анча ишончли бўлади. Қолаверса, турли мавзуда изланишлар олиб бораётган мутахассислар таржима эмас, балки асл матнга таянишса, уларнинг тадқиқотлари кўпроқ тош босадиган бўлади. Асл матнда муҳим атама ва унвонлар асар ёзилган даврда қандай ишлатилган бўлса, шундай ёзилади. Таржимада улар ўзгаришга учраши ва бошқа баъзи камчиликларга йўл қўйилиши мумкин.

Миллий фанимизнинг халқаро обрўси билан боғлиқ яна бир жиҳат борки, бизнинг тарихимиз ва маданиятимизга оид асарларнинг илмий-танқидий матнлари Араб мамлакатлари (мовароуннаҳрлик уламолар китоблари), Эрон (форс тилидаги бир қанча тарихий ва адабий манбалар), Америка (Мунис ва Огаҳийнинг “Фирдавс ул-иқбол” асарининг Юрий Брегел тарафидан тайёрланган илмий-танқидий матни), Япония (Муҳаммад Ҳакимхоннинг “Мунтахаб ут-тавориҳ” асарининг Яёи Кавахара, “Бобурнома”нинг Эйжи Мано тарафидан нашр этилган илмий-танқидий матнлари) ва бошқа мамлакатлар олимлари томонидан нашр этилаётганида ўзбек манбашунос-матншу-

нослари бу ишда наинки иштирок этиш, балки фаол киришиб, бу соҳада етакчиликни ўз қўлларига олишга бурчлидирлар.

Туркий тилдаги асарларни кирилл ёки латин алифбосига табдил қилишдан олдин ҳам уларнинг муаллиф томонидан илк бор яратилган ёзувдаги илмий-танқидий матнларини ҳозирлаш катта аҳамиятга эга. Қуйида биз Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида илмий-танқидий матнлари тайёрланган, Ўзбекистон ва бошқа мамлакатларда чоп этилиб, Марказий Осиё тарихи ва маданияти билан шуғулланувчи жаҳондаги кўплаб илмий марказлар мутахассислари томонидан илиқ кутиб олинган бир неча мўътабар манбалар нашрига тўхталиб ўтамыз.

* * *

Маълумки, “Насойим ул-муҳаббат мин шамойимил футувват” (“Улуғлик хушбўйликларини таратувчи севикли шабадалар”) Алишер Навоийнинг насрдаги энг йирик асаридир. Ундан 770 дан ортиқ тасаввуф шайхлари ҳақида маълумотлар ўрин олган бўлиб, муаллифнинг диний-фалсафий қарашлари ҳамда Навоийгача бунчалик кенг қўламда тасвирланмаган турк машойихлари фаолиятига оид беҳад қимматли манбадир. Шунингдек, Навоийнинг отасига оид баъзи биографик қайдлар ҳам асарнинг қимматини янада оширади.

ЎзР ФА Шарқшунослик институтининг катта илмий ходими Ҳамидхон Исломий “Насойим ул-муҳаббат”нинг илмий-танқидий матнини тайёрлаш устида узоқ йиллар изланишлар олиб борди. Домла “Насойим”нинг Туркия, Россия, Франция ва Ўзбекистондаги энг қадимги, баъзилари Алишер Навоий ҳаётлиги даврида кўчирилган мўътабар нусхалар асосидаги матнини тиклаб, нусхалар орасидаги муҳим тафовутларни сатрости изоҳларида қайд этди. Матн

Сурайё КАРИМОВА

Тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтининг масъул ходими.

учун зарур кўрсаткичлар ҳам тузилганки, бу тадқиқотчи ва ўқувчиларга асардан ўзлари излаётган маълумотларни тезда топиб олиш имконини яратади.

“Насойим ул-муҳаббат”нинг шу пайтгача Туркия ва Ўзбекистонда амалга оширилган нашрлари пухта илмий-танқидий матнга асосланмагани учун кўплаб хатоларга йўл қўйилган эди. Мисол келтирадиган бўлсак, 2001 йилда “Фан” нашриётида Алишер Навоий “Мукамал асарлар тўплами”нинг 17-жилди сифатида “Насойим ул-муҳаббат” асари нашрдан чиқди. Буюк адибнинг энг йирик насрий асари Ўзбекистонда илк бор тўлиқ ҳолида нашр этилиши қувончли ҳодиса, албатта. Бироқ бу нашрдаги матний хатолар оддий ўқувчи тугул, мутахассислар учун ҳам қатор жумбоқлар пайдо қилади. Боз устига, Навоий матнидаги юзлаб сўз ва жумлалар ё атайин, ё эътиборсизлик натижасида тушириб қолдирилган. Баъзи сўзларнинг тўғриси ва нашрдаги хато шакллари кўйида келтирамиз: “бархабарлар” – “бехабарлар”, “ул китобдаги” – “ул китобда дағи”, “сироти мустақим” – “сийрати мустақим”, “анинг манъин” – “ани мутаайин”, “анга ром” – “ором”, “комларим” – “ғамларим”, “суваб” – “са-воб”, “мувофақатингиздин” – “муваффақиятингиздин”, “тахаллуф” – “такаллуф”, “маҳшур” (қўшилган маъносидан) – “машҳур”, “ифлос” – “ихлос”, “адаб” – “абад”, “афзун” – “афсун” ва ҳоказо. Улар китобхонга матн маъносини қийинлаштириб, баъзан мутлақо тушунар-сиз қилиб қўяди. Масалан: “Ул ит бошин ул ҳарфқа солиб, ул сутдин ичти” жумласидан сўнг, “ит бошини қанақа ҳарфга тикди экан?” деб бош қотириш мумкин. Ҳолбуки, бу сўз аслиятда “зарф”, яъни идишдир. Хатолар туфайли баъзи ҳолларда Навоий кўзда тутганига зид маънолар чиқариш мумкин. Масалан, “тушунарли, аён” маъносидан “мафҳум” сўзи барча ҳолларда тескари маънодаги “мавҳум” шаклида ёзилган.

Афсуски, “Насойим ул-муҳаббат”нинг Алишер Навоий асарларининг сўнгги йилларда чоп этилган ўн жилдлик асарлар тўпламидан ўрин олган нашрлари ҳам хатолардан холи эмас. Институтимизда тайёрланиб чоп этилган илмий-танқидий матн, ниҳоят, бу улғ асарнинг кирилл ва латин алифболаридаги қониқарли нашрини амалга оширишга ёрдам берса, ажаб эмас.

Қувонарли жиҳати шундаки, истиқлол берган имконият туфайли, айрим тадқиқотлар ва илмий танқидий матнлар чет эл олимлари билан ҳамкорликда амалга оширилмоқда. Табиийки, бу ўзаро тажриба алмашиш ҳамда ўзбек олимларининг илмий ютуқлари хорижий мамлакатларда ҳам кенгроқ танилиши ва эътироф этилиши учун катта имкониятлар яратади.

Шундай ҳамкорлик ишлари натижаларидан бири Садриддин Айнийнинг (1878-1954) ўзбек тилида ёзилган “Бухоро инқилоби тарихи” асари илмий-танқидий матнининг Японияда нашр этилиши бўлиб, у ЎзР Фанлар академияси Шарқшунослик институти илмий ходими Шарифа Тошева ва Токио университети тадқиқотчиси Шизуо Шимада тарафидан амалга оширилган.

Садриддин Айний кўплаб тарихий, бадиий ва илмий асарлар яратган. Айнийнинг тарихий асарларида Бухоро тарихининг энг мураккаб даври – мамлакатда ислохотчилик ғоялари ва жадидчилик ҳаракатларининг

кенг ёйилиши, кўп асрлар давомида амалда бўлган давлат тузумининг тубдан ўзгариши воқеалари унинг ўз кўрган кечирганлари асосида қаламга олинганки, бу асарларни четлаб ўтиб, ўша давр тарихини ёритиш мушкул.

Айний томонидан яратилган илк йирик тарихий асар – “Тарихи инқилоби фикри дар Бухоро” (“Бухорода фикрий инқилоб тарихи”) 1918 йилда тожик тилида ёзилган. Кейинчалик Айний бу асарнинг ўзбек тилидаги қайта ишланган вариантини яратиб, янги боблар қўшиб, унга “Бухоро инқилобининг тарихи” деган ном берди. Асарнинг номидан у 1920 йил кузида амирликнинг ағдариб ташланишига бағишланган, деб тушунмаслик керак. Айний инқилоб деганда асосан Бухоронинг илғор кишилари онгидаги ўзгаришлар, уларнинг ислохотлар воситасида ўз юртларини тараққий қилдиришга интилганликларини кўзда тутди.

Мактаб ва мадрасаларни ислоҳ қилиш масаласи Бухоро инқилобига сабаб бўлганига ишончи комил бўлган Айний, 3-4 аср олдинги ва ўзига замондош бўлган Бухоро мадрасалари, мударрисларнинг билим даражасини ҳамда уларнинг ҳукумат билан муносабатларини текшириш муҳимлиги ҳақида гапиради. Биринчи бўлимнинг “Уламанинг бузулиши ва булардан хонларнинг истифода қилиши” деб номланган биринчи ва ундан кейинги бобларида Айний сўзбоши ва муқаддимада билдирган фикрларини кенгайтиради ҳамда далиллар ва тарихий маълумотлар билан тўлдирди. Шу бўлимда Айний Ёш бухороликлар ва жадидлар ҳаракатининг вужудга келишига замин тайёрлаган ички ва ташқи омиллар хусусида ҳам фикр юритади. У Бухородаги инқилобни дастлаб маълум бир гуруҳ кишилари онгида пайдо бўлган инқилоб, деб ҳисоблайди. Жумладан, муаллиф биринчи бўлимнинг “Илмий ва ижтимоий инқилобга ҳозирланиш” бобида Амир Абдулаҳад (1885-1910) даврининг бошларида амирлик тузумига танқидий кўз билан қараган кишилардан бири – бухоролик маърифатпарвар Аҳмад Дониш ва унинг издошлари ҳақида кенг маълумот беради.

Асарнинг салмоқли қисмини ташкил этувчи иккинчи бўлимда 1908-1917 йилларда Бухоро жамияти ҳаётида рўй берган маърифий ва ижтимоий-сиёсий воқеалар қаламга олинган. Жумладан, Бухорода очилган янги усулдаги мактаблар ва бу мактаблар атрофида мутаассиб уламо билан тараққийпарварлар орасида юзага келган баҳс-мунозаралар, 1910 йил январдаги сунний, шиа низолари, 1910 йилда ташкил этилган Ёш бухороликларнинг яширин жамияти, бу жамиятнинг маърифат ва ислохот йўлида амалга оширган ишлари тўғрисида муфассал маълумот берилади.

Учинчи ва тўртинчи бўлимларда асосан сиёсий воқеалар – 1917 йил Россиядаги февраль инқилобидан сўнг Бухоро ёшларининг ислохот учун курашлари, амир томонидан 1917 йил 7 апрелда эълон қилинган ислохот фармони, 8 апрелда тараққийпарвар кучлар ташкил этган тинч намойишнинг ҳукумат томонидан бостирилиши, 1918 йилги Колесов воқеалари ва Бухорода жадидларга нисбатан кўрилган жазо чоралари тафсилотлари баён қилинган.

Маълумки, Ўзбекистон тарихининг энг мураккаб давларидан бири бўлмиш 20-аср биринчи чорагига оид ноёб манба бўлган “Бухоро инқилоби тарихи”

илгари ҳам ўзбек тилида ва бошқа тилларга таржима қилиниб, бир неча марта нашр қилинган. Бироқ бу нашрларнинг асосий нуқсони шундаки, уларнинг биронтаси ҳам муаллиф матнини тўлиқ ҳолида акс эттирмаган.

“Бухоро инқилоби тарихи” 1926 йили Москвада араб имлосида нашр қилинди. Маълум мафкуравий сабабларга кўра, асар катта қисқартиришлар билан босилган. Қисқартирилган жойлар асарнинг барча қисмларига тегишли бўлиб, тахминий ҳисоб-китобларга кўра, жами 140 вараққа яқин. Бошқача айтганда, қўлёзмада ҳаммаси 584 варақни ташкил этувчи асарнинг 25 фоизидан кўпроғи қисқартирилган. Баъзи бобларнинг катта қисми қисқартирилиб, айрим боблар эса тўлалигича тушириб қолдирилган.

1960 йилларда Айнийнинг саккиз жилдлик танланган асарлари ўзбек тилида, кирилл ёзувида нашр этилиб, унинг биринчи жилдига “Бухоро инқилобининг тарихи” ҳам киритилди. Ушбу нашр асарнинг қўлёзмаси эмас, балки 1926 йилги Москва нашри асосида амалга оширилган бўлиб, унда мафкуравий ёндашув оқибати ўлароқ, матн навбатдаги қисқартиришларга дучор қилинган. Унда Москва нашрига киритилган баъзи боблар тўлалигича тушириб қолдирилган. Айниқса, жадидларга салбий муносабат орқасида Абдурауф Фитрат, Усмонхўжа Пўлатхўжаев каби бу оқим намояндаларининг исмлари ташлаб кетилган. Шунингдек, Фитратнинг асарларига оид катта парча тушириб қолдирилган.

Бевосита асарнинг Тошкентда сақланадиган қўлёзмаларидан фойдаланиш имконияти биров чекланганлиги боис, тадқиқотчилар кўпинча унинг нуқсонли Москва ва Тошкент нашрларига мурожаат қилишга мажбур эдилар. Масалан, америкалик тадқиқотчи Эдвард Олворс асарнинг Тошкент нашрида тушириб қолдирилган «Жадид ёки Ёш бухоролилар фирқасининг тузилиши ва ёзилмаган программа» бобини Москва нашри асосида инглизчага ағдарган. Аслида Москва нашрида бу бобдан ҳам бир неча сатр қисқартирилган.

“Бухоро инқилоби тарихи” қўлёзмалари бизгача икки нусхада етиб келган бўлиб, уларнинг ҳар иккаласи ҳам Шарқшунослик институтининг Асосий фондида сақланади.

Нашрга тайёрловчилар матнни компьютерга киритишдан ташқари саҳифа ости изоҳларида иккала қўлёзма орасидаги муҳим тафовутларни кўрсатиб ўтишган. Нашрга муфассал сўзбоши ёзилиб, у бир йўла учта – ўзбек, япон ва рус тилларида берилган. Китоб охирига шахсий ва жуғрофий номлар, халқлар ва қабилалар, китоб, даврий нашр ва жамиятлар кўрсаткичлари илова қилингани, шубҳасиз, нашрнинг илмий қимматини оширади.

* * *

Муҳаммадризо Огаҳий (1809-1874) қаламига мансуб “Жоме ул воқеоти султоний” асари 1856 йили ёзиб тугалланган бўлиб, унда уч нафар Хива хони – Муҳаммадаминхон (1846-1855), Сайид Абдуллахон (1855) ва Қутлукмуродхон (1855-1856) даври тарихи ҳикоя қилинади. Мавжуд тарихнавислик аъъанасига мувофиқ, асарда хонларнинг ҳарбий юришларига

кенг ўрин ажратилган. Айни пайтда, биз бу ерда қўшни давлатлар билан элчилик алмашиш, турли шахсларнинг мансабларга тайинланиши, таваллуд ва вафот саналари, хонликда амалда оширилган бунёдкорлик ишлари (мадрасалар қурилиши, каналлар чиқариш ва ҳоказо) ва бошқа қатор мавзуларга доир маълумотларни топишимиз мумкин.

Матн асарнинг Санкт Петербург ва Тошкентда сақланаётган иккита мавжуд қўлёзмаси асосида тузилган. Шунинг таъкидлаш жоизки, барча қўлёзмаларни синчиклаб тадқиқ қилган Н.Тошев Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтида сақланаётган Тошкент нусхаси Огаҳийнинг дастхати эканлигини исбот қилди. Бу ҳол эса матннинг ишончлилигини ошириши баробарида Огаҳий ижодини янада чуқурроқ тадқиқ этиш учун ҳам жуда муҳимдир.

Мазкур нашр адабиётшуносларга Огаҳийнинг назмий меросини ҳам янада тўлиқроқ тадқиқ қилиш учун имкониятлар яратиб берди. “Жоме ул воқеоти султоний”да жами 160 та ўзбек ва форс тилларидаги шеърлар парчалар келтирилган бўлиб, буларнинг аксарияти муаллифнинг ўз қаламига мансубдир.

Матнга олти турдаги кўрсаткичлар (шахс исмлари, жой номлари, тоифалар, мансаблар, Қуръон оятлари, ҳадислар кўрсаткичлари) тузилган бўлиб, улар китобдан фойдаланишни анча қулайлаштиради.

* * *

“Матлаб ут-толибин” асари 1673 йилда форс тилида ёзиб тугатилган. Асар муаллифи Абулабос Муҳаммад Толиб ибн Тожиддин Ҳасанхожа ал-Хусайний ас-Сиддиқий Бухородаги машхур Жўйбор шайхлари хонадонидан 1609 йилда туғилган. Жўйбор шайхлари хонадонидан фарзандлар таълим-тарбиясига катта эътибор берилган. Муҳаммад Толиб мустақил равишда ҳам китоблар мутолааси билан кўп шуғулланган. Унинг отаси Тожиддин Ҳасанхожанинг кутубхонасида турли соҳаларга оид минг жилддан ортиқ китоблар сақланган.

Муҳаммад Толиб ёшлигида отасининг бошқа вилоятларга қилган айрим сафарларида ҳамроҳ бўлган. Масалан, унинг ўн етти ёшида отаси билан бирга Балх вилоятига сафар қилгани маълум. Муаллифнинг бу сафарларда ўз кўзи билан кўрганлари кейинчалик “Матлаб ут-толибин” асарини ёзиш жараёнида қимматли материал сифатида асқотган.

“Матлаб ут-толибин” қисқача муқаддима ва саккиз бобдан иборат. Муқаддимада муаллиф асарнинг манбалари ва ёзилиши ҳақида умумий маълумот беради. Унинг хабар қилишича, отаси Жўйбор хожалари насабномаларини замон подшоҳлари ва амирларига кўрсатиш учун йиғдирган. Шунингдек, бобоси ва отасининг баъзи ёронлари ушбу хонадон аҳли мақомотларига бағишлаб китоб ва рисоалар битишган. Муҳаммад Толиб ҳам мавжуд китоблар ва ўз кўрганлари асосида айни мавзуда янги бир китоб тартиб беришга қарор қилади.

Маноқиб жанридаги бошқа асарлар каби “Матлаб ут-толибин”даги шайхлар ҳаёти, айниқса, уларнинг кароматлари ҳақидаги нақлларнинг муайян қисми ривоятларга асосланган бўлиб, афсонавий тусдадир. Бироқ бир қатор нақллар ҳақиқатда бўлиб ўтган воқеликни

акс эттиради ва қисман бошқа манбалар маълумотлари орқали тасдиқланади. “Матлаб ут-толибин” асари Жўйбор хожалар хонадони қачон кучайиб, мамлакатда юксак диний, сиёсий ва иқтисодий мавқени эгаллаганини кузатиш имконини беради.

Айтиш мумкинки, “Матлаб ут-толибин” гарчанд афтобиографик жанрдаги асар бўлса-да, унда тасаввуфга оид маълумотлар билан бирга, хўжалик ҳаёти, иқтисодиёт, элчилик алоқаларига оид хабарлар ҳам бисёрдир. Асарда Жўйбор шайхларининг Мовароуннахр ва хорижий ўлкалардаги шуҳрат ва обрўлари юксаклигини кўрсатишга катта аҳамият берилган. Хожа Саъд ҳақидаги бобда унга турли ўлкалар подшоҳ ва ҳокимларидан мингга яқин мактуб келганлиги таъкидланади.

Шунингдек, асарда бир неча бухоролик шайхларнинг Ҳиндистонга саёхатлари ҳамда уларнинг Бобурий ҳукмдорлар саройида тантана билан кутиб олинишлари батафсил тасвирланган.

“Матлаб ут-толибин”да ўша даврдаги таълим-тарбия ишлари, мактаб ва мадрасаларда қайси китоблар ўқитилгани ҳақида ҳам маълумотлар мавжуд. Мактабдор, мударрис, хаттот ва ҳоказолар қаторида баъзи шоирлар номлари ҳам зикр қилинади. Тўқсон бешта шоир Хожа Саъдни мадҳ этиб, унга бағишлаб шеър, қасида ва маснавийлар ёзишгани таъкидланади. Улардан айрим парчалар намуна сифатида асарда келтирилган.

Юқоридагилардан кўринадики, “Матлаб ут-толибин” асари нафақат тасаввуфий, балки қимматли тарихий манба ҳамдир.

“Матлаб ут-толибин” тасаввуф тарихи ҳамда XVI–XVII асрларда Марказий Осиёдаги ижтимоий ҳаёт, иқтисодиёт, йирик шайхлар ва ҳукмдорларнинг ўзаро муносабатлари, хорижий мамлакатлар, айниқса, Ҳиндистон билан дипломатик, савдо ва маданий алоқаларда Жўйбор шайхларининг фаол иштироклари ҳақида муҳим маълумотлар берувчи ноёб манба бўлгани тўғрисида XX асрдан бошлаб турли мамлакатлар олимларининг илмий тадқиқотларига жалб этила бошлади.

“Матлаб ут-толибин”нинг муаллиф қўли билан кўчирилган дастхат нусхаси сақланиб қолмаган. Асарнинг ўнта қўлёзмаси маълум бўлиб, шулардан еттиташи Шарқшунослик институти хазинасида, биттаси Россияда, биттаси Германияда ва яна биттаси Тожикистонда сақланади.

Жаҳондаги бир қатор илмий марказлар олимларининг қизиқишларига қарамасдан, “Матлаб ут-толибин” асари матни нашри мавжуд эмаслиги илмий тадқиқотлар учун маълум қийинчиликлар туғдирар эди. Асарнинг мавжуд нусхаларини қиёсий ўрганиш натижасида Шарқшунослик институтида сақланаётган 1721 йилда кўчирилган қўлёзма таянч нусха сифатида танланди ва бошқа қўлёзмалар, жумладан, Санкт-Петербург шаҳрида сақланаётган қўлёзмасининг фотонусхаси ишга жалб этилди. “Матлаб ут-толибин”нинг мазкур илмий-танқидий матни асосида Шарқшунослик институтида унинг ўзбек тилига илмий-изоҳли таржимасини амалга оширишга киришилган.

Юқоридаги асарлардан ташқари, Абу Райҳон Беруний номидаги Шарқшунослик институтида “Марказий Осиё тарихи, фани ва маданиятига оид манбалар тадқиқи” номли Давлат гранти доирасида туркий тилдаги Огаҳийнинг “Зубдат ут-таворих”, Абдуллоҳ Насруллоҳийнинг “Зубдат ул-осор”, форс тилидаги Муҳаммад Амин Бухорийнинг “Убайдуллонома”, Жумақули Ургутийнинг “Тарихи Хумулий”, Абдурахмон Толенинг “Абулфайзнома”, Мир Ҳусайннинг “Махозин ат-тақво”, Саид Зинда Али Қосимийнинг “Самарот ул-машойих”, араб тилидаги Маҳмуд ибн Сулаймон ал-Кафавийнинг “Катойиб аълом”, Абу Ҳафс Насафийнинг “Матла ун-нужум” асарлари илмий-танқидий матнларини тайёрлашга киришилган ва уларнинг ҳам бир нечаси нашр учун ҳозирдир. Хулоса шуки, ҳозиргача асосан қўлёзма ҳолида сақланиб келаётган ноёб асарларнинг илмий-танқидий матнлари ҳозирланиб чоп қилиниши Ўзбекистон тарихи ва маданияти янада чуқурроқ тадқиқ қилинишига йўл очиб, мавжуд тадқиқотлардаги оқ доғларнинг тобора камай-тирилишига имкон яратади.

ШОДИЯ ЭШПУЛАТОВА

МУСТАҲКАМ ОИЛА

Ватанинг тинч бўлса, тинчдир оиланг,
Кўчага чиқмасин ҳеч қачон ноланг.
Яхши фазилатинг ўргансин боланг,
Инида кўрганин қилар эмиш қуш,
Мустаҳкам бўлсин ҳар битта турмуш.

Барака кетармиш жанжалли уйдан,
Қавми-қариндошсиз не фойда тўйдан?
Умрлар узаяр алёру куйдан,
Инида кўрганин қилар эмиш қуш,
Мустаҳкам бўлсин ҳар битта турмуш.

ДЕХҚОН БОБО

Пахта экиб тер тўкар,
Бу бизнинг дехқон бобо.
Мўл-кўл ҳосил бўлсин деб,
Тинмайди полвон бобо.

Баҳордан чигит қадаб,
Уйқу нима билмайди.
Ҳамма тинса тинар-у,
Дехқон бобом тинмайди.

“Оқ олтин” терилгунча,
Дехқоннинг ўтмас куни.
Ҳамма уйқуда ётар,
Унинг уйқусиз тунни.

Фарзандларин боқади,
У ҳалол нони билан.
Ўзига ҳайкал қўяр,
Эски кетмони билан.

ОЙБЕГОЙИМ

ОЙМОМО

Туннинг рангидайин қора булутлар,
Ойнинг жамолини тўсди дафъатан.
Зулматга айланди кўнглимдек дунё,
Тун бағримга ботди мисоли тикан.

Оймомо, не учун гамгин кўзларинг,
Висолинг ҳам бугун этмади насиб.
Қаро тун қўйнида ўтирибман жим,
Сенсиз кўнглим гариб, куйларим гариб.

ХАЙРЛАШДИК

Хайрлашдик сен билан қачон?
Учрашгандик қачон юзма-юз?
Эсдан чиқмас бўлди ўша он,
Кетар бўлдим мен энди маъюс.

Хайрлашдик сен билан қачон?
Салом дейман кўролмасам ҳам.
Сен мен учун қадрдон инсон,
Ёдинг билан кўнгил хотиржам.

Хайрлашдик сен билан қачон?
Йўлларимиз тушдимми айро?
Бизга маҳзун боқдимми осмон,
Бизга торлик қилдимми дунё?

Хайрлашдик сен билан қачон?
Дилга титроқ киради аста.
Сен томонга бўйлайман ҳар он,
Сўнгра хайр дейман дилхаста.

Хайрлашдик сен билан қачон?

КЕЛИН САЛОМ МАРОСИМИ

Маълумки, ёшларнинг комил инсон бўлиб вояга етишида уларнинг жисмоний жиҳатдан соғлом ва бақувват, зоҳиран кўркем ва хушрўй кўриниши етарли эмас. Навқирон алод маънавий жиҳатдан ҳам етук, юксак савияли бўлишлари лозим. Бунинг учун аввало уларда миллий урф-одатларимизга, азалий қадриятларимизга садоқат, иззат-ҳурмат тушунчаларини шакллантиришимиз мақсадга мувофиқдир. Шу нуқтаи назардан олиб қаралганда, мамлакатимизда бу борада ўтказилаётган анжуманлар, турли маросимлар аҳамияти яққол кўринадилар. Фурсатдан фойдаланиб, биргина мисол келтириб ўтмоқчиман. Шу йилнинг баҳорида Самарқанд юраги саналмиш Регистон майдонида қизиқарли бир тадбир ташкил қилинди: келин салом. Биласиз, халқимизга хос бу қадимий удум Ўзбекистоннинг ҳар бир вилоятида, ҳар бир воҳасида ўзига хос тарзда, ўзгача бир шукуҳ билан ўтказилади. Ҳаммаси ҳам ўзида миллатимизга хос эстетик қарашларни акс эттиради. Пойтахтимиз Тошкент шаҳрида келинлар бошларига ёпинчиқ ёпган ҳолда эгилиб салом берадилар, Самарқандда эса салом айтилган вақтда қўлларига илинган рўмолча билан юзини ёпади. Қашқадарё воҳасида эса ён томонга эгилган ҳолатда салом беради. Миллий либосларда ҳаё билан бош эгиб турган келинларнинг салом бериш учун қилаётган бу ҳаракатлари ушбу маросимга келган барчани мафтун этади. Жамиятда келажагига барқарор бир замин тайёрлашни истаган ёшлар ота-онага, қўни-қўшниларга, ёр-биродарларга, қариндош-уруғларга ҳурмат бажо айлаган ҳолда маросим орқали ўз эҳтиромларини кўрсатадилар. Ҳурмат бажо айлаб салом қилаётган келинга номи айтилган ҳар бир хайрихоҳ киши ёш оиланинг мустақамлиги ва

барқарорлиги учун қўлларидан келгунича ўз ҳиссаларини кўшадилар. Бу ҳам ўзбек халқининг жипслигини ўзаро, меҳр-оқибатлилигини намоён этади.

Бу тантанада асосан аёллар иштирок этадилар, аммо ёш оилага ҳамқадам бўладиган куёвнинг отаси, амакиси, тоғалари янги келиннинг саломини қабул қилишади. Ёш оилага ҳадялар беришади. Келин салом айтувчи янгалар келинни гўзал либосларда олиб чиқиб келаётганларида ташриф буюрганлар ҳурмат ва иззат билан давра қуриб келин атрофига йиғилишади. Барча топган-тутган буюмларини янги келин-куёв олдига қўядилар. Оила жамиятнинг асосий, муқаддас бўғини бўлганлиги сабабли мана шу ёшларимиз янги ҳаётга қадам ташлар экан, авваламбор яратган зот Аллоҳга саломлар айтади.

*Эрка улни эр қилган, икки ёшни бир қилган,
Салом, салом, келин салом,
аввал Худога салом.*

Ўзга бир хонадонга қадам қўяётган ҳар бир келинчақ ўша рўзғорга ўзи билан бахт-саодат, яхши кунлар олиб келишини орзу қилади. Шунинг учун ҳам айтилаётган саломномада ҳам шу орзу-ниятлар, тилаклар жам бўлади.

*Қутлуғ қадамлар билан келин келар ёр-ёр,
Яхши ниятлар билан салом қилар ёр-ёр,
Борган жойи нурга тўлсин, чаман бўлсин ёр-ёр,
Ушбу саломни халқим қабул қилсин ёр-ёр.*

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, миллий урф-одатларимиз, анъаналаримиз, ўчмас қадриятларимиз ҳозирги кунда ёшлар онг-шуурига нурдай сингиб, уларда эзгу, умуминсоний туйғуларни тарбияламоқда.

Муаттар МАҲАММАДИЕВА

Жиззахда туғилган. Айни пайтда А. Қодирий номидаги Жиззах Давлат педагогика институтининг тарих факультетида таҳсил олмоқда. Ёш тадқиқотчи.

ЗУЛМАТДА КАШФ ЭТИНГ ЗИЁНИ

Сиз биласизми меҳрнинг асл макони қаерда эканини? У ерга бизнинг, сизнинг, унинг, хулласким, ўз-ўзимизнинг умр йўлимиз оқали борилади. Бу макон кўнгил оламида зуҳр қилади. Сиз буни ўзингиз топа олсангиз бас. Аввало ундан ўзингизнинг, сўнг ёнингиздаги яқинингизнинг дили зиё топади. Баъзида, йўқ, кўп ҳолларда меҳрни ўзгалар тугул, ўзлгимиздан қизғонамиз. Натижада эса жонимизни азобга солар эканмиз. Қаҳр қайнаган қалбимиз, биз сўрасак меҳр тўла ҳаётни ҳадя қилишини англамаймиз. Аслида, буни идрокимиз илғайди, бироқ ғуруримиз «манманлигимиз, ички менимизни кемириши» орага панжара кўяди.

Ота-она. Бу зотларнинг муқаддас қадамжоларида бир умр, тиз чўкиб хизматларини қилсақда, билинги уларнинг ҳам, Яратгучи ягонанинг олдида ҳам ожизмиз. Айтинг, бу инсонлардан қачон сўраганимиз, тилаганимиз олинмаган? Доим, давомли, ҳаттоки ортиғи билан эришганмиз. Дунё юзида кўз очган онимиздан, Аллоҳ омонатини олгунча уларга, кўпол айтганим учун аввало узр, «осилиб яшаймиз». Бу дунё қайтар дунё. Сиз ҳам ота-она бўласиз, бўлгансиз ҳам. Фарзандингиз оёғи тойиб азиз жони оғриганда анча вақтлар олдин сизнида бағрига босиб жони сиз билан бирга азоб чеккан волидангиз кўз ўнгингиздан ўтдимми? Нима бўлди, ўғлингиз ишдан кеч қоляптими? Хаёлингиз қай кўчаларни кезиб чиқяпти? Эй яқиним, хотирангизни варақланг-чи, падарингиз, неча тунларни ана шундай жон сараклаб ўтказган экан. Бугун оиласи бўлак фарзандингиз келиши керак. Кеч қоляпти. Ана кўринди. Нақадар ширин дийдор... Аммо емай едириб, ичмай ичириб, пуфлаб катта қилган кўзингиз мунчоғи, ақалли иккита нон ила йўқловга

олмади. Лекин ота-она учун фарзандининг жисми-жони эшиқдан саломат кўринса, бас, шунинг ўзи у учун дунёнинг энг ширин неъматидек гўё. Қалбингиз тўрини бироз кенгроқ қилинг. Отангиз ёхуд онангизнинг сизни кўтариб букчайган беллари, нонингизни бут, камингизни тўлиқ қиламан деб йўқотган кўз нури, дардингизни оламан деб ҳолсизланган юрагининг дуқури, тунлари бедорлик ила йўқотган гул ёшлигини – бугун юзларини эгаллаган ажинлари сизга эслатиб турибди, кўрдингизми? Шу боис, меҳрингизни кўзингиздан, ифодасини тилингиздан аяманг. Сабабким, бешафқат вақт ҳукми ижросида кун келиб – от ўрнини, той босади.

Азизим, биласиз-ку, инсон зотига, бу дунёнинг энг нузли ҳикмат йўли ато этилган. Дилингизни зулмат эгаллабди. Ўзингизни бекорга азоб комига ташляпсиз. Аллоҳ ожиз бандасини яратаётган чоғ ризқини ер юзига сочиб юборар экан. Шундай экан, ёнингиздаги ҳамкасбингиз, дўстингиз, келин-пошшолар, сиз кўп бора панд бераётган овсинингиз ўзига тегишли, буюрганига эгалик қилмоқчи, холос. Ҳимматингизни дариғ тутманг. Унга ҳам «сиздек яхшиларнинг» йўлини берсин. Қўшнининг оши – ғалвани боши. Эй девор дармиён азизим, қизингиз ҳадемай ўзга уй остонасидан ҳатлайди, қайнона «ошини» ичиб кўради. Қўшнингизнинг келинини қайнонаси олдида ғийбат эмас, дуо қилинг, сизнинг ҳам қизингизга эрка келинларнинг йўлини берсин.

Тонг заррин нурлари ила сизга яна, ҳаётнинг янги кунини тақдим этди. Шу он дилингизни шукуроналик ҳисси эгаллаши табиий ҳол. Сиз шукурнинг салмоғини қанчалик оғир деб ўйлайсиз? Буни билолмаймиз. Сабаби, ўпкангизга бир тўлдириб нафас олганингиздан сўнг, уйингиз остонасидан,

Нозима ТОИРОВА

1990 йил Тошкент вилоятининг Паркент туманида таваллуд топган. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университетида таҳсил олган. Магистратура босқичини тамомлаган. Ҳозирда Паркент туманидаги «Паркент тонги» газетаси муҳбири.

кўзланган манзингизга етгунингизча ташлаган ҳар бир қадамингиз учун шукрона келтиришингиз лозим. Энди ўйлаб кўрсак, жонимизни жисмимизга шу кунгача ҳамроҳлик қилаётгани, табиатнинг инъомлари, ҳаттоки йўл юзида учратган танишингизнинг, табассум ила ҳолингизни сўраши, сизни кимлар етиб, кимлар етмаган кунларни кўрганингиздан далолат, шундайми? Еткизганига шукур.

Бу билан айтмоқчиманки, биз, бир марта ато этилган ҳаёт йўлимизда тортаётган аламимизни ўзгалардан кўрмайлик. Ўйлаб кўринг, иш жойингизда, ўқиш жойингизда, дўстлар даврасида эришган ютуқларингиздан юрагингиз кўксингизга сиғмайди-а? Ўз-ўзингиздан ғурурланасиз, ўйлайсиз, шу кунларга етиб келишингизнинг ўзи бўлдимми? Энди эътибор беринг, эртасига ишингиз юришмади ёки даромадингиз унча эмас. Хўш, бу ўринда «бунча

тергайверасиз», деб сиз дўқ қилган ота-онангизнинг айби нимада. Қўшингизнинг келини ҳар куни, янги кўринишда эшигингиздан гулдек очилиб ўтиб кетаяпти. Гийбат жиловини ушланг! Танаси бошқа, дард билмас. Ҳаётингизни қандай кўргингиз келаяпти, буни бошқалардан талаб қилманг, бунга ўзингиз эришинг. Сиз рассом бўлинг, ана шунда бахтингиз кўрғонини, ҳолаганингизча гуллар билан безайсиз. Мўйқаламингизни асло, яқинингиз бўлса-да бировга бериб қўйманг, зеро сизнинг ўзлигингиз, ўзганинг ўзлигидан ўзгача бўлади. Ҳар не бўлганда ҳам, ниятни тўғри ва тўлиқ қилишдан чарчаманг. Билинги, бошимизга қанча қаро булутлар соя солса, кўлимиздан кетган амаллар туфайлидир. Бежиз айтилмаган бандаси тадбир қилади, Аллоҳ тақдир қилади деб. Зулматнинг ортида ҳамшиша тонг бор. Энг муҳими – зулмат кўёшида ҳам зиёни кашф эта билишда.

Биринги чўрашиув

Биринги чўрашиув
Биринги чўрашиув

Юлдузой ЎРМОНОВА

Кўёни кўним топган юрт

* * *

Само билан суҳбатлашиб дил ёзаман,
Гулбаргларга юрагимдан сир ёзаман.
Баҳоримнинг ўн саккизин кулиб қучиб,
Ватан дебон тўлиб-тўлиб шеър ёзаман.

Қулоч ёзиб қувончимдан кенг самога,
Истиқлолнинг фарзандиман дейман мамнун.
Бундай улкан имкон йўқдир кенг дунёда,
Бунёдкор, ижодкор ўғил-қизлар учун.

Мурғак қалбим ҳар нафасда шеърланади,
Кўёш қўним топган юртим бағри бўстон.
Уйғонади, тин олади шу диёрда,
Жаннатмонанд эрур юртим Ўзбекистон!

УСТОЗ

Илм дарёсининг дур тоши устоз,
Тафаккур самосин кўёши устоз.

Сўзларга сеҳр-ла меҳрини чизган,
Билим ошёнининг наққоши устоз.

Орзу оламининг умид машъали,
Мурғак хаёлларнинг сирдоши устоз.

Қалбин ошиёнга кўзгу айлаган,
Сирли туйғуларнинг дилдоши устоз.

Юлдузой ЎРМОНОВА

1995 йилда Андижон вилоятининг Хўжабод туманида туғилган. Зулфия номидаги Давлат мукофоти совриндори. Ҳозирда Тошкент Давлат Техника университети қошидаги Компьютер технологиялари академик лицейида таҳсил олмоқда.

ЧАҚИРИЛМАГАН МЕҲМОН

Ҳангома

Алматнинг шўри қисди. Кузда эккан экини бинойигина бўй кўрсатиб, ям-яшил гиламдай яшнаб қолган бир пайтда томорқасига мол-ҳол доридиган бўлиб қолди. Аввалига кўни-қўшнилари сизирлари, кейинчалик бутун қишлоқнинг мазалигина майсага талабгор жониворлари Алматнинг томорқасини кўзлайдиган одат чиқарди. Тўғри, йигитнинг ўзида ҳам айб бор. Томорқаси теварагини шох-шаббалар билан наридан бери тўсиб қўйибди. Мундо-о-оғ, мардикор ёллаб экинзор атрофига пахса девор торттирмайдими?! Мол-ҳол тугул, қуш ҳам учиб ўтолмас қилиб қўймайдими? Йўқ, Алмат бундай қилмайди. Ортиқча чиқимга тобу тоқати йўқ эмиш...

Ана, ҳозир ҳам шох-шаббаларни тўзитаиб, томорқасига бостириб кирган бир талай сизир-бузоқларни зирқиратиб қувиб юрибди. Йигит жуда даргазаб. Шу пайт хотини йўрғалаб келиб қолди.

– Ҳой, дадаси, ҳой! – дея садо берди у, андак энтикиб, андак ҳовлиқиб.

– Ҳа, нима дейсан?

– Яқинроқ келинг.

Алмат сизирларни уриб-туртиб юрган хипчинни у ён-бу ён сермаб, гўё хотинини ҳам саваламоқчидай, унга хезланиб яқинлашди.

– Вой, дадаси, эсингиз жойидами, ўзингизни босинг, – деди хотини эрининг важоҳатидан чўчиб, орқага тисариларкан.

– Эсим қаердалигини билмадим, ҳозир ҳамма нарса кўзимга сизир бўлиб кўринаяпти.

– Тўладан келган, оғир-вазмин хотини хафа бўлгандай чимрилди.

– Вой, ўргилдим гапингиздан, биз сизир бўлиб қолдикми ҳали? Унда сиз ким?

– Гапни чалғитма, хўш, нега келдинг? Менинг кимлигимни билиш учунми?

Хотини гўё муҳим бир сирни айтмоқчидай, теваракка бир аланглаб олиб шивирлади.

– Уйга меҳмон келди. Сизни сўраяпти.

– Меҳмон?! Қанақа меҳмон?! – эшитган хабаридан Алматнинг кўзлари ола-кула бўлиб кетди. – Нега бемаҳал келади?

– Э-э, мен қайдан биламан, айтишича, курсдошингиз эмиш, ўзи чинозлик экан.

Алмат таажжубланиб бош қашлади. Сўнг сизирлар қувлаб юборилган ёққа кўз ташлаб ўзича гудранди.

– Қўшнилари молларини ҳайдаб юбордим-ку-я, лекин мана бунисидан қандай қутулсам экан...

Эру хотин узун-қисқа бўлиб уй томон жўнашди.

Ё, тавба, хотини бу сафар чин гапирган экан.

Меҳмонхонада таниш бир нусха ёнбошлаб ётарди. У мезбонга кўзи тушдию лапанглаб ўрнидан турди. Пешвоз юраркан, қулочини қанотдай ёйиб, пихиллаб кулди.

– Алмат! Сени кўрар кун ҳам бор экан-ку!

Мезбон меҳмоннинг кенг қучоғига тузукроқ сингишмай паришон жилмайганича ўйларди: “Ҳа, бу ўша, чинозлик курсдошим. Лекин курғурнинг исми ким эди? Наҳотки, унутган бўлсам...”

– Хуш кўрдик, хуш кўрдик, меҳмон, – деб гўлдирди Алмат умумий бир тарзда курсдошига мулозамат қиларкан. – Қани марҳамат, бемалол жойлашинг.

Меҳмон пихиллаб кулганича, шодумон бир тарзда жойига ўтирди. Фотиҳа қилишди. Галмагалига, бир-биридан ошириб ҳол аҳвол сўрашдилар.

– Об-бо, Алмат-ей, шундай қилиб коллежда ишлаб ётибман дегин. Сен хабарлашмасанг ҳам, мен ҳамиша сен ҳақингда ўйлайман, фалончи қалай, нима ишлар билан банд, деб кўрган-билганимдан суриштириб тураман.

– Раҳмат, раҳмат, меҳмон... – деб аранг мингирлади Алмат, ҳали-ҳануз курсдошининг исмини тополмай хижолат бўларкан.

У чой опкелиш баҳонасида секин ошхонага чиқди. Қозон-товоққа уннаётган хотинининг ёнига бориб, ҳасратомуз уф тортди.

– Ҳа, тинчликми? – деб сўради хотини таажжубланиб. – Меҳмон ростдан ҳам танишингиз эканми?

– Ҳа, танишим, қадрдон курсдошим. Чинозлик.

– Нега эса мунча ўйланиб, ташвишланиб қолдингиз?

– Ҳамма гап шундаки, онаси, унинг исмини ҳеч эслаёлмаяпман. Ҳадеб меҳмон, меҳмон деявериш, ўзинг биласан-ку, жуда ноқулай.

– Ия-я, шунақами... – хотин ҳам ҳамдардларча бош тўлғаб қўйди.

Алмат яна меҳмонхонага кирди.

– Об-бо, меҳмон-ей, – деди чойнақдаги чойни оби-тобига келтираркан, – биз томонларга йўлингиз тушган экан-да.

– Ҳа, Самарқандга хизмат юзасидан келгандик. Лоп этиб эсимга сен тушиб қолдинг. Ия, шунча келиб қолдим, энди дўстимдан ҳам бир хабар олиб, бир кеча суҳбатлашиб чиқай дедиму, қишлоғингни мўлжаллаб бу ёққа жўнайвердим.

– Раҳмат, раҳмат...деб минғирлади Алмат ҳалихануз меҳрибон курсдошининг исмини эслаб олишга уриниб ётаркан, – бизни сўраб келибсиз, сизни Худо сўрасин.

– Раҳмат, Алматжон, раҳмат.

Мезбон яна ошхонага чиқди.

– Ўлар бўлсам ўлиб бўлдим, – деди у тажанглик билан бошини чангаллар экан, – бунинг исмини қандай билиб оламан энди?!

Хотини ачинганнамо унга тикилди.

– Секин ўзидан сўраб қўйсангиз-чи.

– Калланг жойидами, хотин, биров қадрдоним деб узоқ-узоқлардан келиб ўтирса-ю, мен бақрайиб, кечирасиз, сизнинг исмингиз ким эди дейманми? Ахир унда бечорани тириклайин гўрга тикқан бўламан-ку, мени аллақачон унутиб юборган экан булар, деб қаттиқ хафа бўлади-ку!

Хотин яна ҳамдардларча елка қисидан нарига ўтмади.

Мезбон яна хижолатли бир тарзда меҳмонхонага қайтди.

– Алмат, – деди курсдош у кирар кирмас, минг бир табассумга кўмилиб, – пахта теримига чиққан даврларимиз эсингдами? Ким ўзарга курсдош қизларнинг пахтасини тарозига чиқариб берардик-а. Зулхумор эсингдами? Нукул ўшанга хушомад қилардинг. Бир гал пахтасини кўтараман деб устига йиқилиб кетганинг-чи, икковинг ҳам нақ ярим соатча қоп тагида қолиб кетгандиларинг-а....

Курсдош қизларни тилга ола бошлагандан буён шўрлик мезбон кўрқа-пуса эшик томон аланглаб қўярди. Меҳмон эса пихиллаб кулгани-кулган.

– Ҳа, айтганча, – дея тагин Алматга савол назари билан қаради у, – Эшмат деган яна бир курсдошимиз бор эди-я? У ҳам сенга қишлоқдош эди, адашмасам.

Мезбонга жон кирди. У курсдошига худди ҳозиргина кўриб тургандай ял-ял яшнаб қараркан:

– Топдим! – деб юборди беихтиёр.

– Нима?! Нимани топдингиз?

– Ҳа... йўқ, мен шунчаки...ҳалиги Эшмат ҳам шу қишлоқда яшайди, демоқчи эдим.

– Унда Эшматга ҳам менинг келганимни хабар қил, бир дийдорлашиб, отамлашайлик.

Алмат дик этиб ўрнидан турди.

– Меҳмон, сиз сира тортинмай чой-пой ичиб туринг, хўп. Мен зувва бориб Эшматни топиб келаман.

– Жуда яхши бўларди-да, – деб ўз-ўзидан одатдагидек пихиллаб кулди курсдош, – у номардни ҳам жуда соғинганман, би-ир дийдорига тўйин.

Алмат ҳаллослаб кўчага чиқди.

“Тавба, Эшматдан сўрасам ҳам бўлади-ку, – ўйлади у таажжубланиб, – нега ҳеч эсимга келмади-я?!”

Айни пайтда Эшмат теваракка аланг-жалаң қилганича Алматнинг томорқасига сигирларни ҳайдаб киришга ҳаракат қиларди. Тўсатдан дўстининг шу томонга чопқиллаб келаётганини кўриб, молҳолини жон ҳолатда томорқадан узоқроққа ҳайдай бошлади. Шу асно Алмат ҳам етиб келди.

– Эй, қаерларда сандироқлаб юрибсан, – дея унга пўписа қила кетди Эшмат, – томорқангни моллар буткул еб битказибди-ку! Мана, учинчи марта бу ердан сигирларни қувиб чиқаряпман. Тавба, кимники экан бу қаровсиз жониворлар?

– Раҳмат, дўстим, раҳмат, томорқамни қутқарганинг учун раҳмат, энди ўзимни қутқар, илтимос.

– Ўзингни қутқарай?! Нимадан қутқарай?!

– Балодан қутқар! Бир балога йўлиқдим, дўстим. – Алмат ҳаллослаган кўйи шундай деркан, туйқус нимадир ёдига тушиб қолгандай Эшматга андак ажабсиниб, андак сирли илжайиб қарайди. – Йў-ўқ, аввал суюнчи бер!

– Суюнчи?! Балога йўлиққанинг учунми? Майли берганим бўлсин.

– Йў-ўқ, бошқа нарса, бизни кимга бир меҳмон келди. Эшитсанг, қувончдан таппа ташлаб юборасан.

– Ким? Ким келган, тезроқ айтақол!

Алмат чуқур тин олиб, бош чайқади.

– Кимлигини билганимда, мунчалар сени излаб, сарсон бўлиб юрмасдим.

– Эй, менга қара, – деди Эшмат энсасини қотириб, – маст-паст эмасмисан, ишқилиб? Бир балога қолдим дейсан, бир суюнчи сўрайсан, уйимда меҳмоним бор дейсан, уни кўрсанг қувончдан таппа ёрилсан дейсан, энди эса... кимлигини ўзим ҳам билмайман, деб майнавозчилик қиласан.

– Ҳамма айтганларинг тўғри, дўстим. Суюнчи бер деганимнинг боиси, уйимизга чинозлик бир қадрдон курсдошимиз ташриф буюрдилар.

Эшмат чўчиб тушди.

– Нима?!

– Қадрдон курсдош! Ҳатто сени ҳам сўради, аммо балога йўлиқдим...

– Йў-ў-ў... дўстим, – деди Эшмат қўллари билан юзларини тўсиб орқага тисарилар экан, – балога сен эмас, мен йўлиққанга ўхшайман, қадрдон курсдошинга мени айтма, илтимос. Нима десанг, ҳамма шартинга кўнаман, дўстим.

Алмат андак таажжубланиб, андак қувлик билан Эшматга тикилди.

– Қандай жин урди сени, нега курсдошлардан қочаяпсан? Меҳр-оқибат йўқми сенда?

– Меҳр-оқибат мўл-кўл-ку-я, лекин чўнтагимда бир тийиним ҳам йўқ.

– Чўнтагингдаги тийинингнинг бунга нима алоқаси бор?

– Ўша курсдош аниқ мени излаб келган, битирув оқшомида оз-моз қарз олганман.

– Олган қарзинг бор йўғи оз-моз экану... устига устак, ундан бери ўн йил ўтиб кетди, энди нимасидан кўрқасан?

– Кўрқаман-да, биласан-ку, бировнинг ҳақиға хиёнат қилишни ёмон кўраман.

– Ия?! – Алмат Эшматга ажабланиб қаради. Ҳали сен меникида ким ўтирганини билмайсан-ку, балки бу сен қарз олган курсдош эмасдир?

Эшмат чайналган кўйи бош қашлади.

– Бунинг фарқи йўқ... Ҳамма курсдошдан оз-моздан олиб чиққанман.

– Йўғ-е?!

– Рост, бир кишига оғирлик қилмасин деб, бир-варакайига ҳаммадан оз-моз олгандим.

Иккови икки тарафга қараб анча пайт ўйланиб қолишди. Сўнг баббаравар бир-бирига юзланиб, баббаравар дейишди:

– Бўпти, сени бу балодан қутқараман!

– Дардингни айт, бўтам, – деди Эшмат.

Алмат чуқур тин олиб, гўёки изтироб билан бош чайқади.

– Биласанми, келган курсдошимизни ранг-рўйдан таниб турибману... лекин, қурмағурнинг ҳеч исмини эслаёлмаяпман-да. Биласан-ку, ҳадеб меҳмон меҳмон, дейиш жуда ноқулай-да...

– Тушунаман, тушунаман... – деди Эшмат кўллари кўксига чалиштириб, ғоят сипо бир тарзда у ён-бу ён юринаркан. – Хў-ўш... демак, чинозлик дединг-а...

Алмат дўстига умид ва ишонч билан қаради.

– Ҳа, ҳа, чинозлик!

– Қорачадан келган, кўзлари қисик, ўзи бироз писмиқ йигитми?

– Худди шунақа! Илтимос, билсанг, исмини айтақол! Кейин сенга ҳам ёрдам бераман, курсдошимизнинг олдиға бориб, Эшмат Бухороға хизмат юзасидан кетибди, деб кўяман.

– Яхши, дўстим, яхши... лекин, тўғриси, мен ҳам унинг исмини эслаёлмаяпман... Агар берган пуллари ҳозир ёнимда бўлганида-ку... ақчаға қараб ҳам кимлигини дарров айтиб берган бўлардим...

– Наҳотки?! – деди Алмат юз-кўзида таҳдид аломатлари пайдо бўлиб, – энди истайсизми-йўғми, унинг исмини эслашингизга тўғри келади деб ўйлайман, акс ҳолда...

Эшмат дўстига кўзларини пирпиратиб, чўчинираб қарайди.

– Бироз шошилмагин, дўстим...

– Сенга икки дақиқа вақт, бошқа кутолмайман.

– Эврика! Топдим! – деб чинқириб юборди Эшмат бироздан сўнг.

– Қани, айта қол, дўстим, аввал хотирангга, сўнг тилиннга шакар!

– Эсингдами, бешариқлик яна бир курсдошимиз бўларди, новча, қиррабурун, қошлари ўсиқ, эсладингми?

– Ҳа, ҳа, эсладим!.

– Шу иккаласининг исми ҳам, фамилияси ҳам бир хил эди! Эсингдами, домлалар кўпинча иккисини чалкаштириб юришарди!

– Эсимда!

– Хуллас... Эшмат буёғини бўшашибгина давом эттирди, – хуллас, курсдошнинг олдиға бориб, секин гап бошла, ўша бешариқлик боланинг исмини сўра, у айтади, қарабсанки, масала ҳал!

– Ақлингга балли, дўстим! Бўпти, мен кетдим...

– Ҳой, шошилма, мени тополмаганингни зимдан қистириб ўт, хўпми?

Алмат Эшматга андак ияк кўтариб, кибр билан қаради.

– Яхши... лекин бир шартим бор...

– Қанақа шарт?!

– Меҳмон кетгунча бизнинг томорқаға кўз-қулоқ бўлиб турасан.

– Бўпти...

Алмат ҳовлиққан кўйи изига қайтди. Эшмат унинг ортидан маънодор қараб қолди...

...У шоша-пиша уйига кириб борганида кутилмаган курсдош меҳмонхонада бемалол ёнбошлаб олиб, дастурхон устидаги ноз-неъматларни бир бошидан паққос туширарди. Алмат ғорат айланган дастурхонга бир зум анграйиб қараб қолди. Сўнг зўрма-зўраки илжайди.

– Хуш кўрдик, меҳмон, қалай зерикмай ўтириб-сизми?

– Курсдош ҳовучи тўла чақилган бодомни оғзига ташларкан, мамнуният билан деди:

– Э-э, Алматжон, зерикишга вақт борми?

– Марҳамат, чойдан хўплаб олинг, – деди мезбон, чойнақдан чой куйиб узатаркан, – бодом бироз беҳузур қилади.

– Майли, беҳузур қилсаям, бодом қилсин, – дея одатига кўра ўз бошига пихиллаб кулди курсдош, тагин бир ҳовуч бодом олиб чақа бошларкан.

– Айтганча, Эшмат уйда йўқ экан. Бухороға иш юзасидан кетибди...

Меҳмон Алматнинг афтига ажабланганнамо тикилди.

– Ким у Эшмат?

– Курсдошимиз... боягина топиб кел, дегандингиз-ку?

– Ҳа, уми... – курсдош бепарво қўл силтаб кўйди.

– Бу... ҳалиги, – деб оҳиста мақсадға ўтди Алмат, – эсингиздами, меҳмон, бешариқлик яна бир курсдошимиз бор эди...

– Ҳа, эсимда, – тагин ўзича пихиллаб кулди меҳмон, – ҳалиги бароқ қош, найновни айтаяписиз-да, а...

– Ҳа, ўшани! Ўша дўстимизнинг исмлари ким эди?

Меҳмон кавшанган кўйи бир зум ўйга чўмгандай бўлди. Алмат юрак ҳовучлаб унга жонсарак термулди.

– Унинг исми, – деб ғудранди ниҳоят меҳмон, сўнг туйқус Алматга тиржайиб тикилди, – айтганча, у менинг адашим эди-ку!

– А?! Ҳа... шу... шунақа эди-я...

Ҳийласи иш бермаган Алмат бўшашган пуфакдай шалвираб қолди.

Шу алфозда, минг бир хижолатпазлик, ўнғайсизлик ичида кеч тушди. Тун тўшаги тўшалди. Аммо кутилмаган кўз оғриқдай курсдошнинг исмини излаб, боши қотган Алмат тун бўйи тўлғониб ухлаёлмай чиқди. Фақатгина тонгга яқин кўзи илиниб анча

пайт ухлаб қолибди. Мундоғ туриб қараса, курсдош кетишга чоғланиб бўсағада турибди. Қаршисида Алматнинг беш яшар маҳмадона қизчаси.

– Қочиб кетаяспизми, меҳмон ака, – деди у чуқ тилда.

– Вой ширин қизалоғ-ей, – дея уни эркалади курсдош, – қочиб кетаётганим йўқ. Бундан кейинчи, асал, дадангизга ўхшаб исми мимни қисқартириб, "Меҳмон", "Меҳмон" деманг, хўп? Меҳмонали ака, денг, хўп?

– Хўп бўлади, Меҳмонали ака.

Ҳали йўлакка чиқиб улгурмаган Алмат бош чангаллаб яна ичкарига югургилаб кетди: "Эҳ, қурмағурнинг исми Меҳмонали экан-ку?!"

Курсдош қуюқ хайрлашиб кетди...

... Алмат Эшматникига чопди.

– Ҳа, нима гап? Курсдошнинг исмини билиб ололдингми? – дея сўроққа тутди уни, уйқусираган кўйи пешвоз чиққан Эшмат.

– Билдим, Меҳмонали экан! Лекин барибир баподан қутулолмадим-да.

– Нега?! Қанақасига?!

– Шунақасига. У сени топиб берасан, эсам мени уйига бошлаб бор, деб роса тинкамни қуритди. Мен сени ҳимоя қиламан деб ёлғон гапирдим, имонимдан айрилдим. Билмадим, энди қандай қилиб мени рози қиласан...

Эшмат пинагини ҳам бузмади.

– Биру бир, дўстим, биру бир.

– Қанақасига?! Бу нима деганинг?

– Томорқанга қараб тураман деб менинг ҳам тинкам қуриди. Экиннингни кўз қорачиғидай асрайман деб сенинг олдингда ёлғончи бўлдим, имонимдан айрилдим.

– Нима?! Бундан чиқди...

Алмат гапини ҳам тугатмасдан, димоғида ғудраниб сўкинганича томорқаси томон чопди. Эшмат унинг орқасидан лўкиллади.

Алмат бориб не кўз билан кўрсинки, экинлар анча пайҳон қилинган. У бўшашиб бир чеккага ўтириб қолди. Эшмат оғир-оғир хўрсиниб ўзича овулган бўлди.

– Майли, дўстим, кўп қайғурма, соғлиққа зиён. Энди тақдирга тан бера қол.

– Бекорларнинг бештасини айтибсан! Мен ҳали аллақандай молларга, жумладан, сенга осонликча таслим бўлмайман. Курашаман, қолган экинимни қутқариб қоламан.

– У ҳолда, дўстим, сенга бир маслаҳатим бор.

– Хўш, қанақа маслаҳат? Ишқилиб имондан айирадиган хилидан эмасми?

– Ташвишланма, дўстим, сенда айриладиган нарсанинг ўзи йўқ.

– Майнавозчилик қилмай, гапирар бўлсанг, тезроқ гапир.

– Қўшни қишлоқдаги мулла Мирзани танийсан-а?

– Ҳа, нимаиди?

– Ўша тақсирнинг дами-дуоси жуда кучли эмиш. Бориб бир гаплашиб кўр-чи, балки моллар босқинига қарши бирор нарса қилиб берар, мени юборди десанг, сал-пал арзонроққа хизмат қилади.

– Сени юборди десам, мулла бова текинга хизмат қиладилар. Чунки, биладики, сендан унга ҳеч нима ортмайди.

Алмат шундай дедию жаҳл билан қўшни қишлоққа равона бўлди. Эшмат унинг орқасидан айёро-на илжайиб қолди.

Мулла Мирзанинг уйини топиш қийин эмасди. Чунки у ер Алматга ўхшаш ҳожатмандлар билан ҳамиша гавжум.

Мана, ниҳоят бизнинг кадрдон жабрдийдамызга навбат етиб келди.

– Ассалому алайкум, мулла бова, – дея қироат билан салом берди у ичкарига ихлосу умид билан қадам босаркан.

– Ваалайкум ассалом, келинг, бўтам.

Ҳар хил китобу рисоаларга кўмилиб, муштдеккина бўлиб ўтирган, кичик бошига қозондай саллани бостириб олган қария уни шу тахлит, очиқ юз билан қаршилади.

Алмат бутун хушомадгўйлик иқтидорини ишга солиб ҳол-аҳвол сўрашди.

– Хўш, хизмат, бўтам?

– Мулла бова, минг бир умид билан томорқага озроқ экин-тикин қилгандик, аммо қишлоқнинг мол-ҳоллари бостириб кириб...

– Тушундим, бўтам, тушундим.

Мулла Мирза бир имо билан миждознинг гапини бўлиб, бир зум оқилу доно қиёфасига кирди-да, сўнг қўлига давоту қалам олди. Анча пайт алланималарнидир битди. Бу орада Алмат ўғринча чўнтагидан пул чиқариб, терс ўгирилганича қайта ва қайта санади. Пичасини чўнтагига қайта тикди.

– Мана, бўтам, заказингиз, тайёр.

Мулла Мирза шундай деди-да арабий имлода алланималар битилган бир парча қоғозни миждозга узатди.

Алмат қоғозни қўлга оларкан, норизо тўнғиллади.

– Бу нима, мулла бова?!

– Нима бўларди, қайтариқ дуо, босқинчи молларни қайтаради.

– Мени ёш боладай лақиллатманг, мулла бова, ахир дуо битилган туморлар бунақа бўлмайди-ку?!

– Қанақа бўлади, хўш?

– Чиройли қилиб, учбурчак шаклида қатланган бўлади.

Қария таманно билан қулди.

– Бўтам, кўп аферистлар нима ёзганимни миждоз кўрмасин деб, шу тахлит буклайдилар. Биз марду майдонмиз, бўтам, ошимиз ҳалол, кўчада ичамиз, ёзганларимизни ошкора кўрсатамиз.

– Майли, ишондим, мулла бова, энди буни нима қилай?

– Буни шу тахлит, яъниким, ёзувлари очиқ ҳолда мол-ҳоллар бостириб кираётган ўша томонга осиб қўйинг, иншааллоҳ, мурудингиз ҳосил бўлгай, машаққатлардан фориг бўлгайсиз.

Алмат битикни олиб, тақсир билан ҳисоб-китоб қилди-ю, қишлоғига равона бўлди.

Келди. Даму дуони баландроқ шох-шаббага осиб қўйди. Сўнг қилмишидан кўнгли тўлиб, қўллари бир-бирига ишқалаб илжайган кўйи уйига қайтди.

Кунбўйи елиб-югуриб чарчаганидан, устига-устак кеча туни билан меҳмоннинг исмини излаб ухлаёлмаганидан бўлса керак, бу сафар Алмат ҳашпаш дегунча донг қотиб қолди.

– Ҳой, дадаси, туринг! Ҳой, дадаси, бугун яхшанба деб кечгача ухламоқчимисиз, тура қолинг, – хотинининг шундай эркалалашлари остида у кўзларини аранг очганида, вақт чошгоҳ бўлган экан.

Алмат бир керишди-да, димоғида ғудраниб, тагин ўзини тўшакка ташлади.

– Вой, бу нима қилиқ? – Хотинининг фиғони фаллакка чиқа бошлади, – туринг, ҳеч қурса, томорқадан хабарлашиб келинг, тезроқ боринг.

Эр бепарво қўл силтаб, минғирлади.

– Томорқанинг ташвишини чекмай қўя қол, зўр қўриқчи топганман.

Шу пайт ҳовли девори томондан Эшматнинг бўкириги эшитилди.

– Ўв-в! Ўв-в, мулло Алмат, сизларга экин керакмасми, дейман, бутун қишлоқнинг мол-ҳоли томорқаларингизда юрибди!

Алмат сапчиб ўрнидан туриб кетди.

– Нима?!

У ирғиб ўрнидан турди-ю, сарпойчан ҳолда томорқаси томон югурди.

Борди. Кўрди. Дарҳақиқат, аҳвол ғоят аянчли эди. Томорқа ичида уч-тўрт сигир бемалол кавшаниб юрарди.

Алмат баланд чўп учида ғарибгина ғижимланиб турган даму дуони юлқиб олди. Сўнг, алланеларнидир бироз чамалаб тургач, қўшни қишлоққа равона бўлди.

Мулла Мирзанинг қабулхонаси ҳамишагидек гавжум. Дарғазаб Алмат мижозларни туртиб-суриб бенавбат ичкари кириб кетди.

Қария уни одатдагидек хуш кутиб олди.

– Келинг, марҳабо, хизмат, бўтам?

– Бу нима қилиқ, мулла бова? – деди Алмат маълуму машҳур ўша қоғозни силкитиб, – менга нима ёзиб бергандингиз?

Мулла Мирза пинагини ҳам бузмади.

– Нима бўларди, қайтариқ дуо-да, ўзингиз шуни инон-ихтиёр этдингиз-ку.

– Ахир бунингиз молларни қайтармади-ку?! Эрталаб бориб қарасам, бутун қишлоқнинг мол-ҳоли томорқамда..

– Ия, бўтам, моллар ўқишни билмаса, менда нима гуноҳ?

– Нима?! Йў-ўқ, бунақа майнавозчилик кетмайди, пулларимни қайтаринг, эсам... тегишли жойга арз қиламан.

– Бўтам, мен сизга, иншааллоҳ, машаққатлардан фориг бўласиз, деб айтган эдим-ку, тўғрими?

– Тўғри.

– А, баракалло, менинг ҳузуримда тагин пича сабр қилиб ўтирсангиз, мол- ҳоллар экинзорингизни буткул еб тугатади, ана ўшанда, экин парвариш-лаш, ҳосил йиғиш машаққатларидан буткул фориг бўласиз, иншааллоҳ.

– Нима?!

Алматжон ҳолатда ирғиб ўрнидан турди-ю, ташқарига отилди...

Изоҳсиз сурат...

